

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskernes Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almenyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele.

Læs mere om fordele og sponsorat her:

<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA RIBE AMT

UDGIVET AF

HISTORISK SAMFUND FOR RIBE AMT

VI

1908

KØBENHAVN
LEHMANN & STAGE
K. ROSENDAHLS BOGTRYKKERI - ESBJERG
1908

Redaktionsudvalg:

Provst J. NISSEN, Brørup.

Sognepræst J. RICHTER, Vejen. (Udvalgets Formand.)

Stiftamtmand, Kammerherre G. STEMANN, Ribe.

Spansk og fransk Indkvartering i Ribe 1808.¹

Af Kammerherre **G. Stemann** i Ribe.

EFTERAT Napoleon d. 21 November 1806 i Berlin havde udstedt Forordningen om Fastlandsspærringen ligeoverfor England, hvorved han forbød Frankrig og dets Forbundsfæller alt Samkvem med dette Land, var det ham om at gøre, at dette Forbud gennemførtes i sin fulde Strenghed og udstraktes til saa mange Lande som muligt, og han kastede da først sine Øjne paa den spanske Halvø. Det var ham klart, at han for ikke at have en Fjende i Ryggen, naar det gik ham

¹ Kilder: J. Ræder „Danmarks Krigs- og politiske Historie 1807—09“. F. Schiern: „Hist. Studier“ I. H. P. Mumme: „Be-givenhederne i Fyen under de franske og spanske Troppers Op-hold her i Landet“. „Meddelelser fra Krigsarkiverne“ udg. af Generalstaben. Provst Daniel Smiths Erindringer i Kirkehist. Saml. 3. R. IV. 693. Prof. Dr. theol. Jens Møllers Optegnelser i Kirkehist. Saml. 4. R. IV. 263. „Af Jac. Kr. Lindbergs Papirer“ i Hist. Maanedsskrift I. 37 f. f. „Peter Nic. Thorups Levnet“ udg. af C. E. Thorup og A. Leth. Christine Daugaard: „Biskop Daugaard, en Mindebog“. K. Schmidt: „De fremmede Troppers Ophold i Danmark i 1808“. P. Boppe: „Les Espagnols à la Grande-Armée. Le Corps de la Romana 1807—08“. Nogle Ribe Katedralskole til-hørende utrykte Optegnelser af Rektor P. N. Thorup. Ribe Bys Arkiv; Rigsarkivet; Krigsministeriets Arkiv.

galt andet Steds, maatte fjerne Bourbonnerne fra den spanske Trone, og som første Skridt dertil søge at svække Spaniens militære Magt det mest mulige under fredelige Former. Ved Freden i Basel 1795 og den derefter i Ildefonso afsluttede Traktat, var Spanien bleven tvunget til at slutte sig til Frankrigs Politik og eventuelt at stille en Hær paa indtil 24,000 Mand til dettes Raadighed. I Spanien tragtede man imidlertid nu efter Forbund med England og ventede blot paa, at Preussen skulde berede Napoleon kraftig Modstand for da at træde fjendtligt op imod ham. Men herom vidste Napoleon Besked, og da Preussens Nederlag ved Jena og Auerstädt (14. Novbr. 1806) havde gjort Spanien bange, forlangte han (i Decbr. 1806) i Henhold til Traktaten i Ildefonso en spansk Hær paa 14000 Mand. Dermed skulde den franske Armé, der i Preussen stod mod Russerne, forstærkes, og Spanierne skulde derhos benyttes til at besætte Hamborg og „Nordkysten“. I Spanien vilde man nødig gaa ind herpaa. Man turde heller ikke rent ud afslaa Kejserens Forlangende, men søgte at trække Tiden ud. I Februar 1807 erklærede Hoffet i Madrid sig dog villigt til at stille de 14000 Mand, og i April begyndte Afmarchen. En Division paa 5000 Mand brød op fra Storhertugdømmet Toscana, der under en spansk Prins var omdannet til Kongeriget Etrurien. Resten kom lige fra Spanien. Hele Korpset, hvis Overkommando var betroet til Generalløjtnant Don Pedro Caro y Sureda, Marquis de la Romana, medens General Don Juan Kindelan blev Næstkommanderende, bestod paa det Tidspunkt, da det blev udkommanderet, af 11582 Infanterister, 2700 Kavallerister, 527 Artillerister med 25 Kanoner, ialt saaledes 14809 Mand, hvortil senere kom et In-

geniørkompagni paa 132 m. fl., alt foruden en talrig Stab af Officerer af alle Vaabenarter. Med Korpset fulgte desuden et stort Antal Kvinder og Børn og saa mange Mulæsler, at disses Drivere igen havde særegne Opsynsmænd over sig.

Efterat en Del af Divisionen under Anførsel af General Kindelan først var bleven benyttet ved Belejringen af Stralsund, hvor Spanierne under Kampen paa Glaciere havde udmærket sig ved Mod og Tapperhed, samledes de forskellige Afdelinger af det spanske Ekspeditionskorps i Løbet af August—September 1807 i Hamborg og Omegn under Generalløjtnant Romana.

Da Russerne fuldstændig var bleven slagne af Franskændene ved Friedland (d. 14. Juni 1807), sluttede Napoleon og Kejser Alexænder Fred i Tilsit (d. 7. Juli 1807). Spanierne kom saaledes ikke til at kæmpe imod Russerne, og utilfredse, som de fra Begyndelsen af havde været, med overhovedet at skulle hjælpe Franskændene, haabede de nu paa at blive hjemsendte. Dette skete imidlertid saa langt fra, at de tværtimod i Efteraaret 1807 blev forenede med tre andre Divisioner, nemlig en hollandsk og to franske. Hver af disse Divisioner udgjorde omtrent 6000 Mand. Hele Armékorpsen, der altsaa bestod af ca. 32000 Mand med 6200 Heste, var af Napoleon betroet til den franske Marskal Bernadotte, Prins af Pontecorvo. Efterat Englænderne havde bortført den danske Flaade og derved saa grovelig brudt den dybeste Fred, var ogsaa Danmark bleven tvunget til at slutte en Forbundstraktat med Frankrig. I Henhold til denne Traktat skulde danske Tropper i Forening med Bernadottes Armékorps gøre et Angreb paa Sverrig, der vægrede sig ved at tiltræde Fastlandsspærringen imod England.

Samtidig skulde et norsk Korps ligeledes trænge ind i Sverrig, og russiske Tropper efter den mellem Napoleon og Kejser Alexander i Tilsit trufne Overenskomst søge at erobre Finland. De allierede fransk-spansk-hollandske Tropper skulde igennem Hertugdømmerne, Jylland, Fyn og Sjælland drage til Skaane.

Den 5. Marts 1808 begyndte Indmarchen i Holsten, skiftevis med franske, spanske og hollandske Afdelinger. Hollænderne kom dog ikke længere end til Elmshorn, da de fik Ordre til at vende tilbage til Hamborg. Den øvrige Hær passerede Hertugdømmerne i Øst og Vest.

Fra det Øjeblik af, at de fremmede Tropper betraadte Grænsen, maatte Danmark overtage den hele Forplejning af Folk og Heste, Transport, Indkvartering, overhovedet sørge for enhver Fornødenhed. Til at besørge Marchruterne, Indkvarteringen, Transportvæsenet m. m. for den fremmede Armés Gennemmarch, beordrede Kronprins Frederik tre af sine Adjutanter, nemlig Kaptajnerne Glode du Plat og Wenzel Haffner samt Premierløjtnant Carl Bardenfleth. „Vi se af denne Udnævnelse“ — siger Ræder,¹ „hvilken stor Mangel Kronprinsen maa have haft paa dygtige, højere Officerer i sin Omgivelse og i sin Generalstab, hvoraf de fleste var uden prædominerende Kundskaber baade i Militærkundskaberne og det franske Sprog, eftersom han var nødsaget til at vælge saa lave Grader som Kaptajner og Løjtnanter til et saa vigtigt Hverv, at repræsentere Kongen og Landets Tarv og Interesse lige overfor en fransk Prins og Rigsmarskal og hans overmodige Generalstab, hvis Chef, General Gérard, af Marskallen blev paalagt at underhandle og afgøre alt

¹ II. 169.

angaaende den franske Armés Gennemmarch med disse tre danske Officerer. Det kan vel næppe drages i Tvivl, at, hvor redelige og dygtige disse Officerer end have været, har Danmark tilvisse maattet dyrt betale en slig beklagelsesværdig Mangel paa Kyndighed og Dygtighed i de højere Grader af Generalstaben.“

Da Stiftamtmand Moltke¹ d. 21. Marts 1808 om Eftermiddagen paa Hjemvejen fra en Embedsrejse kom til Foldingbro Kro, modtog han her et Brev, dateret 20. Marts, fra Kommandanten i Haderslev, Major Ahlefeldt,² hvori denne under Henvisning til et medfølgende Brev fra Chefen for den første spanske Division, General Kindelan, meddeler, at de to spanske Regimenter Guadalaxara og Almanza d. 22. Marts ville komme til Haderslev og d. 23. skulle marchere videre Vest paa for at indkvarteres i Landsbyerne mellem Haderslev og Ribe og i selve denne By. Major Ahlefeldt anmoder derfor om, at der uopholdelig maa blive sendt nogen fra Ribe til Haderslev, for i Forening med Amtmanden dér og Inspektøren paa Gram at træffe nærmere Bestemmelse om Indkvarteringsens Ordning. Moltke, der paa Grund af Mørket ikke den Nat kunde fortsætte Rejsen hjemad, sendte samme Aften Kl. 8 et Ilbud med Brev til Borgmester Lund i Ribe, hvem han anmodede om, saa vidt muligt næste Morgen ved Daggry, at begive sig til Haderslev Amtskontor, idet han bemyndigede ham til paa Ribe Købstads og Omegns Vegne at træffe fornøden Aftale med de øvrige Vedkommende om Indkvarteringen. Moltke gjorde derhos Borg-

¹ Se „Fra Ribe Amt“. 1907. S. 157 f. f.

² Otto v. Ahlefeldt, Major og Bataillonskommandør i slesvigske Landeværns-Regiment.

mesteren opmærksom paa, at Gramgaard som Midtpunkt for Indkvarteringen syntes ham bedst skikket til at være Hovedkvartér eller Kvartér for Staben, at Skrydstrup, Nustrup, Gram, Foel og Seem, maaske ogsaa Spandet og Hygum Sogne, burde medtages ved Indkvarteringen, og at Ribe vel ikke kunde modtage mere end et à to Kompagnier Fodfolk, da Beboernes egne Kreaturer jo fyldte deres Stalde. Endelig beder Moltke om, at Borgmesteren ved en Estafette fra Haderslev hurtigst muligt vil underrette ham om Udfaldet af Forhandlingerne med de andre Avtoriteter, for at der da straks i Ribe kan gøres Skridt til den videre Ordning af Indkvarteringen.

Der blev Travlhed i Ribe, da Stiftamtmandens Brev Natten mellem d. 21. og 22. Marts naaede Borgmester Lund. Til i Forening med Magistraten at ordne Indkvarteringen i Ribe udmeldte Borgmesteren og Raadmand Knud Simonsen endnu samme Nat følgende: for Byens første Fjerding Borgerkaptajn Falch og Borgerløjtnant Ramsing, for anden Fjerding Borgerne Matzen og Dynesen, for tredie Fjerding Borgerne W. Koch og Gregersen, og for fjerde Fjerding Stiftsrevisor Hansen og Borger Joh. Godsch. Ved Dag gry kørte Borgmester Lund derpaa til Haderslev.

Indkvarteringen af de to nævnte spanske Regimenter ordnedes nu saaledes, at Infanteriregimentet Guadalaxara,¹ hvis Regimentschef Oberst Don Vicente

¹ Dette Regiments Uniform var følgende: hvid Frakke og Vest, hvide Benklæder, sorte Gamasker, hvide Knapper, rød Krave, røde Ærmeopslag og Rabatter. Hovedbedækningen var for Regimentets Fussilerer en stor sort, trekantet Hat med rød Kokarde og Fjer, for Grenadererne og Sapørerne en høj Pelshue (for Sapørernes Vedkommende med Kobberplade), hvorfra der bagud hang en Kvast med Kendingsfarven; den var prydet med Regimen-

Matorell havde udmærket sig ved Belejringen af Stralsund, blev liggende i Gram og Omegn, mens Dragonregimentet Almanza¹ fik anvist Kvartér i Ribe og nærmeste Landsbyer. Sidstnævnte Regiment bestod af 34 Officerer eller dermed ligestillede — deriblandt en katolsk Feltpræst —, 36 Underofficerer, 543 Menige — deriblandt 5 Arrestanter — 567 Heste og 4 Vogne. Regimentets Chef var den spanske Divisions Stabsmajor, Oberst Don Juan Antonio Caballero, i hvis Fraværelse Oberstløjtnant Don Miquel de Beccar kommanderede Korpset, ved hvilket Don Francesco de Conway stod som Major. Dragonregimentets Uniform var smaragdgrøn Dolman (kort Jakke) med hvide Snore, opstaaende rød Krave og røde Ærmeopslag, smaragdgrønne, ungarske Benklæder, Støvler, sort Chaco med Skygge og hvide Tresser samt rød eller gul Fjer (Pompon) paa venstre Side af Chacoen.

Hele Byen har sikkert været i Bevægelse, da dette statelige Rytterregiment d. 23. Marts paa deres sorte, andalusiske, langhalede Hingste drog ind i Ribe, hvor de ere bleven modtagne af den danske Kommandant, Major Lackendorph.²

tets Vaabenskjold. I daglig Paaklædning bar Regimentet hvid Frakke og hvide Benklæder samt hvid Hue med en lang trekantet Snip, som faldt ned paa den højre Skulder.

¹ Skønt dette Regiment betegnedes som Dragonregiment, var det i Virkeligheden et Regiment af Jægere til Hest.

² Henrik Christian Eiler Lackendorph, Søn af Pastor Hans Hansen L., — Korporal, — Sklt. à la suite i 2. Husar Rgmt. ¹/₃, 1782 — Regimentet kaldes fra ²²/₁, 1785 for 2. Husar Korps — i Kornets Nr. paa Sklt. Gage ¹¹¹/₁₁, 86 — 1. og 2. Husar Korps samles ²²/₁, 1788 i Husar Rgmt. — Prmlt. ³¹/₁₁₀, 88 — kar. Ritmester ²⁷/₁, 91 — Sk. Ritmester paa 180 Rdlr. Gage ¹⁴/₁₀, 91 — fuld Gage ¹/₁, 93 — Afsked med 144 Rdlr. Pension ¹⁷/₁, 97 — atter ansat som Komp. Chef i vestjydske Landeværns Rgmt. (hvis Chef: Major,

Den Beretning, som Biskop Daugaard som Øjenvidne giver om tre spanske Kavalleriregimenters Ankomst til Randers, passer sikkert ogsaa om Forholdene i Ribe ved Regimentet Almanzas Indtog: „Da de ventedes, var der en stor Rædsel over Almuen og enkelte andre, der synes at have haft samme Forestillinger om Spanierne, som gamle Gunild om Tyrken, at de vilde æde os med Hud og Haar. Saa vidt jeg mindes, flygtede endog nogle af Byens Damer bort med deres Børn. Det var en Søndag Eftermiddag, at det første Regiment holdt sit Indtog. Min Fader fulgte med os ud at se derpaa, og ganske uden Frygt for, hvad der kunde følge paa, vare vi vel ikke. Men Indmarchen skete med største Orden og Stilhed. Der var jo meget, som ved dette fremmede Krigsfolk var os paafaldende; men intet dog mere end Regiments-Paukeren. Han red paa en meget stor Hest med Paukerne paa hver Side, som han slog med Stokkene, et aldeles nyt Skuespil for os. Ogsaa var den offentlige Bøn, som Regimentet holdt om Aftenen, og hvorved hele Linien knælede, et Syn, der i den første Tid sammenkaldte mange Tilskuere.“

Dengang var de spanske Tropper endnu uvidende

senere Oberst, Clemens Sirach v. Suckow) 1801 — kar. Major i Landev. $\frac{4}{8}$ 1804 — ekstraord. Kompagnichefs Gage $\frac{1}{8}$, 1807 — kar. Major i sjæll. Jægerkorps 2. (annekterede) Bataillon $\frac{15}{2}$ 1818 — reserv. Ob. Lt. Anc. $\frac{24}{11}$ 1813. — Afsked med 200 Rdlr. Pension $\frac{5}{7}$ 1814 — 100 Rdlr. Pensionstillæg $\frac{10}{8}$ 1808 — † $\frac{13}{2}$ 1845. — Gift med Dorthea Cathrina Rahr, f. $\frac{2}{11}$ 1775, † 1851, Datter af Købmand og Brændevinsbrænder i Ribe Jens Rasmussen Rahr og Hustru Sophia Caroline Goldt — 3 Sønner og en Datter, Henriette, gift med Købmand og Bankdirektør P. Dalgaard i Ringkøbing. — Major Lackendorph ejede den Grund i Ribe Hundegade, hvorpaa der senere er bygget en Kommuneskole.

om de vigtige Begivenheder, som i de sidste Dage var forefaldne hjemme i deres Fædreland. Kong Carl den Fjerde havde efter et revolutionært Oprin i Aranjuez nedlagt Kronen d. 19. Marts til Fordel for sin Søn, Prins Ferdinand af Asturien. Denne var derpaa under Navn af Ferdinand den Syvende med almindelig Jubel bleven udraabt til Konge af Spanien og holdt d. 24. Marts sit Indtog i Madrid. Napoleon, der frygtede for det Indtryk, Efterretningen om disse Begivenheder vilde gøre paa den spanske Armé, gav sin Generalpostdirektør udtrykkelig Ordre til at tilbageholde alle Breve fra Spanien en 3 Ugers Tid og at fjerne alt, hvad der kunde have en uheldig Indflydelse paa de spanske Tropper.

I selve Ribe By blev liggende: Oberstløjnant de Beccar, der indkvarteredes først hos Told- og Konsumtionsinspektør, Kammerraad Jacob Krag,¹ der boede i „Porsborg“ paa Torvet, derefter hos Stiftsprovst Koe-

¹ Om denne fortæller Rektor P. N. Thorup: „Toldinspektør, Kammerraad Krag engagerede mig straks som Huslærer for sine Sønner. Tillige skulde Christian Lund, en Søn af Borgmester, Kancelliraad Lund, deltage i min Undervisning. Denne Kondition tiltraadte jeg ved Nytaar 1800 og beholdt den halvandet Aar. Kammerraaden, en smuk gammel Mand, med en livlig Ansigtssfarve, temmelig lange, hvide Lokker, spillende Øjne og et i Selskab belevet Væsen, moraliserede ofte for mig, især i den Kunst at give sig Air og gøre sig gældende, noget, som jeg slet ikke forstod. Mine Omgangsvener havde jeg blandt Skolens Disciple, blandt hvilke da vare nogle, som siden ere blevne til Mænd efter Kammerraadens Smag, f. Eks. Generalkrigskommissær P. — og Konferensraad C. Havde han kunnet ane, at der stak slige Notabiliteter i disse Disciple, vilde han vel ikke have fundet det betænkeligt, at jeg nædlod mig til deres Sfære og engang endog i Klubben, horrible dictu, drak et Glas Punch med dem.“ Kammerraad Krag † „11 1812.

foed; Major de Conway, der fik Kvartér hos den rigeste Indbygger i Ribe, Madam Sophie Caroline Rahr, f. Goldt,¹ der sammen med sin ugifte Søn, Rasmus Jensen Rahr, boede i den Ejendom paa Hjørnet af Sønderportsgade og Sviegade, som man tidligere fejlagtig har kaldt „Ambrosius Stubs Gaard“; endvidere 3 Kaptajner, en katolsk Feltpræst,² som var indkvarteret

¹ Jens Rasmussen Rahr, f. $\frac{2}{2}$ 1711, † $\frac{1}{11}$ 1787, løste Borger-
skab som Købmand og Brændevinsbrænder i Ribe $\frac{3}{3}$ 1740, Raad-
mand 1740—83, antog i Foraaret 1740 Skrivemaaden Rahr (i Stedet
for Raager, Raaager, Roagger, Raar), der temmelig sikkert altid
har været udtalt med et sønderjydsk aa-lydende a. Gift: ¹ 1740
med Dorothea Catharina Hedevig Gude Nyegaard, † $\frac{12}{2}$ 1771,
² med Sophie Caroline Goldt, f. $\frac{5}{11}$ 1744, † 17. Juli 1828, Datter
af den i Slesvig 1714 fødte Toldembedsmand Johan Ditlev Goldt.
Madam Sophie Rahr var meget smuk og var det og i sin høje
Alder. Hun var endvidere en klog, men ogsaa forfængelig Dame.
Hun lod bygge en Fløj ud i Gaarden paa Hjørnet af Sønder- og
Sviegade, indeholdende en stor Sal med store Vinduer, og hun
byggede Korsbrødregaard op fra nyt fra Grunden af. Ligesom
hendes Mand forguede hende og smykkede hende, saa at det
efter Datidens Opfattelse fandtes mindre passende for en Borgers
Kone, saaledes gjorde Sønnen Rasmus Jensen Rahr (f. $\frac{21}{3}$ 1776,
† $\frac{25}{1}$ 1855) det samme. Han fortsatte Handelen og Brændevins-
brænderiet i den gamle Gaard, og det til Trods for, at han afskyede
Handelsvirksomheden, der dengang hvilede saa meget paa Smugleri,
hvad der var ham imod. Han købte Nielsbygaard i Føvling Sogn,
men boede der aldrig. Tilsidst opgav han Handelen og flyttede
til Sønderskov, til sine to Søstersønner (Jens Rahr Momsen og
Frits Momsen), der stod ham meget nær. Han var en Original,
næsten en Særling, men almindelig agtet og afholdt. Da „Slave-
krigen“ udbrød, lod han lave 12 Morgenstjerner. To af dem hænger
paa „Skovlyst“ i Folding Sogn, en er skænket til Museet i Kolding,
Resten findes paa Ribe Raadhus. Disse Oplysninger skyldes Ad-
junkt E. F. Rahr i Odense og Fru V. Momsen i Askov.

¹ De spanske Feltpræsters Feltuniform var følgende: Kjole,
Vest, Benklæder, Støvler og stor trekantet Hat, alt af graa Farve.
De red paa Mulæsler. Skaberak og Pistoltaskerne var af turkis-
blaat Klæde, kantet med hvidt.

hos Biskop Middelbo, 4 Adjutanter, 2 Premierløjtnanter, 3 Sekondløjtnanter, 4 Fændriker, 1 Beslagsmed, 1 Berider, 1 Overtrompeter, 1 Sadelmager, 1 Vaabensmed, 6 Vagtmestre og 336 menige Dragoner. De øvrige blev anbragte i de nærliggende Landsbyer. Saaledes sés Farup, Mejlby, Kjærbøl, Kirkeby, Tandrup, Hille-
rup, Jested og Øster Vedsted at have haft spansk Indkvartering allerede fra d. 24. Marts.

Ved Indkvarteringen toges ikke Hensyn til Privilegium eller Embede, men kun til Bygningernes Størrelse og Beskaffenhed. I Ribe besørge-
des den af Magistraten i Forening med den danske Kommandant, medens for Landsog-
nenes Vedkommende Amtsforvalter Nielsen¹ maatte lave Indkvarteringslisterne, der da be-
sørge-
des videre igennem Herredsfoged og Sogne-
fogeder.

Den 25. Marts modtog Borgmester Lund følgende Brev:

„Den højstkommanderende af det spanske Infanteri-
regiment Guadalaxara har forlangt at besørge i næste Kjøbstad et Hospital foranstaltet for syge Soldater. Som nu Ribe er den nærmeste Stad for Regimentet, saa er jeg foranlediget at bede deres Velbyrdighed ærbø-
digst om at træffe i saadan Henseende de fornødne Anstalter til at kunne modtage de syge Soldater. For at kunne underrette Obersten af Regimentet derom, beder jeg om et Par Ord til Gensvar herpaa.

Gram og Nybøl Inspektorat, d. 25. Marts 1808.

Lorentzen.“

Borgmester Lund besvarede dette Brev samme Dag,

¹ Rasmus Nielsen, f. ¹⁰/₁₁ 1765, † 27. Novbr. 1839, gift med Abalone Christine f. With, f. ²⁹/₇ 1772, † ¹¹/₁₀ 1835, Fader til Stift-
amtmand i Ribe Henrik Christian Nielsen.

og det forlangte Lasaret blev ufortøvet oprettet i Ribe Hospital, det gamle Sortebrødre Kloster, under Hospitalsforstander Niels Ussings Bestyrelse, hvad den økonomiske Ledelse angik. Adskillige Breve og smaa Billetter, som i denne Anledning er vekslede mellem Ussing, Borgmester Lund og andre, tilligemed flere løse Papirer, giver os en levende Forestilling om den Virksomhed, hvori Magistraten og Byen i sin Helhed, ja Omegnen med, blev sat ogsaa ved denne Lejlighed. Sengklæder var en af de første Fornødenheder. Borgmesteren foranstalter et Laan af saadanne gjort omkring paa Landet. Fra Vilslev, Hunderup, Darum og flere, ialt ni, Sogne sendtes saa mange Dynner, Puder og Lagener, som for det første var tilstrækkelige. Men nu melder Forstander Ussing: „Vi behøver 120 Haandklæder“. Magistraten udsteder da straks en Opfordring til Byens Indvaanere om at forsyne Lasarettet med det forlangte Antal, som ogsaa paa denne Maade bliver tilvejebragt. En Kone blev antaget til at koge Mad til Patienterne; men hun mangler Gryder, Kar, Skaaler m. m., som Magistraten altsammen maa lade Kæmneren anskaffe. Den 28. Marts skriver Ussing til Borgmesteren angaaende Lasarettet: „Mange af de ankomne kan jeg ikke ansé for syge. Chirurgus (Distriktslæge) Hansen¹ vil vel og ikke antage dem derfor. Meget uregerlige ere nogle af dem, som i Aftes nær var gaaet til Voldsomhed mod mig og mine Folk. Efter de med dem modtagne Sedler skulde her, saa vidt jeg forstaar dem,

¹ Johan Ludvig Hansen, Chirurgus i Ribe og ved sammes Hospital samt paa Grevskabet Schackenborg, i Lø Herred, Lustrup og Riberhus Birker samt Gørding og Malt Herreder og Hunderup Birk (f. 1778, † ³/₁₁ 1840).

ialt være 21 Mand. Nogle løb i Gaar ud i Byen, og da jeg i Aftes holdt Mandtal, manglede en. Denne er uden Tvivl (thi de ere ikke gode at finde rede, da nu en, nu en anden Uvedkommende indfinder sig blandt dem) i Morges kommet herind. Derimod gaar, nu jeg skriver dette, efter Munderingen, en Dragon mellem dem, som betegner, at han og skal blive her. Det vil blandt saa meget andet være højst nødvendigt, at en Militær, som forstaar Sproget, tilligemed det Tyske, bestandig er her for at holde Justits, Mandtal, Orden og antegne hvers Navn etc. etc.“ Gammelt Linned til Charpi og Bandager forlanger den af Ussing nævnte Chirurgus Hansen, som tilsaa de syge, indtil der kom spanske Feltlæger. Igen gik der en Omgangsskrivelse desangaaende til velsindede Medborgere, hvis Linnedskabe maatte holde for. Næppe var denne Mangel afhjulpen, førend det næste Dag hed: „Vi mangler Stole“. Atter aabnes en Subskription, som heller ikke forfejler Hensigten. Saaledes gik det i de første Dage. Den 30. Marts var 28 Senge opredte og tagne i Brug af syge, men Ussing skriver, at den danske Kommandant, Stabskaptajn Bülow,¹ der havde

¹ Christian Peder Bülow af Linien Wedendorff — Søn af Christian B. og Margrethe v. Mosencrone — Fændrik à la suite i Kronprins Frederik VI. Rgmt. $\frac{5}{8}$ 1784 — meddelt Sklts. Anc. $\frac{24}{3}$ 1794 — kar. Prmlt. $\frac{4}{12}$ 1795 — traadte $\frac{25}{8}$ 1798 tilbage i Sklts. Nr., men med Prmlts. Gage — atter indtraadt i Prmlts. Nr. $\frac{10}{5}$ 99 — sat à la suite i Regimentet $\frac{27}{12}$ s. A. — atter i Nr. $\frac{9}{4}$ 1802 — Stabskapt. $\frac{10}{6}$ 1803 — Komp. Chef $\frac{16}{8}$ 1807 — $\frac{20}{4}$ 1807 kommanderet til at eksercere det af Studenterne ved Kbhvs. Univers. oprettede Jægerkorps, som førte Navn af „det Kielske Jægerkorps“ — Regimentet fik $\frac{17}{3}$ 1808 Navn af „Kongens Regiment til Fods“ — Kommandant i Ringsted $\frac{4}{3}$ til $\frac{26}{3}$ 1808 — reserv. Major Anc. $\frac{22}{11}$ 1813 — Kammerherre $\frac{24}{1}$ 1817 — reserv. Oberst Lt. Anc. $\frac{22}{6}$ 1826 — Rd. af Dbg. $\frac{1}{11}$ 28 — karakt. Oberst og Komman-

afløst Major Lackendorph, samt den spanske Krigskommissær Francesco de Laborda rekvirerer flere Senge anbragte, dels i St. Catharine Kirke, dels i yderligere 3 til 4 Værelser i Hospitalet. Ussing maatte af sin egen Beboelseslejlighed afgive en Stue dertil.

De spanske Tropper fik ingen Naturalforplejning udleveret, men Kvartérværterne maatte bespise deres Indkvartering mod en Godtgørelse daglig. Med Hensyn til adskillige af Officererne og dermed ligestillede havde Magistraten efter Forhandling med disses Kvartérværter dog truffet den Ordning, at de delvis bespistes hos Gæstgiver Ramsing,¹ nuværende „Greisens Hotel“, og at de dermed forbundne Udgifter bagefter fordeltes mellem Kvartérværterne. Fra 24. Marts til 7. April spiste saaledes daglig 18—25 Officerer hos Ramsing.

Den 6. April kørte den spanske Regimentschef, Oberst Caballero, med Firspand til Sønderskov, og samme eller næste Dag forlod Regimentet Almanza sit Kantonnement i og ved Ribe. Kun enkelte spanske Officierer blev endnu i nogen Tid tilbage med en lille Del af Mandskabet.

Forholdet mellem Spanierne og deres Værter i Ribe synes efter foreliggende Udtalelser fra samtidige² at have være det venskabeligste,³ der er overhovedet

dør for Regimentet $\frac{5}{10}$ 1833 — Dbmd. $\frac{24}{10}$ 1836 — Afsked $\frac{14}{1}$ 1840 — † i Kbhvn. $\frac{15}{3}$ 1846 — 72 Aar gl. — erholdt $\frac{5}{12}$ 1808 Tilladelse til at ægte Hanne Christine Regine Lemming. Fra 26. Marts til 6. April 1808 boede han hos Borgmester Lund i Ribe.

¹ Jfr. „Fra Ribe Amt“ 1907 S. 169.

² Jfr. „Fra Ribe Amt“ 1907 S. 195—96.

³ Smaa Haandbøger til Vejledning i det spanske Sprog var dengang udbredte. „Disse“ — siger Mumme S. 164 — „indøvede man sig nu, saa godt man kunde, og udsøgte i Familierne dem, der bedst kunde tjene som Tolke. Derfor faldt Tilnærmelsen

næppe Tvivl om, at, hvad der af Øjenvidner fortælles om Afskeden andet Steds mellem Spanierne og deres danske Værter, ogsaa har passet paa Forholdene i Ribe. Om Spaniernes Afmarch fra Faaborg berettes saaledes:¹ „De fleste af dem tog med synlig Rørelse, nogle endog med Taarer og Omfavnelser, Afsked fra de Familier, hos hvilke de havde været indlogerede. Ogsaa disse kunde ikke uden Vemod se deres Gæster drage bort... og ønskede dem som Venner alt godt.“ I Roskilde legede Spanierne som Børn med Latinskolens Disciple og lærte dem at kaste med Diskus og springe Buk. De undlod aldrig, naar de kunde, at møde paa Kirkegaarden paa Drengenes Legeplads, og naar Drengene blev klappede ind, bad de saa hjertelig om et Kvartérs Tid endnu. Endvidere udtaler den danske Kommandant Broches i Fredericia,² da 3 spanske Kompagnier af Regimentet Princesa forlod Byen: „Ingen Klage blev mig forebragt i den Tid, de laa her og i Omegnen, hverken over Officerer eller Soldater; spanske og danske Krigere levede som Brødre med hverandre. Intet Under derfor, at vi alle havde ønsket at beholde dem iblandt os, og at den Ordre, som befalede dem at marchere til Fyn, saarede alle Indvaaneres Hjerter. Vor Tak og Velsignelse tølge dem. Vi ønske snart at se os forenede igen, og at enhver fremmed eller dansk Garnison maatte holde en disse 3 Kompagnier lignende Disciplin.“ Ogsaa den daværende Sognepræst til Andst

endda ikke saa meget vanskelig. Det tyske Sprog var, rigtignok som oftest i radbrækket Tilstand, det fælles Meddelelsesmiddel; Miner og Gebærder hjalp til, og det var ret muntert at se, paa hvor mange Maader man vidste at hjælpe sig.“

¹ Mumme 119—20.

² Ribe Stifts Adresse Avis af 23. Juni 1808.

og Gjesten i Ribe Amt, C. F. Junghans, giver¹ det Mandskab af Regimentet Princessa, som fra 29. Marts til 5. April var indkvarteret i Sognet, det bedste Skudsmaal: „Meget skikkelige og beskedne var de, ikke en Uorden, end ikke den mindste, mærkedes hos dem“. Endnu skal som udtrykkeligt Bevis for det gode For-

VAGTBYGNINGEN I RIBE 1808.²

hold i Ribe mellem Gæst og Vært henvises til den Skrivelse, dateret Aarhus d. 13. Maj 1808,³ som den spanske Major Conway sendte Købmand Rasmus Rahr.⁴

¹ I Embedets „Liber daticus“.

² Efter en Forf. tilh. Vandfarvetegning af Paul Ipsen i Ribe 1808.

³ Tillæg I.

⁴ Chr. K. F. Molbech fortæller i sine Rejsebilleder „En Maa-
ned i Spanien“, S. 208, at han 1846 i Granada traf en spansk
Arbejdsmand, der havde været blandt de spanske Soldater i Dan-
mark 1808 og faaet sin første Kone her. Hun var død paa Vejen ned
til Spanien. Manden havde fortalt, at der var mange danske Kvin-

Efter det spanske Regiments Afmarch den 6.—7. April vedblev Lasarettet i Ribe endnu at bestaa og voldte Magistraten stadig Ulejlighed. Den 21. April klages over, at Bagerne ikke kan levere det fornødne Hvedebrød, hvoraf Lasarettet daglig brugte for 8 Rdlr. Borgmesteren maa se at skaffe Raad. Imidlertid er der atter Mangel paa gammelt Linned. Stadens Indvaanere anmodes d. 25. April om et nyt Bidrag af saadant, men fint og hvidt maa det være, ellers bliver det kasseret af Kirurgerne. Fra Magistraten i Haderslev indløb ogsaa Begæring til Ribe Borgere om gammelt Linned til Felthospitalet i førstnævnte By. Borgmester Lund maatte svare, at man beklagede ikke at kunne hjælpe. Om den Virksomhed, som udøvedes paa Lasarettet i Ribe Hospital, giver en Tilstaaelse, dateret Ribe d. 4. Maj, fra den tidligere nævnte spanske Krigskommissær Laborda god Oplysning. Man sér deraf, at 108 Syge af Regimentet Guadalaxara samt 13 af Regimentet Almanza har ligget der paa Ribe Bys Bekostning i et Antal af Dage, som, regnet fra d. 26. Marts til d. 3. Maj, udgør for samtlige Personer en Sum af 2024, deraf for syge fra Regimentet Guadalaxara 1913 og fra Almanza 111. Den spanske Krigskommissær bevidner, at Medicin, Føde, Senge, Klæder, Linned og Bandager er leveret af Byen, som desuden har anskaffet et fuldstændigt kirurgisk Apparat og lønnet en Assistent hos Overkirurgen med 2 Frcs. i 34 Dage og ligeledes de spanske Sygevogtere med 4 Skilling daglig.

De Spaniere, som fra 6. April til en af de første der, som fulgte hjem med Spanierne. Paa den anden Side haves ogsaa fra forskellige Egne af Landet Beretninger om, at Spaniere er blevne her og har giftet sig. Musæum 1893. I. 244.

Dage af Maj endnu vides at have opholdt sig i Ribe, var:

1. Overkirurgen Don Lorenzo Pradel, som med en Tjener havde været indkvarteret der fra 31. Marts til 3. Maj, og i samme Tid hans Assistent Don Tasmé Pradel, samt ovennævnte Sygevogtere.

Kaptajn P. Th. v. d. HACKHE.

2. Krigskommissær Laborda med Tjener og to Sekretærer, som var ansatte ved Lasarettet. Disse blev her til 7. Maj.

3. Af Regimentet Almanza indtil d. 6. Maj følgende: Kaptajn Don Juan de Segueira, som havde ligget syg i sit Kvartér hos Madam Rahr, Vagtmester Gines Rubio, 3 Underofficerer og 9 Menige.

4. Af Regimentet Guadalaxara har der i det hele kun været 6 Mand indkvarteret i Ribe foruden dem, der var indlagte paa Lasarettet. En Sekondløjtnant Don Romualdo Tort laa her fra 2. til 24. April. Et Par Menige rejste først herfra d. 3. Maj.

Fra d. 7. Maj lader Ribe til at have været aldeles forladt af de spanske Gæster. Ved sin Afrejse meddelte den spanske Kommissær baade Magistraten og den danske Kommandant Kaptajn Hackhe¹ det mest udmærkede Vidnesbyrd for den Punktlighed og Nøjagtighed, hvormed de har efterkommet alle hans Forlangender.²

Den Tid, Spanierne tilbragte i Ribe, var, som bekendt, fuld af vigtige politiske Begivenheder for deres Fædreland. Kejser Napoleon havde paataget sig at afgøre Striden mellem den afsatte Konge og hans Søn, hvem den franske Regering endnu ikke havde anerkendt som Konge. Paa Kejserens tilsyneladende venskabelige Indbydelse havde Ferdinand VII indfundet sig i Bayonne d. 20. April. Den 1. Maj mødte den gamle Konge og Dronningen, derpaa næsten alle de øvrige Medlemmer af den spanske Kongefamilie. For ikke at dømmes som Majestætsforbryder maatte Ferdinand, til hvem det store menige Folk i Spanien nærrede dyb Kærlighed og Tillid, d. 5. Maj her ubetinget

¹ ²²/₁₂ 1792 udnævnes Kadet ved Husarregimentet Peter Theodor Hackhe til Kornet à la suite ved Livregimentets Dragoner — ⁰/₆ 94 virkelig Kornet uden Gage — ²⁴/₇ 95 afskediget med Prmlts. Kar. — ¹⁵/₆ 1804 Kapt. og ²/₁ 1805 Kompagnichef i det holstenske Landeværns Rgmt. — ¹³/₇ 11 Afsked som Major ved det holstenske Skarpskyttekorps 2. Bataillon — † i Kiel 1834 — ⁰/₄ til ¹⁵/₁₁ 1808 Kommandant i Ribe, hvor han ligesom sin Forgænger boede hos Borgmester Lund.

² Tillæg II.

tilbagegive Kronen til sin Fader, af hvis svage Haand den franske Kejser snart efter modtog den.

At de Spaniere, der laa i Ribe, med Begærlighed modtog enhver Efterretning om Sagernes Tilstand i Hjemmet, er naturligt. Om Major Conway, der var meget afholdt af de spanske Tropper, samledes til bestemte Tider en Kreds af Officerer i hans Kwartér som Tilhørere ved nogle hemmelighedsfulde Foredrag af politisk Indhold. Højst sandsynligt har Præsten ved Regimentet Almanza haft en Finger med i Spillet her, da han 4 Maaneder senere af Bernadotte i et Brev til Kejser Napoleons Stabschef udpeges som en af de værste Agitatorer mod Franskmændene. Der viste sig iøvrigt nu blandt alle Spaniere i de forskellige danske Kantonement¹ Uro og Utilfredshed, og midt i April Maaned gav Napoleon derfor Ordre til, at der skulde holdes vaagent Øje med dem, og at de skulde isoleres saaledes, at de under ingen Omstændigheder kunde berede Franskmændene ubehagelige Overraskelser.

Næppe havde Regimentet Almanza d. 6.—7. April forladt Ribe og Omegn, førend franske Tropper kom i Stedet. Den 8. April indtraf det 3. lette franske Infanteriregiment. Efter en ufuldendt Afskrift, uden Navn og Datum, af et Brev, der utvivlsomt angaar denne Indkvartering, skønt Regimentet ikke udtrykkelig nævnes, bestod det af 2 Batailloner; hver af disse igen af 9 Kompagnier, hvis Styrke angives saaledes, at 751 Mand hørte til første, 742 til anden Bataillon foruden Officerer, Underofficerer, Musikanter m. m.

¹ Allerede paa Marchen fra Spanien igennem Frankrig var der fremkommet officiel Klage over den lidet venligsindede Maade, hvorpaa Dragoner af Regimentet Almanza optraadte ligeoverfor Franskmændene.

Antallet af Regimentets Menige var altsaa efter denne Beregning 1493.¹

I Anledning af denne Indkvartéring udstedte den danske Kommandant i Ribe den 8. April en Bekendtgørelse, hvori han underrettede Byens Indvaanere om, hvorledes Straasenge vilde være at indrette til de franske Tropper, som næste Nat skulde indkvarteres hos dem. De indkvarterede skulde have fuld Forplejning hos Kvartérværterne, dog havde ingen Forpligtelse til at give dem Vin eller Kaffe, men om muligt fransk eller sigtet Brød. Efter Indholdet af Kaptajn Hackhes Bekendtgørelse skulde de franske Tropper paa 4 Kompagnier nær atter afmarchere fra Ribe den 9. April om Morgen.

Hvidding, Roager, Brøns og Rejsby Sogne havde allerede modtaget deres franske Indkvartéring den 8. April, andre f. Eks. Farup, Vilslev og Darum Sogne først den 9. April. For Hunderup Sogn og Domkirkens Landsogn skriver den franske Indkvartéring sig, saa vidt de opbevarede Lister udviser, først fra den 15. April, for Vester Vedsted fra den 23. April. Skærbæk, Seem, Højrup, Spandet og Jernved Sogne har ogsaa haft fransk Indkvartéring og formodentlig allerede fra den 8. April af. I det mindste sér man af Koncepten til en Fordelingsplan, at man havde tiltænkt dem deres Del af det franske Regiment den anførte Dag. Ligeledes var efter samme Koncept bestemt, at fransk Indkvartéring den 8. April skulde indtræffe i Landsbyerne Lustrup, Tved, Tange samt Kalslund, Hjortlund, Foel og Hygum Sogne. Men

¹ Dette stemmer jo godt nok med Ræder II. 173, hvor Regimentets samlede Styrke — altsaa Officerer, Underofficerer m. m. indbefattede — opgives som 1670 Hoveder.

da man ikke har noget Regnskab over disse sidstnævnte Byers og Sognes Indkvarteringsbyrder, er der ikke Vished for, at de har haft saadanne, skønt man dog ikke med rimelig Grund kan antage, at disse Steder skulde være bleven forskaaned derfor fremfor andre i samme eller længere Afstand fra Ribe.

General FRANÇOIS NICOLAS FRIRION.

Allerede den 7. April ankom den franske General Fririon, Chef for den Brigade, hvortil det 3. lette Infanteriregiment hørte, til Ribe og blev med Adjutant og 3 Tjenere indkvarteret hos Købmand Bech paa Storegade, Hjørnet af Skibbroen. Han tog endnu samme Dag i en med fire Heste forspændt Kalechevogn ud til Yderbjerrum for at undersøge Forholdene

dér. Generalen og hans Ledsagere har aabenbart været i travl Virksomhed i Ribe, thi der er den Dag igennem Ribe Postkontor i militært Øjemed bleven udsendt adskillige Estafetter, en til Hillerup, Vilslev, Darum og Gredsted, en til Vester Vedsted, en til Høgsbro, Rejsby, Brøns og Skærbæk og ikke mindre end tre til Spandet. Den følgende Dag kørte Generalen til Haderslev.

I den første Tid havde, som nævnt, Kvartérværterne Forpligtelse til at forsyne de franske Officerer, Underofficerer og Menige med fuld Forplejning. For adskillige Officerers Vedkommende var det dog — ligesom det havde været med spanske Officerer — ordnet saaledes, at de spiste hos Gæstgiver Ramsing, og Udgifterne derved fordeltes derefter mellem de paagældende Kvartérværter. Der haves en Regning for saadan Bespisning af 18—19 franske Officerer og lignende fra 9. til 15. April til Beløb 204 Rdl. 3 Mk. 8 Sk.¹

Senere fik Officererne udbetalt Dagpenge, for hvilke de skulde forpleje sig selv, medens Underofficerer og Menige fik udleveret Naturalforplejning.² I et af Magistraten hos Købmand Chr. Carl Bjerrum lejet Pakhus opførte Franskmændene to Bagerovne, hvor de selv bagte Brød. Til disse Ovne maatte Magistraten levere 35000 brændte Mursten, og til Bagningen forlangtes leveret 70 Favne Brænde, der med meget Besvær hentes fra Sønderskov og andre fjerne Steder. Hver tiende Dag skulde Magistraten levere 18000 Flasker Øl og daglig ca. 800 Pd. Kød. Den første Rekvisition paa Brændevin androg 14 Oksehoveder, paa Risengryn

¹ Tillæg III.

² Den af Kommandanten herom udstedte Bekendtgørelse findes som Tillæg IV.

5000 Pd. og paa Salt 2700 Pd., af hvilke Dele det meste købtes hos Købmand Lorentz Göttig i Flensborg.

Alt dette voldte selvfølgelig Magistraten meget Arbejde og Bryderi. Da den under 27. April androg det danske Feltkommissariat om et Forskud paa 4000 Rdlr., udtalte den bl. a.: „Mange Regninger ere indkomne til os, men af Mangel paa noget i Kassen maa de henlægges uden Anvisning til ikke liden Misfornøjelse for de Borgere, det angaar, som maa savne deres Betaling, som de i disse trykkende Tider saa højlig kunde trænge til. At vi vil aflægge Regnskab for hver Skilling, vi modtage, er en Pligt, vi fuldkommen erkender, og som vi forhen har erklæret for det kgl. Feltkommissariat; kun maa vi dertil udbede os den fornødne Tid. Magistratens Personale her er som bekendt kun to. Og for at holde de løbende Ting i alle forskellige Grene i en nogenlunde Orden have vi fuld Beskæftigelse fra Morgen til Aften hver Dag, saa der endnu ingen Tid er levnet os til at kunne med Rolighed tænke paa at ordne noget Regnskab; men vi gentage vor Forsikring om, at vi gribe den først mulige Lejlighed til Regnskabets Aflæggelse“.

Saavel St. Catharine Kirkes som Latinskolens Loft benyttedes til Proviantmagasin o. desl.¹ Paa førstnævnte laa ialt 1420 Tønder Korn. I Domkirken anbragtes alt, hvad det franske Infanteriregiment førte med sig af Armatur, Kasser, Pakker og lignende.

De franske Krigskommissærer i Ribe var Godart og Salmon og den franske Commissair Ordonnateur en chef Duprat.

¹ Kancelliet havde ved Cirkulære af 22. Marts 1808 bemyndiget Amtmændene til i Nødstilfælde at anvise Kirkelofter og andre offentlige Bygninger til Magasiner.

Man har aabenbart her paa Vestkysten levet i en stadig Frygt for Landgang og Overfald fra Englændernes Side, og falske Rygter foraarsagede flere Gange Allarm. En Dag kom saaledes en Bonde fra Stranden ind til Ribe og fortalte om et stort Krigsskib, som var i Sigte. Straks stormede Franskmændene ud for at naa Stranden i Tide og tage imod Engelskmanden; men der var intet Skib. Bonden maatte i Forhør og gøre Regnskab for den falske Melding, og han afgav da den Forklaring, at Fejltagelsen maatte bero paa, at en Lus havde hængt i hans Øjenhaar med Benene opad, saa han havde taget den for et Skib og Benene for Masterne. Den 5. Maj kom det Rygte til Ribe, at Englænderne var landede paa Fanø. De i Byen indkvarterede franske Tropper kom øjeblikkelig i Bevægelse, og det besluttedes straks, at en stærk Afdeling om Natten paa Pramme skulde føres over til Sønderho. Prammene var ogsaa allerede komne ud til Stranden, og Tropperne stod færdige til at indskibes, da der kom Efterretning om, at der ingen Fjender var paa Fanø. „Ved denne Lejlighed“, bemærker Magistraten ved Indsendelsen af Indkvartéeringsregnskabet for 1808 til en Regning paa 15 Rdlr., „hvor de allierede Tropper viste sig fra saa udmærket en god Side, følte Kommandanten og Magistraten fuldkommen Kald til at rekvirere den liden Opofrelse af Indkvartéeringskassen, som Regningen indeholder, saa meget mere, som vi vare overtlydede om, at de Geméne ingen Forraad havde af sin Dags Ration, og vi desuden troede, at vi burde søge at vedligeholde den gode, fortræffelige Tone, som viste sig hos det udkommandérede Mandskab.“ Desuden lod Ribe By bringe 12 Flasker Rødvín ned i Prammerne til de franske Officerer. Som

Vejvisere ved denne Ekspedition medfulgte følgende af Ribe: Borgervæbning: Hans Hansen Møller, Th. B. Groth, Lytkens og S. Jensen.

Det er rimeligvis denne Begivenhed, der i Forbindelse med General Fririons tidligere nævnte Besøg gav Anledning til, at der udsattes en fransk Feltvagt ved Yderbjerrum. En Mand af Borgervæbningen — fornævnte Lytkens — der kunde tale Tysk og derigennem gøre sig forstaaelig for de Franske, blev efter den danske Kommandants Forlangende den 19. Maj lejet til at tage Post derude sammen med disse.

Den 28. Maj om Morgenen forlod de franske Tropper Ribe efter at have ligget der i 50 Dage, og der foreligger kun Udtalelser om, at deres Opførsel i enhver Henseende har været tilfredsstillende. I Modsætning til de alvorlige Spaniere var Franskmændene i Besiddelse af et let Sind og mere oplagte til Skæmt. De lærte da ogsaa Skoledrengene allehaande Soldatnarrestreger. Medens Spanierne hadede den dem paa tvungne Konge, Kejser Napoleons Broder, Joseph Bonaparte, elskede Franskmændene deres Kejser højt. En Tigger i Ribe, lille af Vækst og noget til Aars, gik omkring og falbød Viser m. m. Han havde en fjern Lighed med Kejser Napoleon, og hver Gang Franskmændene fik Øje paa ham, strømmede de sammen under Raabene: „Vive l'empereur“.

Byen kunde nu igen trække Vejret. Men allerede den 22. Juni vidste Magistraten, at man maatte belave sig paa ny Indkvartéring af spansk Kavalleri. Højest ubelejligt kom der da to Dage efter Brev fra Kaptajn Hackhe, hvori han meddeler Magistraten, at han fra den danske Overgeneral, Landgrev Carl af Hessen, har faaet Ordre til at forlade Ribe „for at gaa

anden Bestemmelse i Møde“. Magistraten, der meget nødig vilde af med den flinke Kommandant, skrev straks til Landgreven om at beholde ham, saa længe han behøvedes og ikke selv skulde attraa at forlade Ribe.¹ Dette blev da ogsaa bevilget. Det 27. Juni underrettede derpaa „Det kgl. danske Forplejningsamt“ i Fredericia Magistraten om, at det kgl. Feltkommisariat havde faaet Melding om, at en Eskadron af det spanske Rytterregiment Algarbe samme Dag vilde komme til Ribe for at indkvarteres der, og at der foreløbig maatte sørges for Troppernes Forplejning. Den bebudede spanske Eskadron ankom ogsaa allerede samme Formiddag mellem Kl. 11 og 12. Liniekavalleriregimentet Algarbe² havde først ligget i og omkring Vejle, dernæst i Randers, indtil det sidst i Maj afmarcherede herfra til Tønder, Husum og Tønning. Om dette Regiment havde Bernadotte, da det i Begyndelsen af Marts var bleven præsenteret for ham, sagt, at han med det vilde paatage sig at marchere ind i Helvede og drive Djævelen ud. Regimentets Uniform var den for Rytteriet almindelige: turkisblaa Frakke, foret med rødt, hvid Vest og hvide Benklæder, lange Støvler, hvide Knapper, meget stor, trekantet Hat, baaret paa tværs og galonneret med hvidt. Regimentets Kendingsfarver, gult, kantet med rødt, var anbragte som Ærmeopslag og paa Kraven samt som smal Stribe langs Benklædesømmene.

Den 22. Juli havde Bernadotte udstedt Befaling om, at de spanske Regimenter i Danmark skulde tages i Ed til Kong Joseph Bonaparte. Følgende Edsformu-

¹ Tillæg V.

² 585 Mand og 522 Heste. Regimentschef, Oberst Don José de Yebra, Oberstløjtnant Don Raimundo Carbonell.

lar skulde ved den Lejlighed oplæses for Tropperne: „Jeg tilsværger Kongen, Forfatningen og Lovene Troskab og Lydighed.“ Derefter skulde de affyre tre Salver som Tegn paa, at de tiltraadte den, og efter hver Salve skulde de raabe: „Leve Kong Joseph Napoleon I af Spanien!“ Paa en af Dagene omkring den 27. Juli har de spanske Tropper i Ribe aflagt Eden efter denne Opskrift. Et Øjenvidne — Jak. Kr. Lindberg — udtrykker sig saaledes derom: „De alvorlige og ulykkelige Spaniere saa vi aflægge den tvungne Troskabsed til deres forhadte Konge Joseph Bonaparte.“ Denne Højtidelighed er højst sandsynligt foregaaet paa den saakaldte Hegelunds Toft, der var overladt Ribe Borgerkorps som Eksercérplads.¹

Den 6. August kørte en spansk Oberst Aylmer i en med fire Heste forspændt Kalechevogn fra Ribe til Kolding, og den 11. August forlod de sidste spanske Tropper Ribe for at slutte sig til Regimentets øvrige Afdelinger, som d. 27. Juli i Aarhus var bleven edfæstede til Kong Joseph.

I Spanien havde der imidlertid rejst sig en stor Folkekamp mod Napoleon. Lederne af denne Kamp fik ved Hjælp af Englænderne sendt Meddelelse derom til General Romana, og der udrød nu et almindeligt Mytteri iblandt de spanske Regimenter i Danmark. Et Par af dem blev afvæbnede paa Sjælland og i det sydøstlige Jylland af danske Tropper; men ikke mindre end 8800 Mand lykkedes det den 21. Avgust, skønt der gjordes alt for at forhindre det, fra Langeland af at komme om Bord paa den engelske Flaade, der førte dem hjem til Spanien. Her landede de den 9. Oktober for straks at deltage i Kampen mod Napoleon,

¹ „Fra Ribe Amt 1907“. S. 169.

og allerede den 10. og 11. Novbr., i Kampen ved Espinosa paa Gammelkastiliens Nordgrænse, opreves Hovedmassen af dem. Det blev derfor kun faa, der kom til at bære den i Anledning af deres Tilbagevenden fra Danmark prægede Medaille med den smukke Indskrift: „Mit Fædreland er min Ledestjerne“.

De spanske Regimenter — deriblandt Algarbe og Guadalaxara —, som det ikke lykkedes at slippe bort, blev af Franskmændene paa skaanselløs og nedværdigende Maade som Fanger førte til Rendsborg og videre Syd paa.

Da Spanierne gik om Bord paa de engelske Skibe, maatte de efterlade deres Heste. Disse samledes da af Franskmændene og førtes i forskellige Partier over Ribe, Tønder og Meldorf til Altona og Hamborg. Fra 25. August til 6. Septbr. førtes der saa at sige daglig spanske Hingste igennem Ribe Syd paa under Eskorte af Spaniere og Franskmænd, hvilket atter medførte en Del Indkvartéring for Byen. I disse Dage har følgende franske Officerer faaet Firspand i Ribe: Kaptajn, Adjutant Vieuxville d. 1. Septbr. til Aabenraa, Kaptajn Coupée d. 2. Septbr. til Foldingbro og tilbage og d. 4. Septbr. til Døstrup samt Kaptajn, Adjutant Kerbourg til Tønder d. 6. Septbr.

Den 30. Septbr. meddeler den franske Krigskommissær Gentill fra Fredericia til Borgmesteren i Ribe, at første Eskadron af 14de franske Jægerregiment til Hest¹ d. 3. October vil komme til Ribe for den 4. October at drage videre til Døstrup. Denne Afdelings

¹ Det bar grønne, langskødede Kjoler og store Bjørneskindshuer, fra hvis Puld der udgik en nedhængende rød Pose, der endte i en Spids med en rød Dusk. Nogle af dette Regiment bar ogsaa Chacoer som Infanteriet

Styrke var 9 Officerer og 130 Underofficerer og Menige under Kommando af Kapt. Parent. Dette var den sidste Indkvartéring, som Ribe havde af de fremmede Tropper i Aaret 1808.

Den 8. August 1809 aflagde Indkvartéringsskmissionen Regnskab til det kgl. danske Feltkommisariat for den Indkvartéring af de allierede Tropper, som Ribe i foregaaende Aar havde haft. Udgiften beløb sig ialt til 7540 Rdlr. 51 Sk.

Først i April 1809 forlod de sidste fremmede Tropper Danmark. De 14 Maaneder, i hvilke de havde været her, havde for Befolkningen og de danske Avtoriteter været fulde af Bekymringer og Besværligheder, og deres Ophold havde kostet den danske Stat den umaadelige Sum af 5,156,594 Rdlr. 4¹/₄ Sk.¹ slesvig-holstensk Kurant, og alt det, uden at Danmark havde haft ringeste Nytte deraf.

¹ Ca 16,501,101 Kroner, rent frasæt Pengenes daværende langt større Værdi.

Tillæg I.

(Oversættelse fra Fransk.)

Min Herre.

Jeg kan ikke finde Ord til i tilbørlig Grad at udtrykke min Hengivenhed for Dem og min oprigtige Tak for de Beviser paa Godhed, jeg under mit Ophold i Ribe har modtaget fra Dem og Deres ærede Familie. Og hvad der ydermere har forøget min inderlige Erkendtlighed, det er den levende Interesse, De nærer for min Eksistens og mit Vel, saaledes som jeg har haft Fornøjelsen at bemærke den af Deres særdeles behagelige Brev. Jeg forsikrer Dem, at dette Vidnesbyrd om ædelt Sindelag har i mit Hjerte forskaffet Dem et evigt Venskab, som skal staa for enhver Prøve og som altid skal lade mig søge med stor Iver enhver Lejlighed til at være Dem til Tjeneste, og jeg vil med samme Begærlighed gribe Øjeblikkene til at behage Dem.

Vi er nu i Kantonement her, hvor jeg befinder mig meget vel, dog er jeg ikke saa tilfreds, som jeg var hos Dem. Paa samme Maade gaar det alle vore Officerer, thi enhver savner den Vært, han havde i Ribe, endskønt Folk her ikke kan opføre sig hæfligere, end de gør. Men Deres gæstfri Medborgere have vundet hos os en saa berettiget Højagtelse og Velvilje, at jeg tvivler om, at der i hele Verden findes noget Menneske, der er i Stand til at indgyde en lignende, og hvis der skulde findes nogen, er jeg overbevist om, at han maa have hentet den fra de ædle Følelser, som gør saavel Dem som Deres Medborgere Ære.

Kaptajnen, som ved vor Afrejse maatte blive tilbage som syg, er allerede vendt helt helbredet tilbage til Regimentet og beder mig sende saavel Dem som Deres elskværdige Familie tusinde Hilsener, idet han takker uendelig meget for den velgørende og medfølende Overbærenhed, De har vist imod ham under hans farlige Sygdom.

Modtag, min Herre, Forsikringen om mit oprigtige og Inderlige Venskab for alle Tider; og maa jeg bede Dem udtale det samme ærbødigst for Deres ærværdige Moder saavel som for hele Deres Familie. Vær fast overbevist om, min Herre, at jeg har den Ære uforanderlig at være

Deres meget ærbødige og hengivne Tjener
François Conway.

Aarhus, d. 13. Maj 1808.

Uden paa Brevet, der er er forsegleet med sort Lak, staar skrevet (i Oversætt. fra Fransk):

Hr. Rasmus Rahr,

Frankeret.

Ribe.

Tillæg II.

(Oversættelse fra Spansk.)

Jeg, Don Francesco de Laborda y Plejler, kongelig Krigskommissær for Hs. katolske Majestæts Tropper, som anvendes til Hjælp for Frankrig, under Befaling af Hs. Excellence Hr. Marquis de la Romana, og beordrede til denne By, bevidner, at Kommunalbestyrelsen for denne By saavel som dens Militærkommandant har været yderst punktlig og omhyggelige med Hensyn til at lette al Tjeneste og Hjælp, som er bleven forlangt af de to Myndigheder i de Sager, som har været nødvendige for det spanske Mandskab og for andre Militærpersoner, som har tilbragt en Tid i dette Kantonement. Ligeledes med Hensyn til Oprettelsen af et midlertidigt Hospital for de syge af Regimenterne Guadalaxara og Almansa, hvilket har været i 38 Dage, i hvilken Tid de har ydet de syge en fortrinlig Hjælp. Og uagtet jeg allerede har udfærdiget særlige Erklæringer angaaende hver enkelt af de Tjenester, som ovennævnte Kommunalbestyrelse og Militærkommandant har ydet de enkelte Medlemmer af den spanske Hær, vil jeg dog give denne, i hvilken de alle kortelig sammenfattes, som et Vidnesbyrd om den Punktlighed, hvormed de to Myndigheder har udført og fuldbyrdet de kongelige Ordre fra Hs. danske Majestæt.

Ribe, 6. Maj 1808.

Francesco de Laborda.

Tillæg III.

Beregning

over Beværtningen for d'Hrr. franske Officerer, som have spist Frokost og Middagsmad hos undertegnede.

						Rdlr.	Mk.	Sk.
1808								
April 9	18 Officerer à 1 Rdlr., 14 Fl. rød Vin à 3 Mk. 8 Sk., 1 Fl. Rom à 4 Mk. 8 Sk.					26	5	8
— 10	— 21 -	.....	1 -	.....		31	•	•
— 11	— 18 -	.....	1 -	.....		29	1	8
— 12	— 19 -	.....	1 -	.....		30	5	•
— 13	— 17 -	.....	1 -	.....		26	4	•
— 14	— 16 -	.....	1 -	.....		28	•	8
— 15	— 16 -	.....	1 -	.....		28	•	8
	Desforuden har Sekretæren hos den spanske Kommissær spist hos mig i 2 Dage, nemlig:							
	Den 14. Middagsmad og Aftensmad med 2 Fl. Vin	.....				2	1	•
	Den 15. — — — — — tillavet men ej afhentet, med 1 Fl. Vin...	.....				1	3	8
						204	3	8

Ribe, d. 14. April 1808.

Ramsing.

Tillæg IV.

Tiden er nu forhaanden, at Indkvarteringen skal bespise sig selv, hvorved den, foruden frit Kwartér, har Adgang til Værters Køkkentøj, Brændsel og Plads paa Skorstenen m. v. For at undgaa al den Ulempe, som deraf kan opstaa imellem Værten og sin Indkvarterning, have en Del Landboere allerede vedtaget følgende, nemlig:

1. At enhver Vært vedbliver at bespise sin Indkvarterning, saa længe denne vil være nøjsom og spise ved det Bord og af samme Mad, som Gaardens Folk selv spiser og nyder.

2. Ingen Kaffe eller Vin maa fordres af Værten. Vil en eller anden Vært engang imellem give sin Indkvarterning Kaffe, da bliver det altid en Velvillighed og ingen Pligt.

3. Herved bliver Værten ene i Besiddelse af sit Brændsel, Køkkentøj og Skorsten.

4. Indkvarteringen er pligtig til selv at fortære sin Brødportion, før han kan fordre noget af Værten.

5. Da Indkvarteringen faar sin Brændevin fra Magasinet, saa har han intet i den Henseende af Værten at fordre.

6. Resten af deres Rationer overleverer Indkvarteringen til Værtens frie Disposition; desuden tilkommer Værten den for Indkvarteringen tilstaaede daglige Godtgørelse.

Overmaade gerne ønskede jeg, at en lignende Forføjning maatte træffes her i Staden, og saa vidt jeg ved mit korte Ophold her har haft Lejlighed til at kende de gode Ripenseres Tænkemaade, kan der ej for mig blive nogen Tvivl tilbage, at jeg jo vil faa mit Ønske opfyldt, og under denne glade Udsigt til at kunne forekomme al mødende Uheld, som nu forhaanden ikke er at beregne, er det min faste Beslutning med en allerunderdanigst Forestilling til Hs. kgl. Majestæt at fremstille denne Bys og Omegnens Beboeres ædelmodige og uinteresserede Opførsel imod sin Indkvarterning.

Kommandantskabet i Ribe, d. 23. April 1808.

Hackhe,
Kommandant.

Tillæg V.

Hs. Durchlaughtighed, Landgreve Prins Carl af Hessen
i Slesvig.

I dette Øjeblik i Dags Eftermiddag Kl. 8 faae vi af denne Bys ærværdige Kommandant, Hr. Kaptajn v. Hackhe, denne for os og Byen lige saa uventede som yderst ubehagelige Efterretning, at han her skal forlade sin Post, for at gaa en anden Bestemmelse i Møde. Vi troede os nu saa sikre paa at beholde ham, saa længe her var en Kommandant nødvendig, da Deres Durchlaughtighed i et Brev til os af 22. April sidst naadigst har haft den særdeles Bevaagenhed at forsikre os, at vi fremdeles skulle beholde vor Kommandant. Men vort trygge Haab er nu med et forsvunden. Deres Durchlaughtighed bede vi underdanigst at ville naadigst tillade, at vi yttre vore Følelser ved nærværende kritiske Punkt, dog dette er ikke alene vores, men dette er denne Bys respektive Indvaaneres alvorlige Stemme, som gentage det, vi endnu for denne Gang vove at sige, og som vi med saa meget mere Frimodighed fremsætte, som ethvert Ord bærer Præg af streng Sandhed.

1. Vores brave Kommandant have vi og denne By samt hele Omegnen, hvor der laa fremmed Indkvartéring, for det meste at takke for, at der her ved spansk og fransk Indkvartéring ingen følelig Uorden indløb. Hans Humanitet og Aarvaagenhed Nat og Dag forenet med Klogskab og streng Alvorlighed, hvor dette behøvedes, vidste at dæmpe al Klage i Fødselen og at holde saavel Vært som Indkvartéring til sine Pligters Opfyldelse.

2. I Fremtiden havde vi det samme Gode at vente, da han saa nøje kender det lokale og sine Embedspligter, hvad han har at gøre og lade.

3. Den franske Krigskommissair har gjort mange Vanskeligheder ved vore Fourage Bons Modtagelse, som næppe nogen anden end vores Kommandant ville vide at faa med Tiden berigtiget, men skal han pludseligen forlade sin Post og os, er et stort Tab, som nu for Haanden ikke er at beregne, meget at befrygte.

4. Om en à to Dage kunne vi vente spansk Cavalleri til Indkvartéring, men med alle Tidens Omvæltninger vare vi rolige; thi vi havde en Kommandant inden vore Porte, paa hvem vi trygt kunde forlade os.

5. Vi vil meget gerne tilstaa, at han kan blive Fædrelandet

nyttig i den Stilling, ham forestaar, men en hel Bys Ve eller Vel er dog ej heller Deres Durchlaughtighed ligegyldig.

6. At hans Eftermand er duelig til at beklæde saa vigtig en Post, derom bør vi saa meget mindre bære nogen Tvivl, naar Deres Durchlaughtighed har kaldet ham. Men vi ere nu en Gang saa nøje kendt med vor Kommandant og han med os, at hans Bortfjærnelse fra os vilde være os og Byen saare ubehagelig.

Paa disse og flere Grunde, som kunde være at fremsætte, vove vi endnu engang paa hele Byens og egne Vegne underdanigst at bede, at vi fremdeles maa beholde vores nærværende Kommandant, Hr. Kaptajn v. Hackhe, saa længe han her behøves og ikke selv skulde attraa at ville forlade os.

Ribe, d. 24. Juni 1808.

Lund.   Simonsen.

Præsten C. F. Junghans og hans Optegnelser 1793—1829.¹

Ved Pastor G. Schousboe-Jensen i Buerup.

VINTEREN har hidtil været taalelig og nu nær ved Jevndøgn haabes at nærme sig Enden. Kornpriser og Fødevahre vedblive at være i taalelig Pris. Anseelige Biedrag ere skeet til Statens Tieneste. Disse Sogne have biedraget til Staten omtrent 81 Rdl. og til Kiøbenhavn ved 20 Tdr. Rug, jeg har givet til den første 50 Rdl. og til Staden 3 Tdr. Rug, 1 Td. Boghvedegryn og 1 Fjerding Smør. Meget ja utrættelig Virksomhed har hersket i Rigerne, for at modstaa Fjenden med Kraft, saa og at sætte Sverrig ud af Stand til at styrke ham. Englands lumske og røverske Adfærd imod os har forbittet alle Europas Souverainer, Sverrig og Portugal undtagen, denne sidste er indtaget af Spanske og Franske Tropper, dets Regent flygtet paa sin Flaade til Brasilien ved Englands Hjælp. De offentlige Tidender melde, at Østerrig tillige Rusland have erklæret Røverstaten Krig. Ingen Handel drives med denne af Europa, Sverrig undtagen. Hvor Englænderne lande, bortjages de, den Franske og Russiske Keysere have erklæret ey at giøre Fred, førend Dan-

¹ Fortsat fra „Fra Ribe Amt“ 1907, Side 93 ff.

mark først er erstattet. Paa det at Østersøen kan blive Røveren spærret, skal Franske Tropper marsere igiennem Danmark at sættes over til Sverrig og bemægtige sig Skaane; for at tvinge Sverrigs Konge falder Russisk Keyser ind i Finland.

I Dag modtog Colding de første Franske Tropper 2000 Mand, hvis Giennemmarch skeer med Iil og vedvarer 12 Dage. Denne March vil saare stærkt trykke det Landstrøg, de passere, da de skal modtages meget Anstændigt. Troppe Corpset skal være Cavallerie 6000 Mand og Infanterie 18,000 Mand. Den 12. Marts. Indtil den 17. Marts passerede efter den Regning, som blev holdet, 17,000 Mskr. igiennem Colding. Tropperne selv førde mange Fruentimmer ja Børn med. Der skeete megen Uorden, og Forvirrelse herskede. man forstode ikke hinanden. Nu standsedes Marschen formedelst Overfartens Besværlighed, især til Siælland, og disse Fremmede skulle rykke til Landsbyerne, indtil Marchen kunde igien fortsættes. Her til Sognet kom Ordre Natten til den 17. at møde i Colding, for at transportere og modtage, men Gud var os saa god, at Vinden imidlertid blev føjeligere for Oversættelsen, saa vi denne Gang bleve befriede; men de nærmere Landsbyer maatte føle denne Byrde. Samme Nat inløb Efterretning, at vores gode Konge Christian den Syvende blev ved Døden bortkaldet den 13. Martij. Hans inderlige Ønske og Lyst var Fred over Landene og Undersaatternes Tarv; den Gang Ondskab og Misundelse ikke længer taalte at se Dannerriget i denne lykkelige Tilstand, og viiste i Gierningen det var deres Lyst at forstyrre Hans Ønske og Villie tilligemed vores Ro og Vel, blev Han dybt nedslagen af Bedrøvelse, Hans Sinds Krænkelse fortærede hans Liv og udslukkede dets Lys.

I Fred hvile dit Støv gode Konge! Fred og Glæde ledsage og omringe Dig i de ævige Boeliger! Du er skrevet paa vore Hierter, saa længe vi nyde Livet her. Din elskede Søn og Tronfølger blive øm over os og faderlig-sindet imod os, ligesom Du var! Formedelst vedholdende Contrair Vind, standsede atter Overfarten for Tropperne. Den 26de paa Natten kom her igien Ordre at modtage Inqvartering Dagen derpaa. Vi beredede os, men endnu denne Gang fik vi ingen. Gud give føyelig Vind og Veir, da Landet trykkes saare meget ved dette Ophold og Øyemedet tillige derved lettelig hindres og tilintetgiøres. — Dagen den 29. Martij modtog Sognet Inqvartering af det Spanske Regiment: Princessen. Hos mig blev 1 Capitain og hans Søn Officeer, 2 Tienere med 2 Hæste. Hans Navn var Eusebio de Villa, Hans Søns Bisente de Villa. Den 30. Marts afbrænte Colding Slot ved Prinds Ponto Corvos Nærværelse, som nær var bleven indebrænt. Den 1ste April inløb Efterretning, at Engelske Skibe havde belagt Farvandene. Ingen fremmede Tropper ere komne til Siælland. Fyhn har en stor Deel af disse, ligeledes Holsten, Slesvig og Jylland, de trækkes paa begge Sider her af Landet til Ribe og derfra videre, ogsaa fra Colding til Weyle og videre. Stor Elendighed og Trængsel hersker i Colding og Omegnen til Snoghøj. Nu skal Tropperne hvor de ligge daglig exercere. Uformodentlig bleve en Deel Commanderede til Randers, iblant hvilke de som her laae. De marscerede herfra den 5. April. Meget skikkelige og beskedne vare de; ikke en Uorden end den mindste mærkedes hos dem. En Deel ja de fleste franske Tropper ere nu i Junij dragne fra Fyhn og Jylland tilbage til Holsten, det siges at en Campe-

ment skal holdes ved Rensburg paa 12,000 Mand af disse. Et par Tusind Spanske skal være kommen over til Siælland. Intet betydeligt er hidtil forefaldet med Fjender. Russerne gjøre stærk Fremgang i Sverrig, have intaget og Inlemmet Finland i Keyserstaten — ved Sveaborg erobredes en Deel Fregatter og Skiærbaade. Vi føle stærkt Krigens Byrde, ved denne voxte Priserne paa adskillige Nødvendigheder meget høyt, man forlanger nu i Colding imod 30 Rdl. for en Tønde Lyneborg Salt, for Jern 2 Rdl. Lspd. den 15. Junij. Ogsaa var en Leyr bestemt paa 5000 Mand ved Alminde. De Svenske vare tidlig inbrudte i Norge paa adskillige Stæder, og der komne noget frem, men bleve Tiid efter anden tilbagedrevne, og stedse slagne, Landet befriede sig fra Fienden gandske, og derimod gik de Norske ind i Sverrig, hvor Fienden overalt flyede. Vi ere inbudne til at understøtte vore Norske Brødre som ved den Anledning have lidt — heraf Sognene blev givet: Andst Sogn 42 Rdl. 60 Sk., Giesten Sogn 24 Rdl. 64 Sk.; jeg gav 10 Rdl. — Uventet nedlægger Kongen af Spanien Regieringen og med sin nedstigende Familie frasiger sig Ald Ret til den Spanske Throne, overladende denne til Napoleons Disposition. 150,000 Franske Tropper vare da der i Landet for at understøtte imod England, saa denne Occupation var let, skiønt mod Nationens Villie og ikke uden Blod. Napoleons Broder, som var Konge i Neapel, er nu udraabt til Konge i Spanien. Denne Tildragelse forvoldede at England, som havde samlet en stor Styrke af Krigsskibe og Landtropper ved Gottenborg, for dermed at overfalde os, og som tillige ikke rigtig steinmede med Svenske Kongen, seilede derfra for at understøtte de misfornøjede Spanske.

Deres Afrejse skeete, just da Overfaldet frygtedes her, da Høsten forestod. Saaledes hialp Herren os denne Gang, men et frygtelig Uveir trak op over vore Hoveder, saa meget frygteligere, som det opstod i Landene og var skiult. De Spanske Tropper vare under deres Anfører Marquis de la Romana blevne eenige i at forlade Landet og gaae til Fienden England. Tiden kom, midt i August, brøde de op fra deres Stationer her, marserede til Fyhn, bemægtigede dem Nyeborg og Svendborg, gjorde Forsvars Væsenet ubrugeligt og tog ved 70 Fartøjer paa hvilke de seilede til Fienden. I Siælland bleve de der værende afvæbnede og giorte til Fanger — ogsaa nogle bleve fangne i Fridericia. Gud været lovet som hindrede dette Forræderies Modenhed, medens den Engelske Styrke laae ved Gottenborg. Disse Troløse bleve af deres lige førte til Langeland, hvor de i nogle Dage slagtede Qvæg, aftærskede Kornet, og derved provianterede dem, hvorved dette skønne Land blev ødelagt. Imidlertid rustede Østerig sig af alle Kræfter, rimelig for at forsvare sin Ret til Spanien — men Uvejret standsedes ved Ruslands Mellemvirkning. De Spanske Afvæbnede fra Siælland ere førte igiennem Landene til Hamborg, derfra videre. Communicationen med Siælland er nogenledes aaben nu. Til vor Høst gav Herren os stadig got Veyr, saa vi, skiønt færre om Arbeydet, ere før paa Veye end de forrige Aar. Velsignelse af Rug og Boghvede gav han os dette Aar; de andre Kornsorter have paa fleeste Stæder tabt ved den tørre og meget varme Sommer vi havde. I de Spanske Troppers Stæd er hidtil ikke kommet andre. Sverrig er uheldig mod Rusland, ikke heldig imod os. Den 23. Septbr. — Udi Spanien er efter de offentlige

Tidender Tilstanden bedrøvelig. Strømme af Blod er udøst der, de Franske skal have lidt et stort Nederlag, have maattet capitulere i Portugal, og den derværende Armee skulle føres tilbage til Frankrig, dog ey med Uvirksomhed, efterat de ere landede. Den Russiske Flaade, som laae ved Portugal, har ligeledes maattet capitulere, Skibene at bringes til Engelland og der forblive intil Fred gives, Mandskabet at føres til Rusland. Alexander og Napoleon have havt en Sammenkomst i Erfurt. Vaabenstilstand er sluttet mellem den Russiske og Svenske Armee i Finland, med October Maanedes Tiid have de Franske Tropper forladt Danmark. Kongen er i disse Dage incognito i Kiel, men vender snart tilbage. Magazin for dette Høstaar er udskreven over heele Landet, for Jylland 6 Skp. Rug, 5 Skp. Byg, 4 Skp. Havre, 161 Pd. Høe og 161 Pd. Halm pr. Td. Hartkorn. Den 1. Novbr. Stilstanden imellem Rusland og Sverrig er igien ophevet, og de Svenske maae i Finland vige overalt for Russerne. I Spanien slaar de Franske sig allevegne frem, de Spanske Armeer adsplittes og ødelægges. Kornpriserne imod Aarets Ende er Rug 5 Rdl. 3 Mk., Byg 4 Rdl. 3 Mk., Havre 4 Rdl., Boghvede 4 Rdl. En vedvarende Frost giver Anledning til at tale om vore Troppers Overgang til Schaane og Fremmede Troppers Gienkomst i Landet. Imidlertid skal der arbejdes paa Fred imellem England og Frankrig, hvori Rusland og virker. O! den Altformaaende gode Gud glæde os snart og alle Lande, som sukke under Krigen, med at lade Freden vende tilbage! og hans Tugtelse have naaet Øyemedet, Folkenes Forbedring; men saavel under dine Tugtelser over os som for dine

Velsignelser giv os Naade til stedse at elske, ære og prise Dig. Amen!

Den 31. Decbr. 1808.

C. F. Junghans.

Vinteren har hidtil været taalelig, vel syntes i Januar at den skulle bleven med de haardeste, da en Mængde Snee ved haard Frost falt; men i Maanedens Ende infant sig en ligesaa stærk Tøe — siden har Veirlaget været got. Længe have Tropperne lagt for at skulle over til Skaane, men endnu staaer det derved, imidlertid er Fyhu og Jylland gandske blottede for regulair Militaire, allene Landeværnet er der til Forsvar, end ikke Nyborg og Fridericia have andet Forsvar. Spaniens største Del har underkastet sig den nye Konge Joseph, Napoleons Broder, og Englænderne har maattet rømme dette Land, med stort Tab paa Folk, Hæste, Bagage og Penge. Endnu ere disse i Portugal, og man meener de snart igien vil viise sig i vore Vandel! Den svenske Konge har begjæret og atter begjæret Fred af Rusland, men ikke erholdet denne. — Foruden Finland har Russerne og bemægtiget sig den store og de øvrige Aalands Øerne. Østerrigs Rustninger ere paa nye begynte og med lil fortsættes. Fredsbrudet med Frankrig og denne Magt er nær, maaske allerede skeet! Porten er og nu gaaet til Englands Partie! Ey nogensinde var Krigen mere almindelig over hele Europa! Kornpriserne ere hastigen stegne her: Rug til 7 Rdl., Boghvede 6 Rdl., og alle Ting ere stegne meer end til det dobbelte; Salt koster 2 Rdl. Skp. det fiine, og til 3 Rdl. det grove Norske. Vore Bancosedler ere faldne meget dybt, for nærværende

til det halve imod Holstensk og Hamborg Courant... Den 6. Martij. — Imod Midten af Marts skeete Revolution i Sverrig, hvorved Kongen blev sat ud fra Regieringen og blev fængslet paa Gripsholm. Courér herom gik strax til vor Konge, som da var i Besøg hos sin Dronning i Kiel. 2 Engelske Krigsskibe er allerede ankomne i Sundet. Den 25. Martij. Krigen brød ud imellem Frankrig og Østerrig — de første have overalt slaaet de sidste og gandske sprængt disses store Armeer, som ved første Skrit agerede offensive. Napoleon har taget Veien lige til Vien, hvilken Stad capitulerede den 13. May. Ved Coureer begiærede imidlertid Østerrigs Keyser Vaabentilstand og Fred, men formedelst Courerens hastige Affærdigelse af Napoleon meenes Begieringen afslaaet. Vi trykkes haart af Englændernes Skibe, som vrimle omkring Landene, og vel have et og andet Punkt i Sigte ved hvilket at intage de kan fæste Stand i Østersøen, man frygter for Bornholm, dog er den endnu uantastet. Den 31. May. — Lykken standsede de Franskes videre Fremgang over Donau, der netop da disse seyrede over Østerrigs Hovedarmee strax ved deres Overgang over Donau, steg denne Flod saaledes at de slagne Broer bortskylledes, hvorved de Franske maatte søge at sikre sig, og ey kunde forfølge Seiren, Valdpladsen beholt de. Nu ventes et Hovedslag. De Pavelige Stater ere samtlige nu indragne under det Franske Monarkie og Paven som hiin Kirkes Overhoved sat paa aarlig Indtægt 2 Millioner.

Det Svenske Folk har valgt Hertug Carl til Konge, Farbroder til den Afsatte, som med Børn ere udelukte for Fremtiden fra Regieringen. Dette modsætter sig Rusland, der gjør ved Erobringer idelige Fremskridt

paa dette Rige. Vor Forfatning er den samme — en stor Mængde Engelske Krigsskibe sværme omkring os. En Fregat paa den Vestre Kant satte Folk i Land paa Manøe, den 30. Juny, Øboerne flygtede strax. Fienden opholdt sig dog allene paa Strandbredden en kort Tiid, og derefter uden at gjøre nogen Skade drog igien bort. Man har den Mistanke at Fienden provianteres dels fra Fanøe, dels fra andre Stæder. Fødevarer ere paa kort Tiid stegne meget: Rug 8 Rdl. Tdn., Smør 16 Rdl. Fierdingen, og saaledes alle andre Slags. Vore Penge staar endnu næppe ved det halve, imod hvad de børde gielde! — Den 1 July. — Uventet blev befalet Session til at recrutere Landeværnet, og blev for disse Sogne holden i Ribe den 19. July — ved samme blev da til Tienesten udskrevne alle Gamle og Svage Mænds — saa og Enkers — hidtil frihavde Sønner fra 27 til 36 Aar, ligeledes alle Gaardmænd inden ommelte Alder, som til Krigstieneste skal indfinde dem senest den 30. July. Ogsaa Præsternes Avlskarle blev tagne. — Alt uden Hensigt til Maal. Ved vor gode Amtmand, Khrr. Moltkes Forestilling fik disse Udskrevne Tilladelse at blive hiemme intil Høsten var endt, og de fleeste som ere borte og have Jord og ventes hiem. — Atter har et Hovedslag staet imellem Franske og Østerrigs fra 5 til 8 July, hvori de første bleve Seirherren. Vaabenstilstand paa 4 Uger skeete derpaa. — Fred blev derpaa sluttet imellem disse, men ikke uden stor Opofrelse af Østerrige. Russerne trænge Tyrken, som ey vil forlade Engelsk Partie. Spanien synes endnu langt fra Rolighed, og de Franske Tropper vare ikke saa mange at de med Magt hidtil kunde tilveyebringe den, men efter Freden med Østerrige formeeres disse i Spanien. Portugal skal

Englænderne endnu have inde. For os opklaredes Udsigterne ved at Sverrig afsatte deres Konge, valgte hans Farbroder Hertug Carl til Konge, som igien med Statens Samtykke valgte til Tronfølger den commanderende General i Norge Prinds Christian til Augustenborg og hans Arvinger, der undslog sig for at tage Tilbudet indtil Fred med Rigerne var sluttet. — Fred blev søgt sluttet med Rusland, hvorved Finland opofredes, dernæst blev Fred med os, hvorved alt blev som før Krigens Begyndelse, Freden træder i sin fulde Kraft den 1. Januar 1810. Omtrent den halve Deel af vor Armee er hjempermitteret til Martij Maaned. F. A. Den paabudne Leverance af Rug 5 Skp. og Byg 6 Skp. af Tønde Hartkorn leveredes ved Martini dette Aar, der forvolte Kornprisernes Stigen. Rug gielder nu 8 Rdl. 3 Mk., Byg ved 8 Rdl., Havre ved 5 Rdl. Td. Den Almægtige, som styrer alt, overgive vi os til for Fremtiden, takke, ære og prise ham for Alt. Med gladere Hierter ende vi dette fremfor det forrige Aar.

Den 31. Decbr. 1809.

C. F. Junghans.

Vinteren var mild, ikkun liden Frost, men i den sidste halve Deel af Februar i nogle Dage meget skarp Frost, der dog lindrede mod Pedersdagen. Kornpriserne have til denne Tiid været omtrent de samme som ved forrige Aars Ende. De Vahre, som skal have udenlands fra ere stegne til meget høy Pris f. Ex. et Anker Viin Medoc med 55 Rdl., et Pund Caffé 2 Rdl. 3 Mk. saa og Rafinade, en allen Sirtz ligesaa. Norsk Salt en Tønde indeholdende 8 Skpr. har jeg i disse Dage betalt med 31 Rdl., Jern

14 Sk. Pundet, Staal 3 a 4 Sk. Pd. Tiden vil endnu herudi blive besværligere intil Forsynet naadigen vil gjøre en Forandring til det bedre med Englands Sindelav og Forhold imod os, der for vort Øye ikke synes at faae Stød førend en almindelig Fred. Sverrigs Havne ere lukkede for England. Vore Capere have faaet Ordre at afholde sig fra Caperie undtagen paa Høyden af Helgoland. Vore Canonbaade have ved enhver Leylighed viist sig aarvaagne og kiække; men! — Krigsrustningerne skee i Stilhed og synes nu ikke længer stærk til Lands. De hiempermitterede Rytteres Tid er forlænget til 1. April . . . . Kornpriserne vedvare at blive de samme. Ligesom der forrige Aar blev befalet at der er af alle Tinglyste Capitaler skal betales 2 pCt. i dette Aars Junij Termin, da $\frac{1}{4}$ pCt. skatten derved ophører, saaledes er videre befalet at i 8 Aar skal betales 4 pCt. aarlig af enhvers reene Indkomst, uden Hensyn til Stand, Kiøn eller Alder. En Commission skal Sogneviis modtage Andgivelserne herom — hidtil har det endnu ikke taget Begyndelse. Af Engelske Skibe skal sendes 20 Rangskibe til Østersøen, men endnu ere saa vit vides ingen komne den 30 April. . . . I May Maaned infant sig vore Fiender baade i Sundet og Belterne, borttoge de af vore smaa Handels Skibe og Baade, som de kan faae fat paa. Pludselig inløb den Tidende at Kronprindsen i Sverrig var død ved Overværelse af en Mynstring ved Helsingborg paa Qvidlinge Mark; man bemærkede at han efter Anseende frisk da han ridende kom paa Pladsen, der hastig dreyede Hæsten til Siden, hvilken galoperede og han vاكلende paa den tabde Hatten, dernæst falt af den, og døde strax. Det Sagn udspreddes strax at han var forgivet, stor Uroelighed over dette uventede

Dødsfald og Sagn reyste sig blant Sverrigs Almue. Dagen da Liget førtes ind i Stokholm dræbte Almuen Oberhofmarskallen Grev Fersen paa en ynkelig Maade under den Procession. Man venter og frygter for de videre Følger. Alting her i Landet er overdreven dyrt: Rug betales med 9 Rdl., Byg med 8 Rdl., Havre har kostet 7 Rdl., over 30 Rdl. bydes for en Fierding Smør, en maadelig Koe imod 70 Rdl., en god Hæst til 400 Rdl. og derover, et Anker Rød Viin over 60 Rdl., Hvid Candis og Raffinade 2 Rdl. Pundet. Caffé er faldet til 9 Mk. Pundet. Saaledes lærer Forsynet at aflægge Overdaadigheds Vare, og at være sparsommelige. 30. July. Sverrigs Rigsstænder har eenstemmig efter den offentlige Tidende valgt til Kronprinds og Tronfølger den Franske Prinds Pontecorvo. Vore Kanonbrigger have under Norge taget omtrent 50 Handels Skibe fra Fienden med rige Østersøiske Ladninger. Dette vurderes til 5 Millioner. Høebiningen har været hel vanskelig, men Korn høstes hidtil behagelig. Rugavlen er for det meeste her i Huus. . . . Høsten tilendebragtes ligesaa behagelig som den begyntes og fremmedes. Uagtet Gud har givet Velsegnelse af Korn i Landet, overstiger det dog formodentlig forrige Aars Priser, da Landets Mynt er siunken saa dybt — en Rixdaler Dansk gielder nu $12\frac{5}{8}$ Skill. lybsk. Jeg har købt 7 Par Stude til Foderet og betalt 111 Rdl. for Parret — ikke anderledes end jeg for 17 Aar siden købde dem for 15 Rdl. Parret, hvorfra kan sluttes til det øvrige. Fjenden vrimlede omkring i vore Farvande, dog fik de ey Leylighed til at gjøre synderlig Skade. Posternes Gang har været ordentlig. Mange nye Priser bleve tagne af vore Capere; pludselig skeete en Standsning i ald

Handel, da Souverainerne for det meeste blev eenige i at paalægge en svær Told paa de Engelske Vare som fantes i Landene, og at opbrænde dem som fantes dulgte — samt for Fremtiden at opbrænde alle Colonial Vahre der blev caprede eller insmuglede, saasomt de kunde komme derefter. Tolden som blev her i Landet lagt paa hvert Pund Caffé og Sukker 24 Sk., dog maatte man have 24 Pund fri for Told. Englands Konge er syg og der meenes dette Rige forestaaer en snart udbrydende Revolution. . . . I dette Efteraar ere mange af Armeen permitterede hjem til 1. Martij, hvorved skeer stor Besparelse. Skatterne paa Landet stige endnu, for 17 Aar var mine Skatter ikke 50 Rdl., i dette Aar har de været over 140 Rdl. foruden Procent og Indkomstskatterne. Kornpriserne ere som forrige Aar omtrent, Prisen paa Qvæget stiger. Den Svenske Kronprinds, saa og hans Gemalinde og Søn ere reyste igiennem Danmark til Sverrig. Der skal være oprigtigt Venskab formedelst ham imellem Dem og os. Den Engelske Konge er syg, svag paa Forstanden, de offentlige Tidender tale tvivlsomt om hans Helbredelse. Gud give at vi i det intrædende Aar igien maa nyde den velsignede Fred! imidlertiid takke vi ham, den allene viise, gode og mægtige, som naadelig har styret for os saaledes her i disse Egne at vi trygge for fientlig Overfald have med Helbred og Sundhed opnaaet denne Dag, i det nu forløbne Aar havt mange mærkelige Prøver paa Guds Forsorg og Varetægt, til Haabets Bestyrkelse for Fremtiden. Ham være Ære og Pris i Tiid og Ævighed! Amen!

Den 31. Decbr. 1810.

C. F. Junghans.

Vinteren var jevn meere mild end stræng — Kornpriserne vare almindelig Rug 8 Rdl. Td., Byg 6½ Rdl., Havre 5 Rdl., Boghvede 5½ Rdl., men Qvæg steg fast daglig i Prisen, som og de Vahre Landmanden behøver, ogsaa Brænde var meget dyrt: 12 Rdl. og derover for Favnen. Til Fienden mærkedes ikke omkring Landene. En Søn blev født Frankrigs Keyser, som blev nævnt Konge af Rom. Et ulykkeligt Forsøg skeete først i April paa at gientage Anholt.¹ En stor Krigsflaade ventes daglig hertil Østersøen fra England. Alle Vahre ere stegne fast til det ubetalelige, f. Eks. et Lspd. maadelig Hør 16 Rdl., Jern 4 Rdl. 1 Mk. 8 Sk., en 4 Ugers Gris 12 Rdl., Kornet derimod falden. De Engelske kapre i Nordsøen, de Franske i Østersøen, saa vi ere indespærrede. Vore Bancosedler ere faldne til 16 Sk. for Rigsdaleren. Tiderne ere bedrøvelige, og Udsigterne heel mørke. Den 6. May. — Nu vrimler vore Farvande af Engelske Skibe fra og til Østersøen, ledsagede af stærke Convoier, saa vore Capere ey kan udrette synderligt. Landet nedtrykkes alt meere, en skikkelig Koe koster over 100 Rdl., et par Stude 300 Rdl., og de ere dog jevnt hen, langt fra ikke store, en Tienestekarls Løn over 100 Rdl., en fordums skikkelig Dreng ikke synderlig mindre. Fedevahre synes faldne, Aarsagen meenes fordi Smughandel er temmelig standset. — Foraaret lovede en velsignet Overflødighed af Jordens Grøde. Alt trivedes

¹ Anholt holdtes besat af Englænderne fra den 18. Maj 1809 til Fredsslutningen 1814. De befæstede Fyrtaarnet og belagde det med en Garnison paa 5--600 Mand. Det her omtalte ulykkelige Forsøg paa at fordrive dem derfra skete d. 27. Marts under Anførsel af Major Melsted, der faldt tilligemed flere Officerer.

og fremmedes. Ingen kunde mindes et saadant Foraar, men med July Maaned begyndte Heede og Tørre, der vedvarede og i særdeleshed de sidste 14 Dage saaledes tog paa Kornet, at Høsten, som hos os er begynt, ey opvækker Glæde. Boghveden staaer megen Fare for at henvisne, om Herren ej giver Regn. Stærk Torden har været i dette Foraar og Heede, og megen Ulykke er skeet i Landet ved Lynilden og der ere dem som ville meene den megen og stærke Lynild har aarsaget Rugens Beskadigelse især. En Forordning af 6. Juny d. A. forhøyer den ved Forordning 1. Oktbr. 1802 paalagt Afgift af Besiddelse, Nytte og Brug af Jorder og Tiender, den første 11 $\frac{1}{2}$ Gang saa meget som dens oprindelige Beløb, og den sidste 7 Gange. Min Præstegaard har 136 Tdr. Land, den oprindelige Afgift var 12 Sk. pr. Tøndel saaledes som Skatterne nu staae, er min Udgift i Skatter ved 1 Rdl. for hver Dag, hvormed jeg dog ikke slipper. Høsten fuldendedes, Boghveden blev her bedre end vi havde ventet. Man maae iøvrigt forfærdes ved at høre de høye Priser paa Livets Nødvendigheder. Rug koster ved Aarets Ende mod 18 Rdl. Td., Byg 10 Rdl. til 12 Rdl., Havre 7 à 8 Rdl., Boghvede 9 Rdl., og dog frygtes ikke uden Grund at de sidste Kornsorter stige højere, da det nu er forbudt at bruge de 2 Første til Brænderierne. Qvæget er ikke falden men formodes at skal stige. — I dette Aar er den engelske Konge faldet i Afsindighed, hans ældste Søn er ansat til Regent og gaar frem ligesom Faderen. De høyst besværlige Tider fødte hist og her Røver- og Tyvebander af sig, som formeeres stærkt og synes vit og bredt omkring at staae i Forbindelse med hverandre! Hidtil bevarede Herren det han har forlenet mig!

...Jordegods er stegen saare høyt til Exempel Schougaard i Lerschou Sogn, som for faae [Aar siden] kiøbdes for henved 7000 Rdl., er nu solgt til 24,000 Rdl. Røylund kiøbdes for faae Aar siden for omtrent 3000 Rdl., nu solgt til 16,000 Rdl. Vor Elskede gamle Biskop Middelboe nedlagde i Foraaret sit Embede. I Hans Stæd have vi faaet Provsten ved Holmens Kirke i Kiøbenhavn S. T. Herr Hiort, Ridder af Dannebrog, som intraf til Ribe først i November. Han er 46 Aar gammel, altsaa i sin kraftigste Alder, saa at Stiftet kan love sig meget af Ham. Den 1. December døde forrige Biskop Middelboe 81 Aar -- han gik bort i en god Alder, mæt af Dage. Fred med hans Støv. Efteraaret var mildt og uden Frost eller Snee intil faae Dage førend Aarets Ende, hvilken vi opnaaede takkende Herren for hans naadige Beskiermelse, Varetægt og Forsorg, og derhos bedende at han snart vil velsigne Landene med Fred. Men for Alting give os Naade til at blive beqvemme til at kunde nyde denne store Velsignelse med skiønsomme Hierter til Hans Pris. Ham være Ære i Tiid og Ævig-hed i Christo Jesu. Amen!

Den 31. December 1811.

C. F. Junghans.

Aaret var hidtil milt saa vi ikke have havt Vinter at regne paa, men med dets Begyndelse stormende Veyr, hvorudi en Deel fiendtlige Skibe ey allene Cof-fardie men og svære Krigsskibe have sat til, paa Rys-senstein Strand forliste 2¹ af sidste Slags og med

¹ Forliset skete Julenat 1811 paa Bøvling Klit. De 2 engelske Linieskibe „St. George“ og „Defence“ gik under med hele Besætningen 1600 Mand, kun 11 Matroser reddedes. I lang Tid derefter kunde man ved Lavvande se Mastetoppen af „Defence“.

disse vel 1500 Mand, ogsaa paa Hollands Kyster et par Krigsskibe med ligsaa mange Mand — mon dette ikke skulde bringe Fienden til Eftertanke og til at ønske Fred uden at blive, hvad de attraaede, Havets Herrer. Imidlertid voxte Besværlighederne for os. Kornpriserne stige saare. Udsigterne fra denne Side ere bedrøvelige, nu betales for 1 Td. Rug 25 Rdl., for Byg 14 Rdl., Havre 10 Rdl., Boghvede 10 Rdl. Alle andre Ting i Forhold. Gud allene kan hielpe. Den 3. Februar. — Intil den 8. Martij har ingen Vinter hos os været at regne paa, derimod i de sydlige Lande Italien f. Ex. Venedig og Flere har været streng Vinter. Derimod har Dyrheden paa Livets Nødvendigheder taget til, hvortil det svære Magazin biedrager noget. Den 5. Martij blev her givet fra de nordre Egne 30 Rdl. for Td. Rug og 20 Rdl. for Td. Byg, og i Colding blev givet 36 til 40 Rdl. for Rug af dem der fra hine Egne manglede til deres Magazin. Hertil kommer nu Rygtet at Sverrig atter vil blive vor Fjende og i Forening med Rusland gjøre eet med England. D. 8. Martij kiøbde jeg 3 Td. Havre og gav derfor 36 Rdl. som blev anseet for en billig Priis. — Et forfærdeligt Uveyr truer nu det nordlige Europa, Napoleon vil forcere Rusland til at lukke sine Havne for England. Franske Armeer 600,000 Mand samle sig i Preussen og omkring det russiske Rige — snart truer Uveyret at udbryde! Udi den sidste Deel af Marts, heele April og May intil den 9. have vi havt Vinter med temmelig stærk Frost dertil Snee og Hagel, saa Fodertrang blev almindelig. 1 Trave Halm er betalt med 10 Rdl. i og ved Colding, i Siælland et Læs med 50 Rdl. Kornvahre have været i bestandig Stigende, nu tages ved 40 Rdl. for Rug. 24 for Byg, Havre til Sæd er betalt med 20 Rdl., Boghvede

17 til 20 Rdl. Den 10. May. — Endnu steeg Kornet høgere i denne Maaned, 50 Rdl. betaltes for Rug, — i Holsten 9 Rdl. —, Byg 30 Rdl., Havre 25 Rdl. . . . . Tiden bliver alt meere besværlig. Skatterne forøges stærkt. For dette Aar skal betales 2 Rdl. 4 Mk. 8 Sk. af hver Tøndeland til min Gaard og 3 Mk. 8 Sk. af hver Tønde Hartkorns Tiende, saa at mine Skatter for dette Aar beløbe sig over 600 Rdl. Extraskatten er ophævet, men i dets Stæd skal betales et vist Quantum Rug og Byg aarlig. Uroelighederne i Europa tage til. Franske Armeer ere inden Ruslands Grændser! En Engelsk Flaade med Tropper er under Seil til Østersøen! En Leir slaes i Schaane! Tiden vil snart opklare hvad dette sigter til, imidlertid ere vi ikke uden Frygt. Stræng Forordning mod Colonial Vahres Inførelse er udkommen. Inquisition skeer overalt paa Landet om hvad især Proprietairer og Præster deraf have. Det synes for Menneskets Øje at Danmarks lykkelige Dage have været — ere forsvundne — komme aldrig tilbage. Den 25. July døde Sognedegnen for disse Meenigheder Studiosus Christian Andersen 64 Aar gammel — han havde været Degn her i 34 Aar, en stille, skikkelig og ordentlig Mand i sit Embede og Forhold intil Enden, var mig meget hengiven og tjenstfærdig i alt hvad han kunde, jeg havde gierne ønsket at han maatte have overlevet mig, men vi vide ofte ikke at ønske rigtig. Nu ere Amtsprovster beskikkede for Jylland. For Andst Herred, det Tørninglenske og Møgeltønder Herred er beskikket Hr. Provst Høxbroe i Rødding. Den 3. August behagede det Herren at kalde min trofaste Ægtefælle Karen Glørfelt! Vort Ægteskab havde varet 23 Aar. Da min Forfatning fordrede, saa vit mueligt, at oprette dette Tab og

Savn. ægtede jeg den 23. Septbr. Jomfru Dorthe Kirstine Glørfelt, en Broderdatter af den salig Afdøde, som 16 Aar havde været hendes tro Medhielperinde. Gud lade det lykkes! Silde kom Høsten, der synes at være riig, dog Boghveden er almindelig mislykkedes og meget deraf er ikke kommen i Huus, ogsaa en Deel Havre og Byg var ude endnu først i October, hvoraf kan ventes ikkun liden Nytte. Kornpriserne falt ikke dybere end at Landet maae sukke under samme. 34 Rdl. for Td. Rug gaves strax efter Indhøstningen, og ikke længe derefter steg det daglig intil over 40 Rdl., thi der opkøbdes fra andre Egne til Magazin, Byg kostede 16 Rdl., Havre 10 Rdl., men aldrig saasnart blev Forordningen om Magazinleverance bekent, førend Rugen steg til 60 Rdl. ja 70 Rdl. paa nogle Stæder og derover, Byg 30 Rdl., Havre 20 til 22 Rdl., Boghveden som overalt havde feilet gaves 40 Rdl. for, hvor den kunde faaes. 1 Skp. Boghvede Gryn betaltes med 10 à 12 Rdl. i Møllen! Det udskrevne Magazin er omtrent $2\frac{1}{2}$ Millioner Tdr. Rug, Byg og Havre af Danmark! 7 Skp. Rug, 6 Skp. Byg og 11 Skp. Havre pr. Td. Hartkorn! Hvorledes Udsigterne ere for Fremtiden for os staaer ikke til beskrive anderledes, end at de ere saare bedrøvelige. . . . I den afdøde Degns Stæd har Biskopen den 28. Novbr. kaldet til Kirkesanger: Peder Pedersen fra Høying i Nørre Lygum Sogn, Lygumkloster Amt, oplært paa Seminarium og practiseret med Held Skolelærer Embedet i Nørre Jordrup, Vester Vedsted Sogn, saa jeg har foreslaet ham til Skolelærer ved den kongl. Skole i Store Andst i den Afdødes Sted. Formedelst det vaade Efteraar blev megen Rug usaaet, da Vinteren infant sig strax med Strængthed. Ved

Aarets Ende ere Kornpriserne Rug 50 Rdl., Byg 36 Rdl., Havre 22 Rdl., Boghvede 30 Rdl. Det rygtes at der tænkes paa Fred. Give Gud Rygtet maatte stadfæstes, nu ere vore Papiir Penge faldne saa dybt at der neppe gives 7 Skl. i Sølv for een dansk Rigsdaler; ogsaa de sidst udkomne Sl. Holstenske Banco Sedler er satte ud af deres Værd og hastig faldne til det halve. Under alt unnlade vi ikke at love og takke Herren, som nu er og bliver ævindeligt den samme kiærlige og gode Fader, der med alt sigter til vort Vell
Den 31. Decbr. 1812.

C. F. Junghans.

Aaret begynte med Vinter, temmelig stærk Frost, dog ikke vedholdende, kuns lidet Sne og Vinteren kan regnes til de milde. De fientlige Skibe bortfiernede sig kuns for kort Tiid, dog bleve saa mange i de Svenske Havne som udfordredes til at forstyrre vor Seilads paa Norge især. — Landet sukker under immer større Besværligheder. Med Aarets Begyndelse den 5. Januar udkom en Forordning, hvorved Pengevæsenet gandske forandredes. Megen Forvirring fulgte med denne i enhver Øconomie, Gud allene seer, om Følgen deraf skal være til Landets Gavn. Dette opfordredes til at giøre Indskud i reent Sølv, enten til Laans eller til Afdrag paa en Indkomst Banqven blev tillagt af all fast og urørlig Ejendom, nemlig 6 pCt. af den Værdie samme ved Forordningen af 1. Octbr. 1802 er ansat til. Det der paa denne Maade inkommer bliver ventelig ikke klækkeligt, saa en Afgivt i reent Sølv kan ventes paalagt. Priserne paa alle Nødvendigheds Vahre ere stegne til det uhørte f. Ex. en Tønde

Rug betales nu med 80 Rdl. D. C., en Tønde Boghvede bydes 70 Rdl., for Havre 30 og Byg til 50 Rdl., Jern 8 Rdl. Lpd., Høe 44 Rdl. Lspd., et halvt Anker ung Viin 100 Rdl., en Potte Brændevin 3 $\frac{1}{2}$ Rdl. Det svære Magazin 7 Skp. Rug, 6 Skp. Byg og 11 Skp. Havre pr. Td. Hartkorn af afvigte Aars Grøde aarsager vist Kornprisernes Storhed, for største Deelene. Den Franske Armee var i Begyndelsen meget lykkelig i sine Operationer i Rusland, overalt veg Russerne for dem hvor de kom frem, Moschou blev intaget efterat Russerne havde stukket den i Brand og forladt den; men Vinteren kom. Den Franske Armee taalte ikke Climaet, hertil kom at deres Plan mislykkedes deri at have Vinterquarteer i Moschou, som var afbrænt. Kulden, forcerede Marscer og Mangel antastede dem, i 6 Dage styrtede alle deres Hæste, paa mindre end 200 nær. Franske Keyseren ilede til Paris. Russerne trængte deres Fjende allevegne. Den hele Franske Armee med sine Allierede tabdes paa en Levning nær i Dantzic. Russerne marsere immer fremad, det siges at de nu ere nær ved Hamborg. Den 19. Martij. Ved denne Russernes Fremgang glædedes Preussen, som slog sig til deres Partie, ogsaa frydede sig Hansestæderne, hvilke de Russisk-Preussiske intog, men det kom ved Elben til et Slag, efterat Napoleon havde samlet Tropper fra Frankrig, i hvilket de Allierede maatte vige. Hamborg, Lybek etc. blev igien intaget af de Franske, og maae lide stor Trængsel nu for den Fryd de udviiste over Napoleons havde Uheld. Imidlertid fremkom Sverrig understøttet af England og Rusland med den Fordring at Kongen skulde afstaae Norge til Sverrig imod at tage sin Regres i de Svensk-Tydske Provincer, og dertil levere 25,000 Mand imod Napoleon.

Saaledes trængt af Russen, som laae ved Grændsen, og tillige en Svensk Armee paa henvend 30,000 Mand, der stod færdig at falde ind i Holsten for der at erobre Norge, hvilket Land Fjenden søgde at tvinge ved Hunger, da al Tilførsel herfra hindredes, sendte Kongen en Gesant til England, som ikke engang fik Leylighed at frembringe sit Ærinde, men maatte reyse tilbage, hvorfor Kongen gandske erklærede sig for Napoleon, drog sine Matroser tilbage fra Frankrig, men leverede derimod 15,000 Landtropper som skal agere i Forening med de Franske. Efter Slaget imellem de krigførende ved Elben blev Stilstand i nogle Uger med 6 Dages Opsigelse; den var udløben den 20. July, blev forlænget til 15. August, man veed ikke, men haaber den atter er forlænget. Hensigten med samme skal være om mueligt at frembringe Fred for mindste imellem Landmagterne. Vore Papiirpenge sank imidlertid alt dybere, nu den 15. August tages de ikkun for een Lybskskilling hver 1 Rdl. D. B.! Følgen heraf er alle Tings uhyre Stigen, f. Ex. 1 All. Blaarlærred 8 à 10 Rdl., 1 Lspd. Jern 20 Rdl., 1 Skp. Salt 24 Rdl., en Tylt maadelige Bredder til 200 Rdl., 1 Td. Rug til 150 Rdl., 1 Pd. Smør 3 Rdl., 1 Lspd. Blaar 50 Rdl. o. s. v. Høsten kom, got Veir ledsagede den — og Avlen paa disse Egne god, da ingen Sæd af de 4 Slags vi almindelig her have kan siges at feilede; paa Øster Egnen derimod feilede Rugen mange Stæder, ogsaa i Fyen. Vore Papiirpenge falt til en Skilling Dansk Rigsdaleren der forvolte alle Tings dobbelt stigende Pris. Sæderug blev betalt med 300 Rdl. Tønden, 1 Skp. Salt over 100 Rdl., Jern 50 Rdl. Lspd. etc. De Krigførende Magter styrkede paa begge Sider, lavede dem til et Hovedslag, dette intraf i Novbr. Midt under Actionen for-

lode de fleeste Rihnforbundenes Tropper den Franske Armees. Sachserne vente endog sine Canoner imod de Franske under den forfærdelige Action, netop i de Øyeblikke som Seieren syntes at skulde blive de Franskes. Følgen heraf var at de Franske ey seirede, en Ulykkes Tilfælde intraf tillige at en Broe blev af selve franske sprængt før Tiden, hvorved alle de som skulde passeret denne, druknede falt eller bleve fangne. De Franske som kunde maatte vende tilbage over Rihnen. Denne Tildragelse kunde ikke andet end bebude frygtelige Udsigter for vore Lande. Snart nærmede sig og den Svenske Prinds Pontecorvo, commanderende en Hær af Russer tilligemed sine Svenske. Det kom til Slag imellem den Armee og den Fransk-Danske, efter Sigende ved Oldesloe. Imidlertiid skal den østerrigske Keyser have sent en Gesant herind; en halv Time efter at Slaget var begynt skal en Parlementair være kommen dertil med Vaabenstilstand, andre sige undertegnet Fred imellem os og de Allierede. De Franske skal under Slaget have kastet sig ind i Hamborg. Hvorledes det iøvrigt er gaaet, hvorvidt Pontocorve vil honorere hvad der er ingaaet med vor Konge og Gesanten vil hastigen viise sig. Indtrængt i Holsteen skal han være — ja ogsaa i Slesvig, Cosakker skal have været i Husum den 13. Alle de Tropper Landene har stiele nu til Holsten; jeg havde Inqvartering den 14. af en Ritmester Seidelin, 4 Mand og 6 Hæste; deres Bestemmelse ved Ankomsten var længer til Vester men Natte derpaa til den 15. fik de Ordre strax at marsiere tilbage til Colding ad Flensborg og at være der den 16., en Marsch af omtrent 14 Miile. En Cosack skal den 15. viist sig i Colding, iøvrigt ingen paalidelige Efterretninger. At Uro, Forvirring og Forfærdelse er

over Landet, er ikke at undre over. Gud kan hielp! Dette den 16. Decbr. — Man har siden faaet paalideligere Efterretninger: det var ikke Cosakker men 50 Preussiske Husarer som vare i Husum, nogen Requisition gjorde de der var ubetydelig, af Frygt forlode de strax Byen. Sverrig er den Magt allene vi have at føre Krig imod. Denne Fiende har slaget en Kiede fra Hamborg her ned omkring Rendsborg og ligeledes om Slesvig. Vaaben Stilstanden er udløbet med Dagen den 30. Decbr. Alle ere besjælede af got Haab og Mod. Jeg har imidlertid havt 16 Mand Inqvartering; der standses nu med Troppers Udmarsch til Slesvig. Dette den 26. Decbr. Vaabenstilstanden forlænget til Dagen den 6. Januar — saa vi endte Aaret uden at have erfaret hvad Krig i Landet fører med sig. Gud være os naadig efter sin Miskundhed.

Den 31. Decbr. 1813.

C. F. Junghans.

Frost og Sne infant sig med Aarets Begyndelse. Den første Aarets Dag var usædvanlig mørk hos os. Alle Tropper, som fra Siælland og Fyhn vare trukne til Holsteen, ere under Vaabenstilstanden vendte tilbage til Fyhn, hvor Kongen nu er og har sit Hovedquarteer paa Hindsgaul, en Cordon af nogle 1000 Mand annecterede og frivillige vare bestemte til en Cordon imellem Sønder og Nørre Jylland, ogsaa vare en Deel af disse ankomne, men ved Vaabenstilstandens Ende befaledes disse at rykke tilbage omtrent 1 Miil ind i Jylland. Fjenderne siges at have ophævet Stilstanden den 5. imod Aften, og at trække fremad. Vi ere da nu i bestandig Frygt for disses Komme. Gud er

mægtig til endnu at afvende Faren og frie os af denne Nød. Det han af Naade give. Den 6. Januar Kl. 6. Fjenden er fremrykket — allerede den 7. Januar kom en ikke liden Trop Cosakker til Christiansfeld, derfra sende de nogle til Vondsild for at gaae videre til Colding, men nogle Ryttere fra Colding gik dem i Møde, og de vente tilbage. En Trop skal være jaget ad Ribe; omtrent 30 foer den 10. til Rødding, hvorfra det sagdes de vilde videre frem ogsaa til Ribe. Afvigte Nat laae en Trop i Øddis. Man hører ikke at de gjøre Skade, allene requirere for dem og Hæste. Dette den 11. Aften. — Et par Dage derefter infant nogle sig paa Østerbygaard, lode sig beværte, droge derpaa tilbage til Øddis, hvor deres Opførsel ikke var den bedste, ey heller i Ribe og de fleere Landsbyer, de paa den Kant vare i. — Den 16. Januar Søndag imod Aften nærmede en Mængde sig til Colding for at ville med Magt trænge frem, men paa Veyen modtog de af en Russisk og Svendsk Coureer kommende fra Fyhn Efterretning om at Fred var sluttet imellem Danmark og de Allierede. Vor Glæde var ubeskrivelig. Allerede havde vi i en Tid af 14 Dage været underkastede hiertelig Bekymring og Ængstelse, som Herren saa uventet forandrede til Fryd og Beroligelse. Freds Vilkaarene vides endnu ikke — allene dette: at vi have forladt den Franske og sende 10,000 Mand med de Allierede imod ham. Disse Tropper skal nu organiseres og samles her paa disse Grændser imellem Sønder og Nørre Jylland; af disse imodtog jeg en Captain Cornelius den 21. Januar, og siden have vi havt adskillig Inqvartering dog allene som marserende og udstrækkende sig i Cantonering paa Grændserne. Den 28. Januar. — Disse trækkede op fra os til Holsten den

19. Februar. Fredsbetingelserne med Sverrig bestemme Norges Afstaaelse, hvorimod Svensk Pommern tillægges Danmark, tilligemed Rygen. Engeland beholder Øen Helgoland — iøvrigt vil disse Magter ved Definitiv Freden bidrage til Skadesløsholdelse for Norge. Vinteren er vedholdende og stræng, som volder at Skibsfarten ikke saa tidlig aabnes, som man ønskede. Den 6. Marts. — De Allierede gjorde stærke Fremskridt imod det Franske Rige. Alt gav efter for disse og underkastedes hvor de kom frem. Napoleon samlede sin Magt inden Frankrigs Grændser. De Allierede gik over Rhinen, marserede imod Paris — det kom til Slag — de Franske veeg; imidlertid dreves Underhandlingerne. Vilkaarene for Napolen vare fra Begyndelsen hæderlige, men Haabet paa hans Side om at erholde Fordeele i Slag over de Allierede hindrede ham fra at antage dem; jo oftere han altsaa gjorde Indvendinger jo meere spændte eller ufordelagtige for ham bleve Vilkaarene, intil endelig de Allierede erklærede at de ikke længer vilde underhandle med ham eller hans, men allene med Folket. De nærmede sig Paris, rykkede [ind] i denne Stad; af denne blev Napoleon erklæret at have forbrudt Thronen, Ludvig den 18. blev erkient som Frankrigs Konge — inden kort Tiid følger formodentlig heele Staten Parises Exempel. Imidlertid skal Napoleon være marseret til Bretagne med 60,000 Mand, af hvilke daglig formindskes ved at forlade ham. Den 28. April. — Lykken blev Napoleon immer ugunstigere. Han frasagde sig Regieringen, og Napoleon Buonaparte fik Øen Elba til Opholdsstæd; nogle Provincier i Frankrig vil ikke afsige ham. Af de Allieredes Tropper ere endeel paa Tilbagemarsc, den Nordtydske Armee, opløst er og paa Hiemveyen, altsaa vort Auxiliair Corps.

Pludselig samles vore Tropper i Landet og formeere en stærk Linie fra Colding til Ribe, og synes at beredes til krigerske Foretagender. Kongen siges i Dag at komme til Christiansfeld for der at have sit Qvarteer. Hvert Øyeblik vente vi paa Inqvartering. Man veed intet med Vished af alt, men almindelig frygtes for den Svenske Cronprinds, i særdeleshed, da Norge ikke vil underkaste sig, men vor Danske Prinds Christian antaget sig Regentskabet efter deres Villie. Den 14. May. — Ikke længe varede det førend man fik vide at Anstalterne paa Grændserne var Forsigtighed i Anledning af de Svenske Troppers Tilbage-marsch forbi Holsten. Alt gik ordentlig. Vore Tropper ere hjemkomne, hver i deres Districter og formindskede, alt som i tryk Freds Tiid. Min Hæst som jeg den 9. May maatte indsætte og kostede mig imod 3500 Rdl., modtog jeg tilbage paa min Stald den 29. Juny. Herren give Freden for os maae vedvare, og vi nyde dens Frugter! Igien begynder Handelen for Riget. — Vor elskede Høysalig Konge Christians Liig blev nu bragt til Roeskilde og blev der nedsat den 16. Julij. Den 24. dernæst blev i Rigets Kirker holdet Liigtale over ham; da ingen bestemt Text var befalet, valgte jeg 1 Kr. 29.28, samlet med 1 Kong. 2.19. — Høsten var jevn god her paa Egnen, Veyret føyeligt, dog bleve Priserne ikke lave hvilket vore Papiir penges ringe Cours forvoldt; til 120 Rdl. gaves for Tønde Rug, og i Forhold dertil kostede andre Kornvahre, hvilken Priis vedvarede intil imod Aarets Ende for det meeste, ved Juul gaves 16 Rdl. — En Congressse af de fleste Europæ Souverainer blev berammet og holdet i Vien. Vor Konge drog dertil i Octbr. Maaned og er endnu ikke kommen tilbage. Man ønsker der at kunde ordne og

sætte Europæ Anliggender paa en varig Fod, og der-ved forebygge Krig. Give Gud det maae kunde skee! Norge tabde Haabet om at blive et særskilt Rige fra Sverrig under egen Regent; det lagde sig under og Prinds Christian frasagde sig Ret til Riget — under meget Besværlighed kom han her tilbage i Novbr. ligger for nærværende paa Augustenborg for der at oppebie Kongens Hiemkomst. I Aarets sidste Qvartal ere alle Courant Banksedler indløste og omvexlede imod Rigsbanksedler og gandske forsvundne. — Det Arne Corps af Russer som siden Freden har lagt i Holsten, ere nu paa Hiemmarschen derfra. Det er bekientgiort at intet Magazin for kommende Aar bliver paalagt — et got Tegn paa Fredens Vedvaren for os. Hvor forskiællig vor Forfatning ved dette fremfor forrige Aars Ende. Nu sidde vi trygge og roelige vel tilfreds i vore Boliger, da saa vi Elendighed for os og Bedrøvelse omkring os — men det gjorde Herren saaledes — ham være Ære, Priis og Tak i Tiid og i Ævighed.

Den 31. December 1814.

C. F. Junghans.

Vinter havde vi ikke synderlig i det afvigte Aar, men ved dette Aars Begyndelse falt en mængde Sne og derpaa en meget stærk Frost, der dog ikke vedvarede længe; mild var Vinteren, og det skreed alt nærmere saaledes til Foraaret. Kornpriserne vare i det reelle betragtet taalelige f. Ex. Tønde Rug til 4 Rdl. i Sølv der svarede til omtrent 16 Rdl. N. V. Qvæget var i Sammenligning ogsaa i jevn Priis: 24 Rdl. Cour. for et par Stude, Hæste holtes i højest

Priis: 80 Rdl. Cour. en god Hæst. — Roelig ventede i øvrigt Europa paa Resultaterne af Souverainernes Samling i Wien, da pludselig Napoleon Bonaparte sidst i Februar forlader Øen Elba og undkom igiennem den der opankrede Engelske Flotille og landede 1. Marts i Frankrig med 1200 Militaire; længe varede det ikke førend hans Corps forøgedes. Førend Martij Maanedes Ende var næsten hele Frankrigs Militair paa hans Side, overalt blev han antagen, inden Martij Maanedes Udgang var han i Paris og residerede i Tuilleriesne. Kongen med Familie bortfiernede sig. Almindelig Udrustning imod ham sker næsten over heele Europa. Den 7. April. — N. Bonaparte gjør sig ald Umage for at faae Nationen paa sin Side; men, Militairen undtagen, synes det som den ikke interresserer sig for ham, som og at han selv mærker det. Adskillige Forslag har han gjort for Souverainerne, det sidste der er bekient var at Hans Gemahlinde skulde tilføres ham med deres Søn, og hun regiere i Sønnens Stæd, saaledes at N. B. ikke vilde have Indflydelse paa Regieringen, men alt er afviist. Europæ Magter nærme sig og samle sig om Frankrig, men derhos har [de] bekientgiort at naar Nationen skilte sig ved N. B. saa vilde de ikke videre blande dem i dets Forfatning. Adskillige af de Marschaller som vare paa hans Side ere faldne fra ham. Hans Svoger Kong Joachim i Neapel, som stod færdig imod Italien med en Armee til hans Tieneste, skal ikke have været heldig i at kunde udføre sin Plan, ham til Nytte, men selv være bleven bragt i Knibe fra Landsiden af Østerrig og fra Søsiden af Sicilien og England. Vor Konge har besluttet at sende de Allierede et Auxiliair Corps paa 10—12,000 Mand, hvilket er beordret at

staae færdig til Afmarsch. Han er nu hiemkommen til Riget sidst i May Maaned. Vore Papiirpenge ere ikke forbedrede, men forringede, dog er Haabet at de snart stige. Kornpriserne ere ikke høye, kun Boghveden i Forhold til de øvrige Sorter, den koster nu 15 Mk. i Sølv. Foraaret er hidtil got tegnende — den 5. Junij. Bonaparte blev ved at samle Tropper. Preussen og de flere Allierede, grændsende til Frankrig, samlede ogsaa og formeerede deres Tropper paa Frankrigs Grændse, hvor og en Engelsk Armee under Wellington stod paa Kongeriget Hollands Grændse; saaledes intil den 15. da B. angreb Preuserne, hvilke under Blücher først blev slagne, selv Blücher kom under sin styrtede Hæst og laae saaledes intil de Franske bleve slagne ved at Vellington kunde assistere. Armeerne sloges intil den 18., da omsider de Allierede fuldkommen seirede; Bonap. flygtede med Tropperne. Ald Bagagen falt i de allieredes Hænder, dermed det store Rigsbanner, thi Bonap. havde medtaget, hvad han kunde af Rigets Sager tillige. Han maatte forlade sin Vogn og retirerede uden Hat og Kaarde. Nu rykkede de Allierede ind i Frankrig. De Franske Tropper maatte marsere til paa hiin Side af Loire. Den 8. Julij kom Ludvig den 18. atter tilbage til Paris, hvor Østerrigs, Ruslands og Preussens Souverainer vare. Bonaparte som mistvivlede om heldig at sætte sin Plan igiennem fattede den Beslutning at reyse til America, efterat han atter havde erklæret hans Søn for Keyser, men da han ikke kunde komme fra Rochefort formedelst Engelske Skibes Oppassen, overgav han sig til et Engelsk Orlog Skib, Cap. Maitland. Dette skete i den sidste Halvdeel af Julij. Han tracteres paa Skibet som

commanderende General en Chef. Nu er Alles Forventning spændt paa, hvad der bliver Udfaldet med ham. Han maae ikke komme i Land i England, ey heller maae Skibet have Samfærdsel med Landet. Den 31. Julij blev vor Konge og Dronning kronede i Friderichsberg Kirke. Søndagen den 30. skeete Forbøn fra alle Prækestole med Hensyn dertil. Bank Coursen den samme som forrige: 375 nemlig, lidet bedres Coursen paa B. Sedler. Den 15. August. Høsten medbragte ikke den Velsignelse man havde haabet: Boghveden mislykkedes næsten gandske her og saavit man i Landet spørger — hvilket ventes at bidrage meget til Kornprisernes Stigen. Rugen er ey hellersaa giftig som det tegnede til, Byg og Havre var got. I Sædetiden gaves 4 Rdl. til $4\frac{1}{2}$ Rdl. Courant for Rug. — Bonapartes Skiæbne blev at han transporteredes til Øen St. Helena, skulde der forblive under Opsyn af Befuldmægtigede fra hver af de allierede Magter. Kong Joachim Murat flygtede til Corsica — den forrige Konge til Neapel erholt igien sit Rige, hvilket Murat igien fra Corsica satte over til og attraaede at faae, men blev fangen og af en Krigsret dømt som Rebell og skudt. De allierede Souverainer tilveyebragde i Efteraaret en Fred med Frankrig, i følge hvilken en Deel Tropper skulde besætte i 5 Aar nogle vigtige franske Grændsefæstninger, ogsaa vor Konge skulde dertil afsende 5000 Mand. Svensk Pommern, som blev afstaaet til Danmark, da Norge kom under Sverrig, har Preussen erhholdet imod 2 Millioner Preussiske Dalere og Fyrstendømmet Lauenborg, som nu tages i Besiddelse af Kongen. Sagkyndige vil meene at Uroelighederne ere i Frankrig langt fra ikke dæmpede, men snart igien maae frembryde! Den 12. November.

— Vi nyde Freden og den synes ikke for først at blive afbrudt — ogsaa Frankrig betrygges ved at de Fornemste for det modsatte Partie efterhaands bortfiernes af Riget eller fængsles, som og ved de anseelige Armeer af Allierede Tropper som ligge der i Landet. — Handelen derimod synes gandske næsten at hvile, der vel for en Deel aarsages af Mangel paa Penge, denne Mangel er stor hos os, og skjønt Papiirpengene ogsaa ere faae, ere de dog faldne; nu gielder Rbd. 9 Sk. Cour. Som Følge heraf ere Kornpriserne og lave. Rug 16 à 17 Mk. Cour., Byg 9 à 10 Mk., Havre 5 à 6 Mk., Boghvede, hvorpaa der er Mangel formedelst almindelig Misvæxt af denne Sæd, giælder meest 4 Rdl. god gryn Boghvede, ellers 21 Mk. Det er et besværligt Aar for Landmanden formedelst de høye Folkelønninger og svære Skatter — men Fred i Landet skatter vi høyere end dette, takke Gud, og med glade Hierter ende Aaret.

Den 31. Decbr. 1815.

C. F. Junghans.

(Sluttes.)

Kærgaard.

Af Bankdirektør **J. Madsen** i Jerne.

UDE i det sydvestlige Hjørne af Hunderup Sogn ligger endnu en Rest af den gamle Hovedgaard Kærgaard. Den ligger kønt i en lille Bøgeskov, som er den sidste Rest paa Vestkysten af de store Skovstrækninger, der i sin Tid strakte sig fra Vesterhavet til Østersøen. I Præsten Knud Langs Optegnelser i Vilslev Præstegaards Arkiv nævnes ved Aar 1766 tre Lunde ved Kærgaard: Sønderlund, Fruerlund og Nør-lund; men i hans Indberetning til Erik Pontoppidans „Danske Atlas“, som findes i Rigsarkivet, meddeler han: „Ved Vesterhavet finder man fast ingen Skov; thi naar jeg undtager Herregaarden Kærgaard i mit An-neks sogn Hunderup, som ligger ved Grænsen af Sønder-jylland og har *tre à fire* ret smukke smaa Lunde om-kring sig, hvor der findes hist og her nogle faa gode og anselige Ege- og Bøgetræer, foruden en Mængde af Hessel, Birk etc., forekommer ingen Skov af nogen Betydenhed ved Havside.“ Sønderlund laa omkring den nuværende Lundagergaard og har senere faaet Navn af „Hollænderskoven“. Den forsvandt ved Aar-hundredskiftet, idet Ejerinden solgte hele Skoven til Ophugning. Det offentlige anlagde Sag imod hende.

men hun blev ved Højesteretsdom sidst paa Aaret 1906 frikendt. Fruerlund, eller som den nævnes i Folkemunde „Frowlund“, og Nørlund er Navnet paa et Par Steder paa Kærgaards Mark, og indtil for henvend 50 Aar siden fandtes her endnu en Del Skovrester.

Indtil Fru Margrethe Rosenørns Død 1786 havde Kærgaard været i Adelens Besiddelse, i det mindste fra Aarhundredet før Reformationen; men hvor langt dens Historie gaar tilbage i Tiden, kan vanskelig opspores. Hos Dr. Terpager i hans Rip. Cimbr. pag. 164 findes en Donationsakt, hvor iblandt andre Gaver for at holde Messe i Dronning Margrethes Kapel i Ribe er givet „IX marce de curia in Kiærgarh“, hvorved ikke lettelig kan forstaas nogen anden Gaard end denne, efterdi der findes adskillige Bøndergaarde af samme Navn, men ingen, som kan fortjene det Navn af „curia uden denne alene“.¹

Da „Danske Atlas“ udkom.² hørte der under Kærgaard Hovedgaard ca. 44 Tdr. Hartkorn.³ Dens Jordtilliggende omfattede foruden de 3 Gaarde, der ligger i Skoven eller Skovbrynet, tillige den sydligste Gaard i Hunderrup By, der for Tiden ejes af Peder Hjort, alle Ejendomme paa det saakaldte „Kærgaardsmark“: Fruerlund, Nørlund, Lundagergaard og Lundagerholm. Desuden hørte til Kærgaard den store Eng i Vilslev Enge „Føllehave“ paa ca. 22 $\frac{1}{2}$ Tdr. Land „Udgrobene“, som er maalt 38 $\frac{1}{2}$ Tdr. Land, men beregnes til 48

¹ Knud Langs Optegnelser.

² „Danske Atlas“ udkom i Aarene 1763 til 1781.

³ Nøjagtig: Hovedgaarden 43 Tdr., 3 Skp., 2 Fdk., 1 Alb. efter gl. Matr., Skovskyld 1 Td., 2 Fdk., Bøndergods 457 Tdr., 7 Skp., $\frac{3}{4}$ Alb. og Tiender 73 Tdr. 6 Skp.

Tdr. Endvidere hørte til Kærgaard en Eng i Darum Enge, „Tueeng“ kaldet, paa $21\frac{1}{2}$ Tdr. Land. Af Skov fandtes 60 Tdr. Land samt 458 Tdr. Hartkorn Bøndergods og Tiender 74 Tdr., beliggende i Vilslev, Hunderup og Darum Sogne. Hele Vilslev By var Fæstegods til Kærgaard med Undtagelse af den Gaard, der nu ejes og beboes af Simon Pedersen; den hørte under Ribe Domkirke. Da den Del af Vilslev Sogn, der ligger Nord for Kongeaaen, har 227 Tdr. Hartkorn, Darum Sogn 258 Tdr. Hartkorn og Hunderup Sogn 94 Tdr. Hartkorn foruden det, der hørte under Hovedgaarden, saa kan det se ud til, at Vilslev By og Hunderup og Darum Sognes Bøndergods paa ca. 100 Tdr. Hartkorn nær har hørt under Kærgaard. Men nærværende Opgivelse af Hartkornet er imidlertid efter den nye Matrikel, Opgivelserne i „Danske Atlas“ er efter gammel Matrikel. Ved den nye Matrikel blev Hartkornet i Vilslev By forøget med noget over 20 Tdr., Darum og Hunderup Sogne med forholdsvis lige saa meget, og fradrager vi Vilslev Præstegaards Hartkorn, ca. 20 Tdr., Darum Præstegaards Hartk. ca. 12 Tdr., Domkirkens Gaard 4 Tdr., og Anneksgaarden i Hunderup tilligemed Hartkornsforøgelsen, saa faar vi paa det nærmeste de 458 Tdr. Hartk. ud af det. Ganske vist er det ikke udelukket, at Kærgaard kan have haft Fæstegods uden for de 3 Sogne — der nævnes et Sted i Holsted og fire Steder i Nørre Lintrup¹ — men næppe af nogen Betydning.

Det er i Nutiden en ret almindelig Opfattelse af

¹ Se Avktionskonditionerne af 25. Oktbr. 1786, som findes i en gammel Kirkeprotokol i Vilslev. Indtægten af disse 5 Steder, 12 Rdl. 6 Sk. henlægges til Vedligeholdelse af Gravkammeret i Hunderup Kirke.

Fæsteforholdet, at hele Byer udelukkende hørte under samme Hovedgaard; men det er saa langt fra Tilfældet — Kærgaard danner her en Undtagelse —, at Ejendommene i de enkelte Byer mange Gange hørte under forskellige Hovedgaarde eller Stiftelser. Og særlig var dette Tilfældet i det attende Aarhundrede, da det synes, som om Fæstegodset har været Genstand for en ret livlig Handel. Det attende Aarhundrede var jo en Nedgangstid for Adelen i Vestjylland. Dens Indtægter svarede ikke til det Liv, den førte, med mindre den ved Hoftjeneste, Krigstjeneste eller Statstjeneste var i Stand til at forøge dem. Da den vanskelig forstod at sætte Tæring efter Næring, greb den ret ofte til det Middel at sælge Fæstegodset. Vi ser derfor, at baade Præster, Købstadborgere og Storbønder paa den Tid kommer i Besiddelse af Fæstegods.¹ Saaledes er det ikke gaaet til paa Kærgaard, Godset blev holdt sammen under Fru Margrethe Rosenørns dygtige Styrelse i de 38 Aar, hvori hun sad Enke. Først i sine sidste Leveaar har hun begyndt at sælge af Bøndergodset; thi i Avktionskonditionerne af 25. Oktbr. 1786 nævnes kun 202 Tdr. Hartkorn Bøndergods; men det har været af helt andre Grunde.

Selvfølgelig har Fæsterne i Vilslev, Darum og Hundederup Sogne ydet Hoveri til Kærgaard, og det vedblev ogsaa, indtil Bønderne selv købte deres Gaarde til Selvejendom; vore Bedsteforældre vidste nok at fortælle derom. Men Hoveriet kan næppe have været trykkende, da det kun er gaaet ud paa at drive de under Hovedgaarden liggende Hovmarker. Det vil altsaa sige, at en Gaard paa 6 Tdr. Hartkorn skulde

¹ Se Afhandlingen om Mag. Mat. Castensen i „Fra Ribe Amt 1906“.

drive en Td. Hartkorn af Hovedgaardens Tilliggende. Der spildtes heller ikke lang Tid paa Vejen til Hovmarken der næppe for nogen var over en halv Mil. Der kan tænkes to Tider, da Ægtekørsel har tynget, nemlig da Niels Lange i det sekstende Aarhundrede flyttede Gaarden til dens nuværende Plads, og da Fr. Gersdorff i Slutningen af det syttende Aarhundrede genopbyggede den forfaldne Borg. Ugedagstjenere har der næppe været til Kærgaard, ellers havde Fr. Gersdorff vel ikke haft nødvendig at bruge en Kommando Soldater som Haandlangere ved sit Byggeri. Ugedagstjenernes Hoveri var det utaaeligste. Oprindeligt var det kun jordløse Husmænd, „som sad for Herregaardens Port“, men strakte sig senere mange Steder til hele det Sogns Beboere, hvori Hovedgaarden laa. Disse Ugedagstjenere kunde sættes til alt muligt Arbejde, som slet ikke havde med Avlingens Drift at gøre. I det hele taget har Bønderne her i Vestjylland og ikke mindst paa Kærgaard haft milde Herskaber. Her findes ikke Sagn om Voldshandlinger og Stridigheder mellem Herremænd og Bønder. I førnævnte Indberetning af Knud Lang til „Danske Atlas“ skriver han ogsaa: „Man kan og sige til Husbondernes Berømmelse paa de fleste Steder her i Egnen, at de selv ej lidet contribuere til Bøndernes Opkomst, idet de gemenlig tage taaelige Indfæstninger af dem, skaaner dem, det mest muligt er, for alt ekstra Arbejde, lader altid Børnene, naar og hvor det er muligt, beholde Forældrenes Gaarde.“

Til Kærgaards Herligheder hørte ogsaa en Vandmølle, som har ligget paa det Sted, hvor Darumvejen støder til Vilslev-Hunderupvejen. Her fandtes i sin Tid et Skaar i Skovdiget, som var lukket med en blaa

Laage, saa Stedet lige til vor Tid er bleven betegnet „Ved den blaa Laage“. Men hvorfra fik Møllen Vand? spørger vi, her er jo ikke en eneste Draabe Vand at se. Jo, Nord for Darumvejen laa den Gang Mølle-dammen, og det er jo ogsaa tydeligt nok, at Vejen ad Darum er anlagt paa den gamle Mølle-dæmning. Mølle-dammen fik sit Tilløb fra en lille Bæk, som løber inde i Skoven, og som for 50 Aar siden var anderledes vandførende end i vore Dage. Denne Bæk forsynede Gravene omkring Hovedbygningen med frisk Vand, og derfra blev Vandet ledet ud i Mølle-dammen. Denne har ingen Steder haft nogen større Dybde, næppe over et Par Alen paa det dybeste Sted. Heller ikke har Vandbeholdningen været tilstrækkelig til nogen synderlig stor Mølle-drift. Man véd heller ikke om at sige, at Bønderne har haft Mølle-plant til Kærgaard, noget som ellers har været almindeligt ved saa mange Hoved-gaarde. Da der ved Vandmøllens Nedlæggelse kunde indvindes et ret betydeligt Jordstykke, saa blev den nedbrudt ved Aaret 1766, og en Vejrmølle blev bygget i Stedet for ved Frøsiggaard. Det var en firkan-tet Stubmølle, hvortil Værket fra Vandmøllen blev be-nyttet. Saalænge der fandtes Mølle ved Frøsiggaard, blev den i Folkemunde altid benævnt „Kærgaards-mølle“. Stubmøllen brændte sidst paa Vinteren 1845 ved Selvantændelse. Dagen i Forvejen havde det blæst temmelig godt, og man havde haft travlt ved Pille-kværnen. Natten derefter stod Møllen i lys Lue. Den følgende Sommer opførtes en meget smuk hollandsk Vejrmølle paa den gamle Tomt. Den nedbrændte ved Lynnedslag i Oktober 1858. En Flagstang inde i Frøsiggaards Have betegner den Plads, hvor Vejrmøllen i sin Tid har staaet. Ejeren af Frøsiggaard

lod saa i Sommeren 1859 Møllen opføre i Hunderup, hvor den endnu staaer. Vandhjulet fra den gamle Vandmølle blev benyttet ved Opførelsen af en Stampemølle, der kom til at ligge noget Syd for Kær-gaards Hovedbygning, hvorhen den gamle Skovbæk blev ledet. Stampemøllen nedbrød den daværende Ejer af Kærgaard ved Aaret 1830, og saa blev den flyttet til Jestedmølle, og der stod den indtil hen i 1850erne ca. 100 Alen Øst for Vandmøllen, da den blev nedreven og erstattet med det nuværende Stampewærk.

Indtil først i 1840erne stod der som Østrelængde paa Frøsiggaard en Hestemølle, i Folkemunde hed den „Rosmøllen“. Den fortjente egentlig ikke Navn af Rosmølle eller Hestemølle, da den altid blev trukken af et Par Stude. Paa den Tid blev den flyttet fra Gaarden og kom til at staa lige over for Stubmøllen Øst for Vejen. I den var indlagt en mindre Kværn til Rug samt et Boghvedeværk. Dette sidste kunde ikke faa Plads i Stubmøllen, Rugkværnen kunde til Nød benyttes i Vindstille. Her stod den indtil et Par Aar, før den hollandske Vejrmølle nedbrændte, da Rosmøllens Værk blev indlemmet i den. Om Rosmøllen er bygget samtidig med, før eller efter Stubmøllen, kan ikke afgøres.

Kærgaard har ikke alle sine Dage ligget paa samme Sted, hvor den nu ligger. Knud Lang fortæller i sine Optegnelser, at der 400 Alen sydligere findes et Voldsted, som kaldes „Gamle Kærgaard“, og han mener, at dér har den gamle Gaard ligget. „Danske Atlas“ omtaler ogsaa, at der findes Rudera af den gamle Borg. Ude i Mosen Syd for Skoven ligger ganske rigtig en Høj, som for et halvt Aarhundrede siden benævnedes

„Møgelkærhøj“ (Højen ude i Møgelkær), og i min Barndom fortalte man, at paa den skal den gamle Kærgaard have ligget. Endnu den Dag i Dag findes Spor af Volde og Grave. Her har Slægten Lange med de 3 Roser i Vaabenskjoldet i over et Aarhundrede boet, indtil ved Midten af det 16. Aarhundrede Niels Lange formodentlig flyttede Gaarden til dens nuværende Plads og opbyggede den i 4 sammenhængende Fløje. Efter Knud Lang skal Generalløjtnant Fr. Gersdorff i Slutningen af det 17. Aarhundrede have ladet denne Niels Langes Gaard nedbryde, „som da var forfalden“, og fra Grunden af¹ paany opbygge med stor Bekostning. „Samme Bygning er saa anseelig og smuk som paa faa andre Steder her i Landet, opført af Grundmur i 3 Fløje, hvoraf den mellemste (den østlige, Hovedfløjen) er 2 Etager foruden gevælbte Kældere. Ved samme Gaards Bygning, som er forsynet med Grave og 2 Vindebroer, blev med særdeles kongelig Bevilling brugt en stor Kommando Soldater, hvilke udi Kongens Sold gjorde derved Tjeneste som Arbejdsfolk og Haandlangere under Kommando af Løjtnant v. Ørken. Øverst i Frontespicen af det mellemste store Hus findes de Bogstaver F. v. G. og E. M. K. med Aarstal 1695.“

En stor muret Trappe fører fra Øst op til Hovedindgangsdøren midt paa Fløjen, og under denne findes et snævert hvælvet Rum, som endnu bærer Navn af „Hundehullet“. Inde i Borggaarden findes en høj Trappe af tilhugne Kampesten, der fører op til en Indgangsdør i den søndre Sidefløj. Døren fører ind til en lang Korridor langs Gaardsiden i hele Fløjens

¹ Det kunde dog maaske være et Spørgsmaal, om ikke de gamle hvævede Kældere i det mindste for en Del kunde være Levninger af Niels Langes Borg.

Længde. Oven over Døren findes Fr. Gersdorffs og E. M. Krag's Navnetræk. Lige over for midt paa den nordre Sidefløj findes det samme Navnetræk, og her maa vel sagtens have været Indgangsdøren til denne Fløj. Alt hvad der ligger Nord for Hovedindgangen mod Øst samt hele den nordre Sidefløj er nu i over et Par Menneskealdrer blevet benyttet som Avlsbygninger. De gamle hvælvede Kældere under hele Hovedfløjen og den søndre Sidefløj er velbevarede, og de hensætter Beskueren til en fjern Fortid, naar han træder ind i disse skumle Gange og snævre Rum med de mægtige Buer, halvmørke som de er, skønt de næsten ligger helt over Jorden. I det sydvestlige Hjørne i Hovedfløjen, hvor Hvælvingerne er mest medtagne, fandtes en nedadgaaende Hvælving, som har gaaet under Navn af „Løngangen“¹ og efter Folkesagnet skal føre ud til „Gamle Kærgaard“. Hvælvingen var meget brøstfældig, og som Barn blev jeg advaret imod at gaa derind; thi ikke alene kunde jeg staa Fare for at blive ramt af nedfaldende Murbrokker; men en Mand, der i sin Tid havde vovet sig for langt ind i Løngangen, var bleven bortført af onde Magter. Et andet Sted omtrent under Indgangen fra Hovedtrappen fandtes et tilmuret Rum, hvor *den onde* skal være nedmanet. Da Præsten imidlertid ikke kunde faa ham manet helt ned, maatte man vælte et Kar over ham og mure Rummet til. Saa vilde man da engang undersøge, hvorledes det hang sammen. Med en Jærnstang brød

¹ Med Løngangen hænger det maaske saaledes sammen, at det nok er Nedgangen til Kælderen under Taarnet; thi man vil vide, at Hovedfløjen har været flankeret af 2 Hjørnetaarne. Om de har hørt til Niels Langes eller Fr. Gersdorffs Borg, er et andet Spørgsmaal.

man Hul paa Muren, fandt ogsaa Karret, og med Jærnstangen løftede man det et Stykke i Vejret; men da lød der en hul Røst ud fra Rummet: „Let¹ højere opl“. Saa lod man Karret falde og skyndte sig med at mure Hullet til. Nicolaj Askov, som selv var Murmester og til en Tid Medlem af Bestyrelsen for Fattiggaarden, kendte det gamle Sagn og kunde nok have Lyst til at undersøge Sagen lidt nøjere. Ved hans Undersøgelse viste det sig, at Hvælvingen over Rummet var beskadiget, og at man derfor havde fyldt Rummet med Murbrokker. I den nordre Ende af Kælderen i Hovedfløjen findes en Ovn, der gaar ind i den nordre Fløj, og som sandsynligvis i sin Tid er benyttet til Brødbagning; den gaar under Navn af „Jomfruovnen“, og der gaar det Sagn, at en Jomfru skal først have druknet sit nyfødte Barn i Mølleedammen ude ved „den blaa Laage“ og siden brændt det i Ovnen. Derfor vil man endnu i vore Bedsteforældres Tid have set en hvid Kvindeskikkelse ved Nattetid vandre mellem „den blaa Laage“ og „Jomfruovnen“. Et andet Sagn fra Kærgaard er knyttet til en Ligfærd. Da Generalløjtnant Fr. Gersdorff var død, havde der til Jordefærden samlet sig et stort og prægtigt Følge og deriblandt hans to Sønner. Ligkisten var sat ind i Ligvognen, der var forspændt med 6 sorte Heste. Saa træder den ene af Sønnerne frem og siger: „Kør i Guds Navn!“, men saa stejlede alle Hestene, de kunde ikke trække Vognen. Da siger den anden Søn: „Kør saa for Fanden!“, saa kunde Hestene trække Ligvognen. Saaledes lyder Familietraditionen, men Folkesagnet har udformet den videre; i Følge det gik det godt, indtil Ligvognen kom ud paa Vindebroen, hvor-

¹ Let = løft.

under der var rindende Vand, saa standsede først Vognen.

Et Folkesagn vil vide, at Kærgaard engang i de allerældste Tider har ligget ude paa Herredsbjerg¹ i Vilslev Enge, og at der skal gaa en Løngang fra „Gamle Kærgaard“ derud. Knud Lang omtaler en Vej, han vil have sporet fra Kærgaard til Herredsbjerg over Darum Mose, som gaar under Navn af „Kosstivej“², og han fortæller, at der gaar Sagn om, at paa den skal to Jomfruer være bleven myrdede. Men Kosstivej har nu aldrig ført fra Kærgaard til Herredsbjerg, med mindre her foreligger en Navneforveksling, som forresten ikke er saa sjælden.³ Den Vej, der i vore Dage gaar under dette Navn, fører fra Darum over Mosen til Vilslev, men maa jo saa have krydset Vejen mellem Kærgaard og Herredsbjerg. Det er nok tænkeligt, at der kan have ligget en Borg ude paa Herredsbjerg til Landets Forsvar paa en Tid, da Ribe By som Handelsstad og til Tider Kongesæde har spillet en betydelig Rolle, og denne Borg kan godt have staaet i Forbindelse med Kærgaard, der, især mens den har ligget ude i Møgelkær,⁴ omgiven af Kær og Sumpe, har været let at forsvare. Knud Lang omtaler en anden Vej, der har gaaet fra Kærgaard over Vilslev Mark til Gredstedbro og skal være anlagt af Peder Lange, hvorfor den ogsaa kaldtes „Peder Langes Vej“, men som paa hans Tid allerede var nedlagt. Paa Vilslev Mark kan ikke findes mindste Spor af Peder

¹ Herredsbjerg   Herridsbjerg = Haraldsbjerg.

² Kosstivej = Kors-sti-vej.

³ Flere Steder finder vi Vejnavne overførte til hosliggende Agre f. Eks. Forte, og saaledes kan Navnet paa den ene Vej godt være overført til den anden.

⁴ Det store Kær.

Langes Vej, heller ikke Benævnelser, der kan pege hen derpaa; men derimod mener jeg at have fundet Spor af den ude i Mosen til Nordøst for Frøsiggaard. Vel stiler den ikke i lige Retning efter Gredstedbro, lidt for vestlig, men over det smalleste Sted paa Mosen.

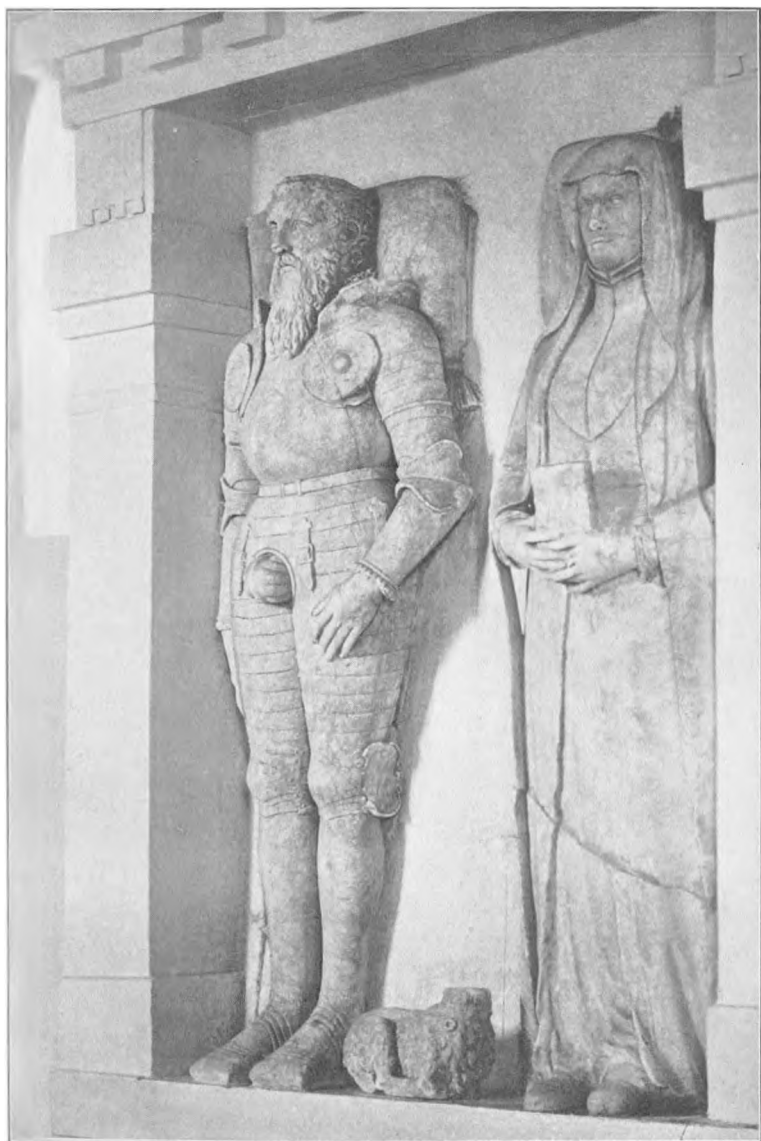
Som Hovedgaard kan vi altsaa spore Kærgaard langt tilbage i den katolske Tid; men af Ejere kender vi ingen ældre end Henrik Esgesen (Lange), som ejede Kærgaard ved Aaret 1440. Hans Søn Esge Henriksen fik Gaarden efter ham; men han synes at have solgt den til sin Frænde Thomas Lange, der var Ærkedegn i Ribe, og som døde ved Aaret 1502. Efter Thomas Lange arvede Gunde Lange Kærgaard; men han maa have afstaaet den til sin Broder Hans Lange († 1535), der var gift med Maren Spend, og hvis Søn Niels Lange ejede Kærgaard til sin Død 1565.

Niels Lange har ubetinget været den mest fremragende af alle Kærgaards Ejere. Han var Medlem af „Rigets Raad“, hvad ingen af hans Eftermænd opnaaede at blive, skønt to af dem¹ stod paa Nippet til at blive det. Ved Frederik den Andens Kroning fik han Ridderslaget, og paa samme Tid fik han Birkeret til sin Gaard Kærgaard 1559, hvorved opstod Hunderup Birk,² der omfattede Hunderup og Darum Sogne samt Vilslev By. Niels Lange var gift med Abel Skeel, som overlevede sin Husbond i 20 Aar. Niels Lange og Abel Skeel ligger jordfæstede i Hunderup Kirkes Kor. Over deres Grave blev rejst et Gravmæle,³ om hvilket Knud Lang skriver følgende: „Hunderup Kirkes

¹ Peder Lange og Erik Krag.

² Inddraget 1805.

³ Se Afbildning til nærv. Afhandling.

Niels Langes og Hustrus Mindesmærke i Hunderup Kirke.

Kor fik i det 16. Seculo en Tilsætning af nogle Fag i Anledning af et kostbart Monument, som er posteret paa Gulvet foran og midt i Koret og indtager et temmeligt Rum.¹ Samme ligner en Paradebænk eller Castrum doloris, som er 4 Alen lang, 3 Alen bred og 1½ Alen høj fra Gulvet af, hvis Overflade er af sort Marmor, Siderne af rødbrunt Marmor med de 4 Evangelister smukt udhugne i hvid Alabast, hvor ovenpaa ligger udi fuld Corpus ved Siden af hverandre Hr. Niels Lange og hans Frue Abel Skeelsdatter udi hvid Alabast, Manden i Ridderdragt efter sine Tidens Maade, Fruen i en Slags Nonnedragt med en Bog i Haanden og en Hund ved Fødderne.“ I Traps topografiske Beskrivelse af Danmark, tredje Udgave, tilføjes: „Kirkeejeren Biskop Koefoed lod dette nedtage Pinse 1822 og magasinere i Gravkælderens under Koret“. Lærer Asmus Jæger i Hunderup giver mig følgende Meddelelse: „I Juni 1885 blev paa Ministeriets Foranstaltning Kirken undersøgt af Arkitekt Koch. Ved denne Lejlighed blev under Korets Gulv søgt efter Langemonumentet. Deraf fandtes dog intet af Betydning.“ Efter at have omtalt, hvad der er gjort for at frede om de gamle Minder i Hunderup Kirke, fortsætter han: „Den nulevende Slægt ser med mildere Øjne paa de gamle Mindesmærker end den Slægt, der levede for henimod 100 Aar siden. da Kirkeejeren med en uhørt Vandalisme sønder slog det smukke og kostbare Langemonument, hvoraf der nu kun findes Rester indmurede i Korets nordre Væg og dets østre Gavl. I den nordre Væg Hovedfigurerne Hr. Niels Lange i

¹ Ved samme Lejlighed nedbrød man Korbuen for at give Plads til Gravmælet. Dette er af nederlandsk Arbejde og udført med stor Kunst.

Ridderdragt og hans Hustru Fru Abel Skeel i Nonne-
dragt.¹ I den østre Gavl de 4 Evangelister, som 1880
blev indmurede der; de fandtes henkastede i Taarnet.“
Det er alligevel ikke saa helt ubetydelige Rester, der er
tilbage af Langemonumentet i Hunderup Kirke. Der
findes foruden Hovedfigurerne begge Sidestykker med
de 4 Evangelister og det ene Endestykke med Ind-
skrift. Det andet Endestykke og den sorte Marmor-
plade mangler. Af den sorte Marmorplade har man
fundet Stumper hist og her i Hunderup, og et Stykke
skal findes som Underlag for Akselen i Hunderup
Mølle. Der har været Tale om at flytte Alteret lidt
længere frem i Koret og saa rejse det restavrederede
Gravmæle bagved Alteret.

Niels Langes og Abel Skeels Ægteskab var barn-
løst; men Niels Lange efterlod sig en uægte Søn, født af
en ufri Kvinde. Som vanbyrdig kunde han ikke arve
Kærgaard. Gaarden gik derfor over til en Brodersøn
af Niels Lange, som hed Hans Lange og var gift med
Johanne Skram, en Datter af Søhelten Peder Skram.
Da Hans Lange døde 1609, arvede hans Søn Tyge
Lange Gaarden; men da han saa døde ugift 5 Aar
senere, fik hans yngre Broder Peder Lange Kærgaard.
Han skal 1660, Aaret før sin Død, have jordet 3 voksne
Døtre paa én Gang. Det skal være denne Peder Lange,
der i Følge Knud Langs Optegnelser har anlagt den
før omtalte Vej fra Kærgaard over Vilslev Bymark til
Gredstedbro.

Peder Lange efterlod sig vel Sønnen Jørgen Lange;

¹ Dette skete i 1850, da Hartkornsejerne i Hunderup Sogn
havde købt Kirken. Skødet er udstedt 24. Oktbr., tinglæst 28.
Oktbr., af Provst Vinding og Clemmen Lindberg, Dybmosegaard,
den sidste en Broder til Jac. Chr. L.

men denne sælger Kærgaard Aaret efter Faderens Død (1662) til Erik Krag. Gaarden var da saa forgældet, at Købesummen umulig kunde dække Gælden. Efter den ulykkelige Svenskekrig har Gaard og Gods vel sagtens været saa medtaget, som saa meget andet Gods, at Jørgen Lange ikke har turdet besidde det. Fra nu af træder Slægten Lange ud af Kærgaards Historie. Fra den Tid, Hans Lange overtager Gaarden efter Niels Lange, har Slægten næppe haft Ophold der til Stadighed. Heller ikke véd man, om nogen af Slægten efter Niels Lange er stedet til Hvile i Hunderup Kirke. Derfor er det ikke saa underligt, at hans Borg forfaldt, og at den ved det syttende Aarhundredes Slutning trængte til at fornyes, saa meget mere som Erik Krag heller ikke har haft stadigt Ophold paa Gaarden.

Erik Krag († 1672) har allerede før Svenskekrigen opkøbt en Mængde Landejendomme, der under Krigen blev saa ødelagte, at de næsten ingen Værdi havde. Naar Knud Lang gør den Bemærkning om Fru Margrethe Rosenørn, „at hun gubernerer samme (Kærgaard) lige saa viselig og berømmelig, som hendes Mands Mormoder, Fru Vibeke Rosenkrantz i forrige Seculo forvaltede samme til Desavantage¹“, saa gør han denne sidste ikke saa lidt Uret; thi hun overtog sikkert nok Gaard og Gods saa forgældet og i saa ødelagt en Tilstand, at hun trods al Anstrengelse henlevede sine sidste Aar under meget trykkende Kaar.

Efter „Danske Atlas“ skal Erik Krag's Søn Frederik Krag († 1728) til en Tid have været Ejer af Kærgaard og maa vel ogsaa have boet der, siden hans første Hustru Hedevig Eleonore Juel ligger jordfæstet i Hunderup Kirke. Længe har han ikke haft Gaarden, men har

¹ Tab.

overdraget den til sin Søster Edel Margrethe Krag maaske paa samme Tid, som han anden Gang gifter sig med Griffenfeldts Datter Charlotte Amalie og faar med hende Stensballegaard.

Edel Margrethe Krag giftede sig med Generalløjtnant Frederik Gersdorff til Bramstrup paa Fyn. Hans første Hustru var Ida Sofie Juel, en Søster til Frederik Krags Hustru, Døtre af Statsmanden Jens Juel. Begge de to Søstre døde i en ung Alder efter et meget kort Ægteskab. Mindet om Frederik Gersdorff lever endnu i disse Egne i Sagn („den jyske Slagter“); men de er ikke meget lyse. Baaede Frederik Gersdorff og Edel Margrethe Krag førte en meget stor Brevveksling baaede med indenlandske og udenlandske fyrstelige Personer „af deres Køn“, og paa Knud Langs Tid fandtes denne store Brevsamling endnu i god Behold; men desværre gik den tabt ved Branden paa Armvanggaard 1893.¹ Fr. Gersdorff² hviler nu ved Siden af sine tvende Hustruer i Hunderup Kirkes Taarn, hvis nederste Del er indrettet til et Gravkapel, der er adskilt fra Kirken ved en aaben Gitterport, kunstig udskaaren i Egetræ og af stor Skønhed. I den ene Halvdel ser man i Udskæringen Bogstaverne M. K. med Krone over, i den anden Halvdel Bogstaverne F. G. ligeledes med Krone over. Oven over Porten ligger to store Englefigurer ved Foden af en Kristusfigur, der tidligere har staaet med en Fane i Haanden; men Fanen er nu falden Figuren

¹ Ved samme Ildebrand gik et meget righoldigt Arkiv, der stammede fra Kærgaard, til Grunde, deriblandt flere gamle Tingbøger.

² Fr. Gersdorff døde 1724 og Edel Marg. Krag 15 Aar senere i en Alder af 76 Aar. Gersdorffernes Vaaben findes som Glas-maleri i et Vindue i Hunderup Kirke.

af Haanden. Kapellet har til Loft en smuk muret Hvælving, den eneste i Kirken. I Kapellet staar 3 store Egetræskister, der tidligere har været overtrukne med sort Silkefløjel og beslaaede med en Mængde Metalprydelser. Fløjlet er fortæret, og af Prydelserne er kun en mindre Del tilbage, gemt i en sort Kasse, der ogsaa henstaar i Kapellet og som menes ogsaa at have været brugt som Ligkiste for et lille Barn, der døde, da det var et halvt Aar gammel.¹ Ligkisterne har været forsynede med Kobberplader med Indskrifter. Deraf ses, at Fr. Gersdorff hviler i den midterste og største Kiste. De tre Kobberplader findes nu paa Gellerupholm.

Om Sønnen Oberstløjtnant Christoffer Frederik Gersdorff véd vi kun grumme lidt at fortælle. Knud Lang blev af ham kaldet til Sognepræst for Vilslev og Hunderup Menigheder 1744, fire Aar før Gersdorff døde. Han fortæller kun om ham, „at han var født 1699 paa Bramstrup, at han i Aaret 1734 blev gift med Frøken Margrethe Rosenørn, en Datter af Generalmajor Poul Rosenørn til Katholm og Mejlgaard. De levede sammen i 14 Aar og avlede 5 Sønner og 7 Døtre.“ Af Børnene kender vi Frederik Gersdorff, som var Rytteriofficer i Odense og Kammerjunker; Poul Gersdorff paa Hanstedgaard, der var Major og formodentlig Forstander for Hospitalet; Christian Christoffer Gersdorff til Merringgaard og Ussinggaard, der blev Kammerherre; Edel Margrethe, gift med Holger Sehested til HERNINGSHOLM og Jungetgaard; Margrethe, gift med Axel Rosenkrantz de LASSON til Solbjerggaard, Sofie Amalie, gift med Etatsraad T. R. Teilman paa Endrupholm, og

¹ Vel sagtens Fr. Gersdorffs og Edel Marg. Kragss førstefødte, Erik G., født 21. Marts, død 2. Oktbr. 1691.

Anna Antoinette,¹ ugift, paa Gersdorffsgave eller, som den oprindelig hed, Nygaardsholm i Farup Sogn.²

Christoffer Fr. Gersdorff døde den 1. Maj 1748. og den 24. Maj 1786 døde Fru Margrethe Rosenørn. Deres Lig henstaar i et muret Gravkammer under Gulvet i Hunderup Kirkes Kor. Ved Undersøgelsen i 1885 stødte man ud for Døbefonten paa et muret Gravkammer, 3 à 4 Alen paa hvert Led. I Kammeret fandtes to Ligkister noget sammensunkne. Kammeret blev ved denne Lejlighed aabnet fra Øst (fra Koret); men den oprindelige Indgang er fra Vest (fra Skibet). Desuden fandtes ogsaa 2 stærkt forgyldte Plader af drevet Kobber med samme Indskrift og nogle Tilføjelser, som der er indhugget i Tavlen under Marmorfigurerne paa Væggen. Endvidere fandtes 4 ligeledes stærkt forgyldte Vaabenskjolde af drevet Kobber. Samtlige 6 forgyldte Plader var omviklede med en Blyplade. Paa den søndre Væg i Gravkammeret fandtes desuden en Blyplade med følgende Indskrift:

„Dise Indviklede Plader fandtes i denne Begravelse 1766 Tilligemed de Tilhørende Liige som blev i Begravelsens Bond ned satte derefter er i bemeldte Begravelse need sat den 12. Sal. Obrist Leutenant C. F. Gersdorff til Kærgaard, som døde 1. Maj 1748 og den 13. Juni 1786 hans efter Levende enke Frue Margrethe Rosenørn Som døde paa ermældt Kiærgaard den 24. Maj 1786. Dette

¹ Avktionskonditionerne af 25. Oktbr. 1786 er underskrevne af F. Gersdorff, P. Gersdorff, C. C. Gersdorff, H. Sehested, A. R. de Lasson og A. A. Gersdorff, men ikke af Teilman, der først døde 1788. Grunden maa vel være den, at han i de senere Aar var apoplektisk.

² Ejerne af Gersdorffsgave bar i et Par Slægtled Øgenavnet „Frøken“.

er tegnet og nedlagt af L. Larsen Birchedommer til Hunderup Birch.“

Denne Plade tilligemed de førnævnte 6 forgyldte Kobberplader blev optagne af Kammeret, og en ny Blyplade med Indskrift: „Aabnet 1885 paa Ministeriets Foranstaltning“ blev lagt ned paa Kisterne, og Kammeret derefter igen tillukket. De 6 forgyldte Plader blev af Arkitekt Koch sendte til København, men blev igen udleverede til Kirken, efter at Præsten og Kirkesangeren ved Indsamling i Menigheden havde tilvejebragt 50 Kroner, for hvilken Sum der blev anskaffet 2 Marmortavler, hvorpaa Pladerne blev fastskruede. Disse to Marmortavler hænger nu i Hunderup Kirkes Kor.

Eftertiden har ment, at naar Fru Margrethe Rosenørns Arvinger stillede Gaard og Gods til offentlig Avktion efter hendes Død, var det af den Grund, at det var saa forgældet, at de var nødte til at sælge det hele, samlet eller udstykket, som de bedst kunde. Denne Opfattelse er fejlagtig. Pantebogsattesterne, der fremlægges ved Avktionen, viser, at der heftede ingen Gæld derpaa. Ja ikke det alene, men der er næppe nogen Sandsynlighed for, at der er betalt noget nævneværdigt paa det solgte Bøndergods, der dog androg 256 Tdr. Hartkorn. Derfor kan det synes uforklarligt, at Gersdorfferne opgiver det gamle, smukke Herresæde, der nu i godt og vel 100 Aar har været i Slægtens Besiddelse; thi vel blev Kammerjunker Fr. Gersdorff højstbydende paa Gaarden og en Del af Godset, men det var jo ikke for at besidde det i den lem-læstede Skikkelse. Der kunde tænkes en anden Grund

til, at Gersdorfferne opgiver deres gamle Herresæde. Fru Margrethe havde allerede før sin Død begyndt at sælge af Bøndergodset. 1784 købte Bønderne i Vilslev deres Gaarde til Selvejendom. I Følge Overleveringen skal hver Gaard have kostet 600 Rdl. Kurant,¹ hvilket bliver paa det nærmeste 100 Rdl. pr. Td. Hartkorn, en høj Pris, naar man sammenligner den med Priserne 40 Aar tilforn, da Bøndergods paa Avktionen efter Mag. Mat. Castensen kun kostede omkring ved 40 Rdl. pr. Td. Hartkorn. Det stemmer ogsaa godt overens med en Gældsforskrivning, som Gaardejer Mads Jespersen i Vilslev har udstedt 1787 til Jomfru Thura i Hvidding, og som lyder paa 1000 Rdl. Købesummen for hans Gaard 600 Rdl. er naturligvis ikke bleven berigtiget hos Fru Margrethe Rosenørn før hendes Død; nu maa Arvingerne have den Sag i Orden.² Aaret i Forvejen havde han købt sin Tiende og givet 182 Rdl. 23 Sk. for den foruden Renter og Omkostninger. Hertil kommer Omkostninger ved Ejendommens Overdragelse og Ordningen af Laanet, saa han paa den Maade let faar Brug for 1000 Rdl. Men man sporer den gode Tid for Landbruget; thi den 1. Maj 1793 afbetaler han 500 Rdl., i Maj 1799 200 Rdl. og Resten den 27. Juni 1800.³ Ved Avktionen 1786 fandtes der kun 202 Tdr. Hartkorn Bøndergods til Kærgaard mod 458 Tdr. nogle Aar tilforn. Fru Margrethe har altsaa, som før nævnt, forinden sin Død bortsolgt 256 Tdr. Hartk. Det svarer saa nogenlunde til Vilslev Bys og

¹ I „Fra Ribe Amt“ 1905 er angivet 500 Rdl., men senere Oplysninger peger hen paa 600 Rdl.

² I Følge Avktionskonditionerne skal de Bønder, der køber deres Ejendomme, betale Købesummen til Snapsting 1788.

³ Se Skøde- og Panteprotokollerne i Holsted.

Hunderup Sogns hoveripltige Hartkorn. Vilslev By er solgt, og der nævnes kun ganske enkelte Fæstegaardes Salg i Hunderup Sogn i den følgende Tid.¹ Det er slet ikke udelukket, at Fru Margrethe kan have været berørt af den Bevægelse, der i hendes senere Aar gik igennem ikke saa ganske faa af vore Stormandsætter, nemlig at skaffe Bønderne Ejendomsret over deres Jord og derigennem bedre Livsvilkaar. Derfor kan det godt have været hendes *sidste Vilje*, at Bøndergodset skulde om muligt bortsælges eller i det mindste tilbydes Bønderne ved at stille det til offentlig Avktion; men blev Bøndergodset med Tienderne bortsolgt, saa var Kærgaards Herligheder borte, og selve Gaarden var ikke i Stand til at ernære en Adelsfamilie standsmæssigt. Det er imidlertid værd at lægge Mærke til, at i det mindste en af Fru Margrethe Rosenørns Døtre har kunnet sætte sig ud over det at leve standsmæssigt; thi det maatte Anna Antoinette Gersdorff som Ejerinde af en ganske almindelig Bondegaard i Farup Sogn.

Da Præsten Knud Lang i 1750erne begyndte at arbejde paa at faa Udskiftningen gennemført og Fællesskabet ophævet, var Fru Margrethe enig med ham i at gøre Forsøget, saa han i 1757 kunde gennemføre Udskiftningen af „Vilslev Kær“, der formodentlig dengang har henligget som Overdrev. Det var kun et lille Forsøg for at overbevise Bønderne om det fordelagtige ved Fællesskabets Ophævelse. Gammel Vane og Slendrian gjorde, at Bønderne i Reglen gjorde Modstand derimod. Men saa kom Forordningerne af 1758, 59 og 60 om Fællesskabets Afskaffelse, og saa tog Knud Lang fat. Han skrev flere Afhandlinger derom i „Dan-

¹ Sammesteds.

marks og Norges økonomiske Magasin“, hvorfor han lønnedes med Guldmedalje. Bønderne i Vilslev havde ved Udskiftningen af „Kæret“ set, hvor store Fordele Afskaffelse af Fællesskabet førte med sig, at de nu var godt enige med deres Sognepræst om at faa det hævet fuldstændigt. Efter at nogle Betæneligheder var overvundne, gik Fru Margrethe ogsaa villig ind paa Knud Langs Plan. Fra Foraaret 1764 til Foraaret 1766 foretoges Udskiftningen i Vilslev af Fuldmægtig Hans Smidt paa Kærgaard. Da han saa er færdig i Vilslev, ser det ud til, at han tager fat i Darum, hvor Udskiftningen skal være foregaaet 1766; thi de Maader, hvorpaa Udskiftningen er foretagen i disse Byer, ligner saa fuldstændig hinanden, at man kun kan tænke sig den udført samtidig af samme Mand, hvorimod Udskiftningen i Hunderup Sogn blev saa yderst forskellig derfra. Forordningerne af 1758, 59 og 60 var meget svævende, alle Parter skulde være enige, en enkelt kunde forpurre det hele. Derfor satte de heller ingen anden Frugt, end at den sidste Rest af Fællesskab mellem Herregaarden og Bondebyen blev hævet. Først ved Forordning af 23. April 1781 blev det paabudt, at naar bare *en* Mand forlangte Udskiftning, skulde Sagen fremmes, om saa alle andre satte sig derimod, og de skulde oven i Købet være pligtige til at deltage i de dermed forbundne Omkostninger i Forhold til deres Hartkorn. Nu er det temmelig afgjort, at Knud Lang har været en Mand, der har staaet i stor Yndest hos sine Sognefolk; men Fru Margrethes Indflydelse maatte ogsaa til, for at Værket kunde fremmes. Men var hun saa villig til at gaa ind paa Fællesskabets Ophævelse, saa er det tænkeligt nok, at hun kunde gaa et Skridt videre og række Haand til Fæstevæsenets Ophævelse

og Hoveriets Afskaffelse. Dersom Efterkommerne af den Slægt i Vilslev, Hunderup og Darum Sogne, der levede for halvandet Aarhundrede siden, engang i Tidens Løb skulde føle Trang til at udtrykke deres Taknemmelighed mod dem, der her rakte Haand til at gennemføre de store Landboreformer, saa maa de to Navne særlig fremhæves: Fru Margrethe Rosenørn og Præsten Knud Lang.

Der er en anden Side af Fru Margrethes Personlighed, som ogsaa maa fremdrages, og det er, at hun, den fine og fornemme Adelsdame, ingenlunde har afspærret sig fra sine undergivne, men endog kunde taale ret drøj Tiltale. Mads Jespersens Gaard i Vilslev brændte 1781 ved Lynnedslag i Høhøstens Tid, og paa den Tid var han Fæster til Kærgaard. I Sommerens Løb fik han vel Gaarden opbygget, men da Efteraaret kom, manglede han „Halepæl“ til sin Stald. Han sendte saa sin Hustru, Kirsten, over til Kærgaard for at bede Fru Margrethe, om han ikke maatte faa Lov til at hugge nogle Egestolper i hendes Skove efter Udvisning. Kirsten havde i sin Tid tjent Fru Margrethe som Væverpige, og efter at hun var bleven Bondekone i Vilslev, vedblev hun at være hendes Væverske. Kirsten kom derfor ret ofte til Kærgaard, og her havde hun sit „Frisprog“. Da hun nu kom frem med sit Ærinde, gav Fru Margrethe det Svar: „Dem kan han købe i Ribe“; men Kirsten havde Gensvar paa rede Haand: „De veed a misæl nok, de behøvet a it a spør Fruen om“. Men hendes Mand fik alligevel Stolperne, og de stod i Stalden lige til 1855.

Vi kommer saa til Avktionen paa Kærgaard 25. og 26. Oktbr. 1786. Gamle Peder Hansen i Vilslev, ogsaa kaldet Per Knold, har fortalt mig i min Barndom om denne Avktion, hvor han havde været til Stede som Barn. Det havde gjort et stærkt Indtryk paa ham at se den Pragt, her var udfoldet. En Mængde adelige Herrer og Damer havde givet Møde i deres statelige Dragter af Silke og Fløjel og guldbaldyrede med de lange Slæb, som Tjenere gik bag efter og holdt, de gamle svære Kæreter, forspændte med 4 til 6 Heste med Sølvbeslag paa Seletøjet, de prægtige Ridetøjer, og endelig det talrige Tjenerskab i spraglede Liberier, alt dette havde taget Drengens Opmærksomhed fangen. Det blev saa ogsaa sidste Gang, at Adelen kom til at udfolde sin Pragt paa Kærgaard. En ny Tid laa i Svøbet og stod i Færd med at bryde frem for at afløse den gamle.

Avktionskonditionerne finder vi i en gammel Kirkeprotokol, der tilhører Vilslev Kirke; de omfatter 27 Poster. 14 Selvejergaardmænd i Vilslev køber deres Andel af Sognets Kirketiende efter Hartkornet, og de 13 betaler hver 182 Rdl. 23 Sk. for den. Den fjortende, Frands Johnsen, der har 'en Skæppe Hartkorn mere end de andre,¹ betaler 185 Rdl. 90 Sk. Af Resten af Tienden i Vilslev By køber Birkedommer Lars Larsen i Vilslev 10 Tdr. 3 Skp. 2 Fdk. 2 Alb. for 310 Rdl. 9 Sk. og Kield Pedersen af Jested 67 Tdr. 4 Skp. 3 Fdk. 1 Alb. for 2004 Rdl. 50 Sk. Hele Købesummen for Vilslev Sogns Kirketiende er 6595 Rdl. 30 Sk., deraf betaler Jested By og den Del af Hille-

¹ En af hans Formænd skal have været Ridefoged paa Kærgaard og skal saaledes have været begunstiget. Gaarden var ogsaa bygget i en herskabelig Stil. Den blev ombygget i 1850erne.

rup, der hører under Vilslev Sogn, omtrent en Fjerdedel, som er 1543 Rdl. 61 Sk.. der fordeles dels efter Hartkorn, dels efter Gaardenes Proportion imod hinanden; thi Jested og Hillerup hørte til de blandede Distrikter, og det slesvigske Gods havde ingen Hartkornsberegning. Skønt det ikke udtrykkelig kan ses, fremgaar det dog af Kristian den Femtes Skøde til Mathias Worm, at Kongetienden er fulgt med Kirken og Kirketienden, uagtet det slet ikke nævnes i Avktionskonditionerne af 25. Oktbr. 1786. Desuden synes Købesummen (ca. 20000 Kr.) at være for høj, naar ikke Kongetienden er fulgt med.

Ved Avktionen 1786 bliver en Del Fæstegaarde købt af Fæsterne i Darum Sogn, men kun en enkelt i Hunderup, maaske ogsaa Tienderne i Hunderup og Darum, men ikke af Hartkornsejerne. Af selve Hovedgaarden foregaar kun den Udstykning, at Niels Jakobsen paa Fanø og Peder Thomsen i Sønderho købte Engen „Udgrobene“, som de saa 3 Aar senere solgte til forskellige Mænd i Darum. Hovedgaarden blev tilslaaet den højstbydende, Kammerjunker Fr. Gersdorff, med den tilbageværende Del af Godset for 20893 Rdl.; men han skødede den saa den 16. Juni 1790 til førnævnte to Mænd, Niels Jakobsen paa Fanø og Peder Thomsen i Sønderho. Nu begynder først den egentlige Udstykning af Hovedgaarden. Samme Aar (1790) sælger de „Føllehave“ i Vilslev Enge til Tolder Svitser i Gredstedbro, 311,000 □ Alen stor, for 2950 Rdl. „Føllehave“ vedblev at høre til Gredstedbro Krogaard, indtil Kroejer Husted omkring ved 1860 solgte Gaarden til Johannes Clausen. Sælgeren forbeholdt sig den nævnte Eng. Samtidig køber Knud Svartz „Hunderup Tinghus“, der havde et ret betydeligt Jordtil-

liggende, og Peder Kristensen i Darum med flere køber „Tueeng“ i Darum Enge for 3300 Rdl. Jakobsen og Thomsen forbeholder sig Bøndergodset, som de Tid efter anden afhænder,¹ og giver Tolder Møller af Hjerting Skøde den 9. Juni 1790² paa Hovedgaarden alene for 11000 Rdl.; men han sælger den straks igen til Etatsraad Kirketerp for 9000 Rdl. Naar den sidste Købesum er mindre end den foregaaende, saa hænger det sammen med, at Møller har solgt en Del af Hovedgaardens Tilliggende „Lundager“ til Niels Kristensen Helle af Darum, og her rejser sig saa „Lundagergaard“ ved „Sønderlund“, som senere bliver omtalt; men Møller forbeholder sig alt det øvrige „Kærgaardmark“, saa den Del af Kærgaard, som bliver tilskødet Kirketerp 1791, er den samme, som Enkefru Bolvig tilskødede Grejsen, godt 13 Tdr. Hartk. Kirketerp dør 1792; men hvorledes Kærgaard saa kommer til Justitsraad Marcussen i Viborg, kan ikke opredes, med mindre han er en af Arvingerne. Vist er det, at han giver Avktionsskøde paa Kærgaard af 2. Juni 1795 til Peder Lydiksen Nissen af Gerup i Daler Sogn. Det kan heller ikke opredes, hvorledes Kærgaard gik over til Etatsraad Tøger Reenberg Teilmans Enke paa Endrupholm, Sofie Amalie Gersdorff, en Datter af Fru Margrethe Rosenørn. Vist er det, at hun besad den i det mindste til 1801. Naar Trap angiver dette Aar

¹ Vi maa lægge Mærke til, at det kun er Brugerne af Fæstegaardene, der køber dem. Det kunde næsten synes, som Jakobsen og Thomsen har været bundne til at sælge til dem alene.

² Der er en underlig Uoverensstemmelse i Dateringen af de gamle Skøder. Jakobsen og Thomsen giver Tolder Møller Skøde af 9. Juni, men Fr. Gersdorff giver dem først Skøde 16. Juni samme Aar. Saaledes udviser de gamle Skøde- og Panteprotokoller.

som hendes Dødsaar, saa foreligger her en Fejltagelse; hun døde først 1808. Men 1801 overdrog hun Endrupholm til sin ældste Søn Tøger Teilman, og det er rimeligt, at hun paa samme Tid har overdraget Kærgaard til sin anden Søn Andreas Charles Teilman. Véd vi lidt eller saa godt som intet at fortælle om de foregaaende Ejere efter Fru Margrethe Rosenørns Tid, saa véd vi noget at fortælle om Hofjægermester Andr. Ch. Teilman, eller som Overleveringen saavel som Samtiden nævnede ham: „Jægermesteren paa Kærgaard“. Han slægtede ikke sin Fader eller Farbroder og Navne paa Nørholm paa; han var en daarlig Landmand og slet Økonom, derfor gik det ham ogsaa ilde. Jagten laa ham mere paa Sinde end Gaardens Drift, og det var nok Grunden til, at han maatte gaa fra Gaarden. Glemmes maa det jo ikke, at Tidsrummet, hvori han besad Kærgaard, fra 1801 til 1822, var et vanskeligt Tidsrum for hele Erhvervslivet og ikke mindst for Danmarks Landbrug. En Fortælling er meget betegnende. En Morgen kommer hans Avlskarl ind til ham, mens han endnu laa i Sengen, og siger: „Hr. Jægermester! Der er sket en stor Ulykke i Nat.“ „Hvad da?“ spørger han. „Hele Engen er sat under Vand, og alt Høet er blevet ødelagt.“ „Aa“, svarer han, „det har jeg selv gjort, for at jeg kan komme til at skyde Bekkasiner.“ Men det Aar avlede man intet Hø til Kærgaard. Jeg mindes en anden Fortælling om ham, der ganske vist ikke kaster noget Lys over Jægermesteren, men mere over Tiden, hvori han levede. Min Fader havde en ældre Plejesøster i Hillestrup. Hun var en aldrende Kone, mens jeg endnu var Barn. Hun havde en god Hukommelse og en udmærket Fremstillingsevne, men var meget overtroisk.

Engang fortalte hun om to slemme Hekse, der skal have levet i Jested, mens hun var i Opvækst. De kunde endog paatage sig Dyreskikkelse. Saa en Dag, da Jægermesteren paa Kærgaard var paa Jagt i Vilslev Storfenne, rejste han to Harer. Han skød paa dem, saa Haarene røg af dem, men lige meget hjalp det; Harerne blev ved at drille ham. Men saa tog han en Sølvknap af sin Trøje og lagde den for, og da han saa havde skudt, forsvandt Harerne. Men en af de to Hekse i Jested havde fra den Dag af et Hul ind ved den venstre Hofte, som ikke kunde læges, „og“ føjede min Faster til, „a haar sjel siet en“.

Hofjægermester Teilman var en god Ven af den senere Kong Frederik den Syvende, der i en Aarrække efter Skilsmissen fra sin første Hustru som Prins levede i en Slags Forvisning i Fredericia. Prinsen var en ivrig Jæger, og Teilman var som oftest Deltager i hans Jagtpartier og var da tillige hans Gæst. Nu mente han, at han for en Gangs Skyld burde gøre Gengæld. Men da han allerede for længst havde forladt Kærgaard, manglede han et Jagtomraade. Han henvendte sig saa til Ejerne af Endrupholm og andre større Gaarde, men ingen af dem vilde overlade ham Jagten. Han fandt alligevel paa Raad; thi af en Gaardmandsenke i Vong, Nykirke Sogn, lejede han ikke alene Jagten; men han fik hende ogsaa til at give dem baade Husly og Kosten. Hele Lejligheden, hun kunde afse, var et Kvistkammer, hvor der knap nok var Plads til de to Jægere med deres Hunde og Jagtredskaber, men det gik dog. Værre var det, at Prinsen havde betinget sig otte Retter Mad om Dagen; det fik han ogsaa under otte forskellige franske Navne, men i Virkeligheden bestod de af Flæsk og Kartofler. Saa gik Jag-

ten løs' langt ud over Enkens Marker og Enge. Det blev taalt paa den Tid, da Bønderne endnu ikke havde faaet Sans for Jagtfreden; hver jagede, som han lystede, undtagen paa Herregaardsmarkerne. Dog var der en Gaardmand i Vejrup Sogn, der anholdt de to Vildskytter og truede dem med Lovens Haandhævere. De navngav sig som Prins Frederik og Hofjægermester Teilman; men det tog Bonden intet Hensyn til, og det saa ret betænkeligt ud. Formodentlig er det lykkedes Prinsen at overbevise Bonden baade om Angivelsernes Rigtighed og hans egen uberettigede Anholdelse ved at benytte et gammelt slaaende Bevis i Skikkelse af et Par blanke Sølvmonter; thi vist er det, de slap for videre Tiltale. Efter at Teilman havde tilbragt en Aarrække i ret trange Kaar, lykkedes det ham ved Prins Frederiks Indflydelse at opnaa en Ansættelse som Guvernør i Guinea, herfra vendte han tilbage efter et eventyrligt Liv derovre og døde 1852 i København. Han ligger begravet paa Frederiksberg Kirkegaard. Andr. Ch. Teilman var 3 Gange gift og havde mange Børn. Syv af dem døde paa Kærgaard, og de blev jordede ude i Skoven i Nærheden af „den blaa Laage“. For godt et halvt Aarhundrede siden fandtes endnu Spor af de 7 smaa Gravhøje; i vore Dage er ethvert Spor forsvundet.

Andr. Ch. Teilman solgte Kærgaard til Prokurator Søren Sørensen, hvis Skøde er af 30. Avgust 1828. Avlsbygningerne, der laa godt et Hundrede Skridt Nordøst for Hovedbygningen, maa vel sagtens paa den Tid have været meget forfaldne; thi han nedbrød dem

¹ For nogle faa Aar siden levede endnu Mænd her i Eggen, der havde mødt dem ved Aalbæk Mølle. De var begge to til Hest og red paa Islændere. Begge var iførte grøn Jægertrøje.

saa nær som Kostalden, som endnu stod der, da Bolvigs Enke solgte Gaarden til Grejsen. Man vil endog paastaa, at Sørensen tænkte paa at nedbryde Gersdorffernes gamle Borg for deraf at opbygge en ny Gaard henne ved Stampemøllen i den sydlige Udkant af Skoven. Saa meget er vist, at han tog fat paa at omdanne den gamle Borg, saa at en Del af den kunde afbenyttes til Avlsbygninger; men han stødte paa Vanskeligheder. Den nordre Fløj vilde han omdanne til Hestestald og Vognskur, men her var Hvælvingerne ham i Vejen. Han prøvede paa at nedbryde dem, men det lod sig ikke gøre. De var murede i Kalk, der var brændt af Muslingeskaller, og den havde forbundet sig saa fast med Murstenene, at det hele dannede en fast Masse. Saa var der ikke andet at gøre end at fylde Hvælvingerne med Jord; men saa maatte Gaardspladsen højnes, og det kan man tydelig spore. I andet Stokværk af Hovedfløjen fandtes Riddersalen, og den skal have indtaget en stor Del deraf. Her fjernede Sørensen allerførst Loftet og solgte de svære Egebjælker. Derpaa nedbrød han hele det andet Stokværk; men det kunde han kun gøre paa den Maade, at han lod hugge Fuger udvendig i Muren, og saa væltede man Murværket ud i Borggraven, der næsten dels derved blev opfyldt. Dette Arbejde blev udført af en Tømrer, der hed Poul Led, som i min Barn-dom sad i en Lejestue i Nærheden af mit Hjem. Det Arbejde skal han have udført for en Betaling af 36 Rdl. Kurant. Murstenene kom ikke til nogen Nytte, da de ikke lod sig skille fra Kalken. I Stedet for det gamle Tegltag fik hele den gamle Borg nu Straatag. Medens dens Tegltag med den høje Kvist før havde raget højt op over Skoven, skjulte det straatækkede

og lemlæstede Kærgaard sig nu skamfuld mellem Træerne. Ogsaa Stampemøllen lod Sørensen nedbryde. Han samlede sig ikke nogen Formue paa Kærgaard, heller ikke efterlod han sig noget lyst Minde. Han skal have været meget stridbar og trættekær. Vilde nogen have en tvivlsom Sag for Retten, henvendte man sig ikke forgæves til Sørensen. Han skal være død som en fattig Mand, man mener endog i Fattighuset.

Sørensen solgte Kærgaard til Jens Christoffer Bolvig, hvis Skøde er af 3. Marts 1837. Trap nævner rigtig nok hans Fader Laurids Bolvig som den næste Ejer, men det passer ikke. Da J. Chr. Bolvig købte Kærgaard, ejede hans Fader en mindre Gaard i Pjedsted ved Fredericia; men denne solgte han og flyttede med Sønnen til Kærgaard, hvor han døde.¹ J. C. Bolvig skal have det Lov, at han fredede om den gamle Borg og især dens lille kønne Skov, som Sørensen havde ladet forhugge. Havde Sørensen været stridbar, var Bolvig en fredelig Mand, en Mand, der havde Beboernes Tillid, hvorfor han ogsaa modtog Tillidshverv. Han var afholdt af alle dem, han kom i Berøring med. Det var just ikke mange; thi han og hans Familie levede meget stille. Han døde 1856 i sin kraftigste Alder. Hans Enke solgte Kærgaard til Gæstgiver Grejsen i Ribe, der 1868 solgte Gaarden med dens halve Tilliggende til Fattigggaard.

Grejsen forhuggede ogsaa Skoven; men værre var det næsten, at han ryddede de mange levende Hegn, der som en Mængde Fangarme strakte sig ud til alle Sider

¹ Laurids Bolvig ligger begravet paa Hunderup Kirkegaard. Saavidt man véd, var han en Søn af Kammerraad Bolvig paa Nebbegaard i Gaarslev Sogn ved Fredericia.

ligesom for at binde de skarpe Vinde. Der var et bredt Bælte af Rødel, der strakte sig langs Vejen til Frøsiggaard; der var Vejen til „Frøerlund“, hvor der fandtes Diger paa begge Sider, bevoksede med levende Hegn; der var Vejen, der fra Hunderupvejen fører Nord om Skoven mod Øst, ogsaa den var omgiven af levende Hegn langt paa den anden Side Skoven. Alt det lod Grejsen fjerne. Endelig kom Forstvæsenet, skønt lovlig sent, for at standse Ødelæggelsesværket.

Paa den fraskilte Kærgaard Mark rejste sig saa en hel lille By af smaa Gaarde og Huslodder. Et Par Lodder synes at være faldne som Belønning for lang og tro Tjeneste. Saaledes skal Mads Stamp have været Karl paa Stampemøllen og Peder Kusk skal have været Herskabskusk. Der rejste sig kun én større Gaard „Lundagergaard“. Hvem der først har opbygget den, véd vi ikke. Af senere Ejere end Niels Kristensen Helle kender vi Lars Malle, Enkefru Irminger paa Øllufgaard, Ritmester Lachendorf og Niels Svendsen. Det hænger maaske saaledes sammen, at Lars Malle har købt Gaarden af Niels Kr. Helle. Lars Malle har ikke kunnet besidde Gaarden, han har været i Gæld til Enkefru Irminger, der saa har overtaget Gaarden og solgt den til Ritmester Lachendorf;¹ men samtidig har hun taget et Stykke fra Lundagergaard og givet det til Lars Malle under Navn af „Lundagerholm“, for at han endnu en Tid kunde friste Livet. Lars Malle og Lachendorf blev godt kendte for det lystige Liv, de førte. Lachendorf maa have svaret godt til sit Navn;

¹ Fru Irmingers Skøde til Ritmester Lachendorf er af 28. Juli 1800. Om Lachendorf se foran Side 9.

thi det kunde ikke nævnes, uden at man fik sig en hjertelig Latter. Om Lars Malle hedder det, at han skal have været en fin og fornem Herremand, der kørte i Karét med fire for, at han skal have ejet flere Herregaarde, deriblandt Øllufgaard; det sidste passer dog ikke. Han har ejet Lundagergaard, og han har boet paa Lundagerholm, og paa det sidste Sted fik hans Eftermand Mallenavnet efter ham (Kristen Malle). Lars Malle kom paa Fattigvæsenet, og i min Barndom gik han paa Omgang i Vilslev-Hunderup Kommune og skulde opholde sig en Dag paa hver Tønde Hartkorn. Jeg ser endnu tydelig Stakkelen komme trippende med hurtigt Fodskifte og smaa Skridt som en 80-aarig Mand støttende sig til et 2 Alen langt Spir. Han var en høj, svær Mand med et venligt Aasyn, altid munter og tilfreds trods sine ublide Kaar. Hvor han kom, blev han altid bænket ved den nederste Bordende og maatte spise af eget Fad med en vældig stor Træske, som han selv medbragte. Det var grueligt at se, hvad han kunde fortære; Mage til Graadighed har jeg aldrig set. Naar han saa havde fortæret sin Aftensmad, blev han fulgt ud i Stalden, hvor man redte hans Natteleje i en tom Hestestald eller Kobaas. I Seng kom han aldrig, da ingen sørgede for hans Renlighed. Det var ham en stor Glæde, naar han i mit Hjem kunde faa Lov til om Vinteraftnerne at sidde inde i Dagligstuen og fortælle Eventyr for os Smaa-børn. Vore Øjne hængte ved hans Læber som for at fange hvert Ord, naar han førte os ind i Eventyrets Verden til Trolden med de mange Hoveder, der vogtede Prinsessen. Men naar saa Askeladden havde udfriet Prinsessen. og han sluttede med Snip, Snap, Snude, da havde den gamle Mand vel nok haft sine lyse-

ste Øjeblikke. Det var ikke med gamle Malle som med saa mange andre Stakler, der har lidt Skibbrud, at han druknede sine Sorger i Brændevin; nej, gamle Malle var en ædruelig Mand. Hans Lidenskab var Røgtobak. Da Fattigvæsenet ikke kunde afse denne Luksus til ham, tog han til Takke med Udkradsningen. I de gamle Merskumspiber, som dengang var almindelige, blev næppe Halvdelen af Tobakken forbrændt. Denne Udkradsning tørrede gamle Malle, sigtede saa Asken fra og blandede det tiloversblevne med tørrede Kirsebærblade og Blomsten af Røllikken. Det kaldte man saa Fattigmandstobak. Lars Malle døde i 1840erne.¹

Ved 1821 eller 22 købte Jens Nielsen, ogsaa kaldet Jens Hollænder, Lundagergaard. Bygningerne var dengang meget forfaldne, saa han blev nødt til at ombygge hele Gaarden. Han anlagde et lille Teglværk for at kunne fabrikere Stenene til sit Byggeforetagende. Han udvidede Skoven ved at inddrage et Stykke Hede ved dens nordvestlige Hjørne og tilplante det med Gran. Det gav Læ for den øvrige Del af Skoven, der i det væsentlige bestod af Eg med en frodig Underskov af Hassel. Efter hans Død gik Lundagergaard over til hans ældste Søn, hvis Enke besad den indtil for nogle Aar siden.

Det er med en vis Vemod, vi betragter Resterne af det gamle Herresæde, inden for hvis Mure der har rørt sig et rigt og muntert Liv. Her er grædt over

¹ Jeg har aldrig hørt nogen, ikke engang ældre Mænd, tiltale den gamle Mand med „Du“, altid med „I“; var det af Pietet for den faldne Storhed?

Danmarks Nederlag og jublet over dets Sejre. Det er ikke en Lavadel, der her har siddet til Huse for at nyde Livet saa godt, dens Midler slog til; men her har levet Mænd, der har grebet dybt ind i vort Samfunds Udvikling. Der er Rigsraaden og Ridderen Niels Lange, Hans Lange den yngre, Gunde Lange og Peder Lange, allesammen betydelige Mænd, der brugte deres Evner i Statens Tjeneste. Baade Erik Krag, Frederik Krag og Frederik Gersdorff har været betydelige Mænd. Med Undtagelse af de to ældste Ejere, vi kender, og om hvem vi véd saa grumme lidt, har alle de andre gjort Statstjeneste, Krigstjeneste, Hoftjeneste eller virket som Videnskabsmænd. Ret mange har i deres Ungdom studeret ved fremmede Universiteter. Vi har det Særsyn ved Kærgaard, at den staar i sin fulde Glans, indtil dens Sol paa en Gang daler under Synskredsen for stedse at forsvinde. Dens Nedgang med Fru Margrethe Rosenørn har en ejendommelig Skønhed. Men saa kommer Kærgaards mørke Tid: Udstykningen med de mange Ejerskifter, Søren Sørensens Mishandling af den gamle Borg, da den gamle Riddersal forsvandt. Bolvig fredede vel om Resterne saa godt han kunde; men Grejsen var haard ved Kærgaard og, som anført, solgte han den til Fattiggaard. I de gamle Sale, hvor Dansen er traadt til Kæmpevisens Toner, har nu i over en Menneskealder kun lydt Fattigfolks Klager. Saa kom den nye Fattiglov, og da man var klar over, at nu var Fattiggaardenes Dage talte, var der Mænd, der talte om, at den gamle Borg burde købes og omdannes til en Højskole eller Landbrugsskole. Maaske kunde saa Hovedfløjen atter faa sit andet Stokværk tilbage og Gaarden sit Tegtag, og Hjørnetaarne rejse sig paa den gamle Grundvold.

Mennesket spaar, men Gud raa'r, her er maaske en Opgave for Fremtiden at løse. Men vi blotter vore Hoveder i Ærbødighed for de henfarne Slægter, naar vi træder ind i de lange Korridorer, skumle Gange og halvmørke Kælderrum. Hvad her er virket, jublet og grædt, har været Bidrag til at bære Sten til vort gamle Folkehus, om hvilket er spaaet, „at Danmark skal staa, mens Bølgerne rulle“.

Efterskrift.

I Søren Andersens Gaard i Vilslev fandtes en Dør, der uden for al Tvivl stammede fra Kærgaard. Da Gaarden i Vilslev saa blev udstykket, og en Del af Bygningerne blev nedbrudt, blev den gamle Dør flyttet derfra til Lundagergaard og lagt op paa Loftet. Her, mente man, den laa, da Gaarden brændte; men efter Branden fandt man den liggende ude i Haven. Lundagergaard skiftede saa Ejer; men ingen vidste, hvor den gamle Dør var bleven af, indtil man endelig opdagede, at den var havnet ovre i Bramminge Stationsby. Der er nu taget et Fotografi af den gamle Dør.¹ En Kender udtaler sig saaledes derom: „Saa vidt jeg kan se, er Udskæringerne paa den gamle Dør skaarne af en Mester, der levede 1630, den maa derfor omtrent være fra Tiden 1610—1650, og Billederne paa den maa enten være en af de sidste af Slægten Lange eller ogsaa Erik Krag; Dragterne passer ogsaa til den Tid, da Manden har den store Krave om Halsen. Jeg tror nærmest, det er Langer, da Erik Krag ikke har andet end Over- og Fipskæg paa de Billeder, der findes af ham, og Manden her paa Døren har Fuldskæg.“ Hvis denne Slutning er rigtig, har vi

¹ Se medfølgende Billede.

Dør fra det gamle Kærgaard.

maaske her en Levning fra Niels Langes gamle Borg. Paa Dørkarmen har staaet følgende Indskrift: „I al min Brøst er Gud min Trøst;“ men den findes ikke mere.

I den for nogle Aar siden paa Frøsiggaard nedbrudte østre Længde fandtes nogle gamle Døre, der uden Tvivl ogsaa stammede fra Kærgaard; de findes nu paa Afbyggergaarden. Foran den nedbrudte Længde stod nogle smukke Sten, forbundne med Jærnkæder; ogsaa disse stammede sikkert nok fra Kærgaard. Disse Sten blev af Hr. Kammerherre Stemann erhvervede for at benyttes ved Vedelsmonumentet i Anlægget ved Ribe. Ligeledes fandtes i John Frandsens Storstue i Vilslev et Par gamle Oliemalerier, der ogsaa maa stamme fra Kærgaard. De hang der endnu i 1851, da de var indrammede i en Dekoration i Anledning af „Soldaterballet“ i Vilslev, der netop holdtes i denne Storstue. Desværre har de ikke været til at opspore. Der vil sikkert nok kunne findes endnu mere, som stammer fra det gamle Kærgaard.¹

---

¹ En Del — vistnok originale — oliemalede Portræter af nogle af Kærgaards ældre Ejere — Erik Krag, Fr. Gersdorff o. fl. — ejes af Hr. Proprietær T. Teilman paa Gellerupholm ved Varde.

Minder fra Darum Sogn.

Af forh. Amdsraadsmedlem **P. K. Pedersen**, Frøsiggaard.

I fordums Tider var der en ret livlig Forbindelse mellem Darum Sogn og det ligeoverfor liggende Fanø, navnlig Sønderho; selv langt ind i det nu udløbne Aarhundrede hentede mange Fanøboere deres Brændsel, Korn og Kartofler ved Darum Strand, hvor der var et „Lejested“ ved Strømmen, som kommer fra Sneum Aa. En af mine Forfædre, Peder Christensen i Darum, drev i Slutningen af det 18. Aarhundrede en ret betydelig Kolonial- og Produkthandel. Han solgte Smør, Korn og Flæsk over Fanø til Norge, ja endog til Holland; men da han afstod sin Ejendom, hørte dette Forhold op.

Peder Christensen var i 1782 bleven Fæster under Kærgaard i Hunderup Sogn; men da han var født i Tømmerby i Sneum Sogn paa en Fæstegaard under Sneumgaard, maatte han betale Herremanden¹ paa denne Gaard 200 Rdl. Kurant (omtr. 640 Kr.) — og det endda i Guld, thi det forlangte Herremanden udtrykkelig — for at blive løst fra sit Stavnsbaand. Ja han maatte endog overlade den Sneumgaard Herremand nogle store Sten, han havde opgravet paa Gaar-

¹ N. R. Øllgaard († 1783).

dens Mark og siden kløvet og tilhugget, eftersom de hørte Tømmerby-Gaarden til.

Da Oberstløjtnantinde Gersdorff, født Rosenørn, til Kærgaard døde i 1786, blev der 25. og 26. Oktbr. s. A. af Arvingerne holdt Avktion over Godsets Fæstegaarde. Ved den Lejlighed købte Peder Christensen sin Gaard paa 6 Tdr. Hartkorn for 1200 Rdlr. Samtidig købte han „Tueeng“ i Darum Enge paa 21 $\frac{1}{2}$ Td. Land og solgte den igen i 7 Parceller, hvorved han tjente meget betydeligt. Han kunde saaledes afsæ 1800 Rdlr. som Laan til Ejeren af Gredstedbro Kro. Da denne saa en Aarrække efter vilde betale ham Pengene tilbage, var det i de uheldige Aar, da Papirpengene stadig sank i Værdi: Kromanden kom med Papirpenge, og det kunde Peder Christensen jo ikke sige nej til; men han tabte 1200 Rdl., idet han kun fik 600 Rdl. i Sølv for Papirpengene. Og saa vilde det endda have gaaet endnu værre, hvis han havde ventet endnu længere.

Det var i den Tid, at min Bedstefader — nedenævnte Kjeld Svendsen — betalte en Ko paa Varde Marked med 1200 Rdl., og da 1 Pund Tobak kostede 30 Rdl. Ja da saa det galt ud for Bønderne, naar de skulde betale deres Skatter. Staten maatte da tage Korn for en Del af Pengene. Af min Bedstefaders Gaard i Darum (6 Td. Hartk.) betaltes der i April Kvartal 1812 til Staten Rug og Byg for 110 Rdl. 59 Sk. og kontant 14 Rdl. 38 Sk., i Oktober Kvartal s. A. Rug og Havre for 122 Rdl. 48 Sk. og kontant 397 Rdl. 18 Sk. Det var meget besværligt for Bønderne, idet de selv maatte besørge Kornet paa Loftet i Kornmagasinet eller ogsaa betale derfor, og gav de ikke

gode Drikkepenge, var de sikre paa at faa Kornet kasseret. Med 1814 holdt denne Skattebetaling med Korn op, og der betaltes kun med kontante Penge; men det trykkede jo alligevel haardt, da Pengenes Værdi var saa langt nede.

En anden Mand, der ogsaa købte sig fri fra Fæsteforholdet ved Avktionen paa Kærgaard, var Svend Nielsen. Han gav 240 Rdl. for et Bolsted paa 1 Td. 5 Skp. 3 Fdk. Hartkorn. Denne Svend Nielsen havde mistet sin første Hustru paa den sørgelige Maade, at hun druknede i en Brønd. Da hendes Ejendele skiftedes mellem Arvingerne — det var i 1769 —, ses det, at hun har været rigelig forsynet med gode Klæder, blandt andet havde hun hele 5 Trøjer med Sølvknapper. Dette — tilligemed Peder Christensens ovennævnte Køb af sin Frihed fra Stavnsbaand med *Guld*penge — tyder paa, at det ikke har været helt knappe Tider for Bønderne — vel at mærke dengang!

Samme Svend Nielsen vilde helst undervise sine Børn selv, da det nok var en meget maadelig Almueskolelærer, de dengang havde i Darum. Sønnen Kjeld kom som Dreng til at tjene i Hjerpsted Præstegaard i det vestslesvigske, halvfemte Mil Syd for Ribe, og blev saa konfirmeret der. Præstens Datter tog sig en Del af hans Undervisning og lærte ham at læse og tale Tysk. Da han kom hjem fra Hjerpsted til Darum, havde han et Par Skøjter med, og de vakte megen Opsigt; mange Mennesker samledes, da han første Gang prøvede dem paa Isen, man kunde da ikke forstaa, at han kunde løbe paa de tynde Jærn. Da han skulde være Soldat, kom han til at ligge i Garnison i Rendsborg, og dér kom det ham til Nytte, at han havde lært at tale Tysk. Hans Garnisonstid tog ialt

8 Aar (fra 1796 til 1804). Han blev saa gift med en Datter af førnævnte Peder Christensen og blev saaledes — ved Svigerfaderens Afstaaelse — Ejer af dennes Gaard i Søndergrandelav¹ i Store Darum.

Da vi i 1807 kom i Krig med Engelskmændene, blev der oprettet Kystmilitz til Forsvar for vore Kyster, og Kjeld Svendsen blev da øverstbefalende for denne Militz for Darum og Hunderup Sognes Vedkommende. Sydøst for Søndergrandelav ligger der nogle høje Banker. Paa disses højeste Punkt rejstes der en Stang med en Tjæretønde paa til at stikke Ild i, naar Fjenden viste sig, eller der fra andre Signalstationer paa Kysten blev meldt om hans Ankomst. Der blev stillet 2 Mand som Vagt paa Stedet, og et Bræddeskur blev der rejst, hvori der stod en opsadlet Hest, for at den ene af Vagtmandskabet hurtigst muligt kunde sammenkalde Beboerne i Hunderup Sogn, naar der var Fare for fjendtlig Landgang. Stien, som førte over Marken til Vagthuset og videre frem, var kendelig endnu for faa Aar siden og gik da under Navn af „Vagstien“.

Henimod den daværende Krigs Slutning, sidst paa Aaret 1813, oversvømmede Kosakkerne Sønderjylland og kom endog herop over Kongeaaen. Kjeld Svendsen fik da en Løjtnant i Kvartér og lod i den Anledning opsætte Krybber i Laden til Løjtnantens Heste. Løjtnanten gjorde Vrøvl og vilde have, at Kjeld skulde

¹ Store Darum By er delt i de 3 Afdelinger: Sønder-, Midt- og Nørregrandelav; hver af disse udgjorde i tidligere Dage som et lille Samfund for sig selv. Byen har i ældre Tid været hegnet mod Øst med Diger, og der var Led for alle Udkørsler til Agermarken, for at løsgaaende Kreaturer om Efteraaret kunde holdes i Engene og paa Græsfennerne. De Mænd, der saa passede disse Led eller Bomme, fik gerne Navn derefter, og disse Navne er endnu bevarede i Slægterne, baade „Led“ og „Bom“.

trække sine egne Heste ud af Staldene for at give Plads for de fremmede. Men Kjeld sagde nej: Løjtnanten kunde ikke forlange mere Bekvemmelighed for sine, end der var ham anvist, og fik ikke mere hos ham. Løjtnanten trak Sabelen og truede Kjeld. Kvinderne skreg; men lige meget hjalp det, Kjeld blev ved sit. Saa stak Officeren Sabelen i Skeden igen, løb op i Præstegaarden til Ritmesteren og klagede over „den tyske Bonde“, han var indkvarteret hos. Da Ritmesteren af Præsten havde faaet Besked om den forvovne Bonde, der turde driste sig til at sætte sig op mod Militærpersoner, fik Piben en anden Lyd, og nu var der ikke noget i Vejen for, at Løjtnantens Heste kunde staa i Laden. Inden sin Afrejse maa denne Kosakofficer være bleven gode Venner med Kjeld, thi han forærede ham en Pistol, som jeg endnu i min Barndom husker, var ophængt over Kakkellovnen i Dagligstuen, hvorfra den senere er forsvunden.

En Gang er dog baade denne Koksakpistol og min Bedstefaders Sabel fra Kystmilitstiden i 1807 bleven tagne frem med Tanken om at skulle bruges mod Fjender. Det var i 1848, da de vilde Rygter om de udbrudte Slavers forfærdelige Tog fra Rendsborg ad Jylland til kom os for Øre. Da maatte alle vaabenføre Mænd ud for at øve sig til at modtage de frygtede Fjender. I Darum Sogn samledes Mandskabet til Øvelse paa en Mark lige Øst for Midtgrandelav, dér hvor Darum Mejeri nu ligger. Min Fader og begge vore Tjenestekarle var med; Fader havde faaet fat i en gammel Jagtbøsse med Flintlaas, den ene Karl bar Bedstefaders Sabel, den anden hans Pistol. Byens 3 Smede fik travlt med at smede Vaaben, spidse skarpe Spyd med spidse, skarpe Korsarme. Hver Mand fik

en rød Kokarde med hvidt Kors i. Seks Mand gik hver Nat paa Vagt omkring Byen for at passe paa, at ingen mistænkelige Personer slap ind. — Men Frygten og Faren drev jo da snart over, i alt Fald for de udbrudte Slaver. Da de rigtige fjendtlige Soldater kom — det var i Foraaret 1849, da tysk Kavalleri blev indkvarteret her, men de var her kun 1 Dag —, var man rigtignok ikke videre dristig ved det; jeg husker, at i mit Hjem blev, da Tyskerne nærmede sig, en stor Kiste med Sengeklæder begravet i Høladen, en mindre Kiste med Linned i Kornladen og en Æske med Sølvtoj i Køkkenet.

I et Hus lidt Syd for Kirken havde der indtil faa Aar før Krigen boet en gammel Mand, „gammel Jens“ kaldet. Han havde engang forudsagt, at „Blaamændene“ skulde faa Sedler udleverede paa Gaden udenfor hans Hus; dengang havde vore Soldater *rød* Mundering Men da saa i 1849 vore danske Soldater kom i *blaa* Mundering og blev indkvarterede i Darum, fik de ganske rigtig deres Kvartérsedler udleverede udenfor den afdøde „gammel Jens's“ forrige Bolig, saa den gamles Spaadom gik i Opfyldelse.

Før Krigen, mens Toldgrænsen endnu var ved Kongeaen, dreves der som bekendt ikke saa lidt Smugleri, især med Sprit og Manufakturvarer, over Grænsen. Vor nærmeste Købstad Ribe laa vel Syd for Toldgrænsen, men hørte dog til Nørrejylland; naar Landboerne Nord fra saa købte Varer i Byen, fik de i Acciseboden i Ribe en „Passérseddel“, for at de kunde føre Varerne frit over Grænsen ved Gredstedbro. Men der kunde man saa, især paa Markedsdage, komme til

at holde i Timevis i lang Vognrække, da det jo tog Tid for Kontrolløren at forvise sig om, at man ikke førte andre Varer med sig end dem, der var anførte paa Passérsedlen; og det kunde nok falde somme Markedsgæster, der havde faaet lidt rigeligt at drikke, ind at drille Kontrolløren, saa det tog endnu længere Tid. Tværs over Landevejen var der en Bom, som kun aabnedes for hver enkelt Vogn, naar den var færdig med Eftersynet. Ved Acciseboden („Siseboden“) i Ribe betaltes der en Afgift af de Varer, man førte til Bys; hvad der saa igen udførtes, som Kreaturer, der solgtes paa Markedet til videre Forsendelse, fik man Godtgørelse for ved Udførselen.

Som Eksempler paa, hvorledes Smugleriet udviklede Smuglernes Snarraadighed og Snille, kan anføres følgende. En Dag kom Kontrolløren fra Darum ridende forbi Frøsiggaard ad Vejen til Vilslev. Han saa da en Mand komme kørende mod Nord ad en Markvej længere mod Øst; og at han havde noget i Vognen, var tydeligt nok. Men Manden kørte ganske rolig op paa en Ager, hvor der stod en Plov, spændte Hestene fra Vognen og for Ploven og begyndte at pløje. Det saa jo meget uskyldigt ud, Kontrolløren beroligedes og red sin Vej. Næppe var han ude af Syne, før Manden atter spændte Hestene for Vognen og kørte Nord paa med et helt Læs Sprit.

En Hestehandler, der ogsaa indsmuglede Manufakturvarer, har fortalt mig, at han en Dag red forbi Frøsiggaard med en Pakke Manufakturvarer spændt bag paa Sadelen, men hans store Kappe dækkede den. Kontrollørens Karl fra Darum holdt netop udenfor Gaarden, hvor hans Husbond var inde. Smugleren hilste roligt paa Karlen; men lige ved Gaardshjørnet

blæste Vinden hans Kappe til Side, saa Pakken blev synlig. Kontrollørens Karl raabte da: „I Kongens Navn befaler jeg: Holdt!“, men Jens Knude — saadan hed Smugleren — gav Hesten af Sporerne, Kontrolløren og hans Karl satte efter ham, det bedste de havde lært, men de maatte opgive det, da han ikke var til at naa. Nogen Tid efter traf Jens Knude Kontrolløren i Kikkenborg Kro. „Skal vi bytte Heste?“, spurgte Kontrolløren. — „Nej!“ — „Hvorfor ikke det? De handler jo da ellers med Heste“. — „Nej, den skal ikke sælges til en Kontrollør, for saa kan ingen Smugler ride fra dem,“ sagde Jens Knude ganske lunt.

Kontrollør Bech i Darum havde engang faaet Nys om, at der vilde blive smuglet en Del Sprit over Kongeaaen udad mod Havet en bestemt Nat. Saa posterede han sin Karl ved „Udgrobene“, der ligger langs Havet ud for Vilslev Enge, og tog selv Post ved en Vej, der i en Fennes Længde mod Øst løber i samme Retning som „Udgrobene“. Smuglerne, som aldrig gik i Flok, men i Række med saa stor Afstand mellem sig, at de kunde raabe hinanden til med et aftalt Ord, naar der var Fare paa Færde, havde den Nat aftalt Ordet „Væk!“ som Advarselsraab. Da den første Smugler kom forbi Karlen, der laa skjult i en Grøft, sprang denne op, greb fat i Smugleren og raabte „Bech! Bech!“, mens Smugleren raabte „Væk! Væk!“ Bech kom, men de andre Smuglere undslap i Nattens Mørke. Den Smugler, der blev greben, havde kun et *tomt* Anker med sig, og det var jo toldfrit, saa dér fik Kontrolløren en lang Næse til stor Moro for Smuglerne.

Degnen i Darum maatte i ældre Tid ogsaa besørge Kirkesangen i Annekset Bramminge. En gammel Mand i Darum, Peder Iversen, der naaede over de 90 Aar, inden han døde, havde i sine unge Aar været Kusk hos Præsten i Darum. Naar Degnen da havde Forfald, havde Præstens Kusk besørget Sangen i Bramminge Kirke. Ja det havde han gjort mange Gange, fortalte han selv, men *Præst* i Bramminge det havde han kun været én Gang. Det var engang, at han kørte for Præsten til Bramminge; men da de kom dertil, holdt Gørding Præsts Vogn dér for at faa Darum Præst med, idet Præsten i Gørding var bleven pludselig syg. Saa maatte Peder Iversen til at læse en Prædiken op for de mange Folk, der var mødt. Der skulde ogsaa have været stor Altergang den Dag, men det kunde der jo nu ikke blive noget af.

I Darum var Peder Christensen Degn i omtrent 38 Aar; han døde 1850. Han maa have været ansét for at være en af Egnens dygtigste Lærere, thi da den „indbyrdes Undervisning“¹ skulde indføres, blev han udsét til at indøve denne nye Undervisningsmaade med Omegnens Lærere, som saa mødte hos ham i flere Hold flere Dage ad Gangen. Han blev senere Dannebrogsmænd. I sine ældre Aar forlod han dog den „indbyrdes Undervisning“, mens den blev ved at holde sig i Skolens yngste Klasse, hvor Peder Jakobsen var Lærer, vist i over 50 Aar.

Mens man brugte hin forlængst ophørte Undervisningsmaade, var Skolestuen indrettet helt anderledes end nu til Dags. Langs Væggene paa Stuens 3 Sider

¹ Jfr. „Fra Ribe Amt“ 1903, Side 147 fg.

var der fastgjort smalle (12 à 14 Tommer brede) Borde, med løse Bænke foran. Omtrent 12 Tommer over Bordene var anbragt paa Væggen en Liste med smaa Pinde i til at hænge Tabeller paa. Hele Stuen rundt var der langs Loftet anbragt en glat Liste paa 5 à 6 Tommers Bredde med paamalede Numre, som begyndte med Nr. 1 lige til Venstre for Døren og endte med Nr. 60 lige til Højre for denne, med saa stor Plads imellem dem indbyrdes, at der kunde staa et Barn under hvert Nummer. Saa snart Læreren kom ind om Morgenen og gav Signal i en lille Benfløjte, som hang ved hans Vest, indtog hvert Barn straks sin Nummerplads og blev dér, indtil Lektierne var hørte, og de skulde op-ramses udenad. Ude paa Gulvet stod der to brede Borde med løse Bænke paa hver Side, og midt ad Bordene var der anbragt en Liste i omtrent en halv Alens Højde med en dobbelt Række Smaapinde til at hænge Tabeller paa. Paa det ene af disse Borde var Bordpladens Kant paa hver Side forhøjet omtrent 1 Tomme; i disse Kanter var der høvlet en lille Fals, hvortil en Skodde passede, der kunde skydes langs ad Bordet, dog uden at berøre dette. Bordet var i Undervisningstimen belagt med tørt Sand, som ellers gemtes i en Skuffe i den ene Bordende; naar man saa trak Skodden hen derover, glattedes Sandet pænt ud. Ved dette Bord begyndte de yngste Børn deres første Øvelser i Regne- og Skrivekunsten med at skrive Tal og Bogstaver i Sandet ved Hjælp af en lille Pind. Der var ansat en „Bihjælper“ (et af de noget ældre Børn) til at holde disse Øvelser med 2 à 3 af de mindre Børn; og over Bihjælperne stod der igen en „Hjælper“, som havde Overtilsyn med et helt Bord ad Gangen. Læreren selv havde da ikke stort andet at gøre end

at høre Lektierne og katekisere lidt med de større Børn og saa i det hele holde Orden, hvortil Riset var ham en god Medhjælper. -- Naar Børnene var paa Plads, maatte de holde Hænderne paa Ryggen, og vé den, der vovede at tage dem fra denne Plads, undtagen naar de skulde bruges til Skrivning eller Regning! — Naar Frikvartéret — der rigtignok ikke varede et Kvartér — var til Ende, lød Signalfløjten atter. Skulde man saa endelig hjem, naar Skoledagen var til Ende og Aftensangen var sunget, maatte hvert Barn kysse paa sin Haand og række Læreren den til „Godnat“, og det i Nummerorden, saa at de højeste Numre, som var Pigerne, først stod for Tur, da de stod nærmest ved Døren. Nr. 1, der stod lige til Venstre for Døren, maatte altsaa gaa hele Stuen rundt og slap sidst ud, — og det var ikke morsomt.

Justitsraad,
Stænderdeputeret Hans Wulff
til Elkærholm.

Efter hans egne og andres Optegnelser ved Pastor
G. Schousboe-Jensen i Buerup.

Eventyret spiller en Rolle i de fleste Menneskers Liv, om ikke paa anden Maade, saa dog i Barndoms- og Ungdomstidens Drømme. Kun de færreste ser dem opfyldte. Paa de følgende Blade vil man stifte Bekendtskab med en Mand, en blind Gubbe, der sidder paa „Blokshjerg“ og nedskriver sit Levnet gennem 80 Aar, og det forekommer ham som et Eventyr: Kniplingskræmmer — Huslærer—Ridefoged — Møller Justitsraad, fra Fattigdom til Velstand, fra Landevejen til Kongens Taffel. Han føler sig som en Mand, der har faaet sin Barndoms Drømme virkeliggjorte, ja mere end det — men ganske vist kun gennem et ihærdigt Arbejde og en sjælden Spar-sommelighed. Men lad ham selv fortælle om det!

Her skal blot oplyses, at hans skriftlige Efterladenskaber beror hos hans Datterdatter, Enkepastorinde Eulalia Aagaard f. Johansen i Glud ved Horsens. Hun har velvilligst overladt mig dem til Genne-læsning og Afskrift samt givet mig Tilladelse til at offentlig-gøre saa meget deraf, som maatte forekomme mig at være af almin-delig Interesse. Jeg haaber, at jeg ikke skal blive den eneste, der véd hende Tak derfor, men at ogsaa en og anden af Læserne maa fornøje sig ved at faa malet for sine Øjne nogle Billeder fra en svunden Tid.

G. S.-J.

JEG er gammel, og mit Dagværk er til Ende. I fire Snese Aar har jeg saa nogenlunde bestræbt mig paa at virke gavnligt, og mine Bestræbelser har baaret rigere Frugter, end jeg fra min Banes Begyndelse troede eller turde vente. — Til Arbejde har jeg i en lang Række af Aar ikke været vant; til at vandre omkring uden Formaal har jeg ingen Lyst; at komme i Selskab morer mig ikke, fordi min Hørelse ej mere er saa god, at jeg kan opfatte, hvad der tales i nogen Afstand fra mig. Læsning har i mange Aar været mig en lige saa behagelig som nyttig Tidsfordriv, men mit Syn er saaledes svækket, at dette Gode er mig aldeles berøvet, og ingen Brillen yder mig mere nogen Hjælp. Hvormed skal jeg fordrive en Tid, der ofte forhen var for kort, men nu falder mig uendelig lang og ked-sommelig? Haanden kan endnu føre Pennen, som kan give Tanken Ord, og derfor har mine kære formaet mig til at begynde paa dette ubetydelige Skriveri, der sandsynligvis aldrig bliver læst af nogen, og — jeg formaar det ikke.

Men hvad og hvorom skal jeg da skrive? „Ja, Fader“, siger man, „skriv dit Levnetsløb, det vil være saa kært at komme i Besiddelse af samme, og det skal som en Helligdom opbevares i Familien.“ — Ja, tænkte jeg, paa hvilken anden Maade kan det vel gøres mig muligt at dræbe Tiden? men — hvor hastig kan ikke denne Vise synges til Ende, og da vil Gellerts bekendte Ord: „Er lebte, nahm ein Weib und starb“ kunne gøres anvendelige. Men i det gamle Pulterkammer opbevares adskilligt, som muligt vil fylde nogle Blade, og da Formaalet jo fornemmelig er at dræbe Tiden, saa kommer ikkun lidet i Betragtning, hvor fedt eller magert Indholdet bliver.

Forfatteren fortæller derpaa ret udførligt om sine Forfædre, som paa fædrene Side hørte hjemme i Tønder-Egnen. Navnet Wulff var ikke oprindeligt i Slægten, men optaget som et Slags Minde om en hollandsk Kaptain Gaston Wolff, der i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede havde vist Familien adskillige værdifulde Tjenester. Dog blev dette Navn først optaget til stadig Brug af Forf's Fader. Denne, Andreas Hansen (Wulff), var oprindelig Skomager, men blev senere Handelsmand og Værtshusholder i den lille vestslesvigske Flække Højer. Her ægtede han Murmesterdatteren Johanne Jensen, hvis Slægt stammede fra Holleskov i Føvling Sogn Nord for Kongeaaen. De havde deres jævne Udkomme, først i Højer, siden i Tønder, hvor Manden drev Handel med Gavn-tømmer, hollandsk Fajance og Bremer Pottetøj. Da der imidlertid i Aaret 1769 blev oprettet en Fajancefabrik i Slesvig, forbødes Indførsel af udenlandsk Fajance, og Andreas Wulff, der netop skulde have et meget stort Parti hollandsk Fajance hjem, fik det altsammen konfiskeret af Toldvæsenet, da det ankom. Da hans bedste Næringskilde hermed var tilstoppet, bragtes han med Familie til Randen af Armod. Dog kom den ærlige og paalidelige Mand senere i bedre Kaar, idet han fik oprettet en ret indbringende Kludehandel i Bredebro. Der døde han og Hustruen som gamle Folk lidt ind i det 2. Aarti af det 19. Aarhundrede. — Forf. fortsætter derpaa:

Om de efterladte 7 Børn vil nu være at fortælle . . . og vi begynde saa med den ældste, der, som vi vide, hed *Hans*.¹ Han fødtes i Aaret 1764 den 26. September i Højer og skal have været en nydelig lille Dreng; men dette varede ej ret længe, thi i sit andet Aar fik han Børnekopper, der nær havde berøvet ham Livet, og blev hans Ansigt da saaledes tilredet af Kopper, at han blev aldeles ukendelig og mere grim, end han forhen havde været yndig. I denne Sygdom mistede han aldeles én af sine Sanser, nemlig Lugten. Endnu medens Forældrene boede i Højer, begyndte han at gaa i Skole og sad selvanden paa en lille

¹ Forf selv.

Skammel; men han vilde langt hellere lege end læse. Han red gerne paa Kæphest og ønskede sig, naar han blev stor, en Ridehest og en rød Kjole. Forældrene flyttede nu til Tønder, hvor da Skolegangen atter begyndte. Drengen havde meget tyndt Haar, og det blev tilraadet at rage Haaret rent af med en Ragekniv, da vilde det blive tykkere. Dette skete, og man tænke sig, hvor det næsten blodrøde, koparrede Ansigt maatte tage sig ud ved det hvide, skaldede Hoved; men til hin Tid brugtes intet bart Hoved; thi man bar røde uldne, flossede Huer, og blot naar der holdtes Bøn i Skolen, blev det stakkels skaldede Hoved blottet. Hans Fader havde læst en Del, og Hans vilde gerne høre Fortællinger. Nu fortaltes mest af Bibelen, og i en Alder af 6 Aar vidste han Besked om Kain og Abel, Noah og Syndfloden, om Patriarkerne og Moses og en Del mere af det gamle Testamente, hvilket han da atter fortalte til andre Børn. Han var enfoldig nok til at sige alt, hvad han mente. Saaledes havde hans Genbo i Tønder, Kniplingskræmmer Hans Schack, 2 Døtre, Christiane og Louise. Christiane var hans Kæreste, men da Louise en Dag spurgte, om han ikke vilde have hende til Kæreste, svarede han: „Nej, dig kan jeg slet ikke lide, thi du har jo en Pukkel“, hvilket af den stakkels Pige blev meget ilde optaget. Han var forresten i hin Alder meget flov; thi vendte man sig til ham med et eller andet Spørgsmaal, kom han i stor Forlegenhed, og med fravendt Ansigt svarede han ikke andet end: „Ja-a-a-ve-e-e“. Spurgtes han, hvad han vilde være, naar han blev stor, lød Svaret stedse: „Slet int!“ Han vilde gerne fortjene lidt, og naar Skoletiden havde Ende, gik han, mens Foraaret varede, ud i Engene for at plukke Blomster, og dem

udraabte han i Gaden imod Betaling i Knappenaale; og naar han nu paa den Maade havde erhvervet en hel eller halv Snes Knappenaale, leverede han disse sjæleglad til sin Moder, hvem han stedse holdt langt mere af end af Faderen. Han var sparsommelig; det var engang i hans Forældres usleste Armods Tilstand, at man paa Juleaften skulde gøre sig lidt til Gode, og vor Hans sendtes af Moderen ud i Byen for at købe 1 Pd. Smør. Den arme Fyr, der paa Hænder og Fødder havde nogle og tyve Frosthuller, krøb af Sted. Paa Torvet mødtes han af en anden Dreng, der spurgte Hans, hvor han skulde hen, og Svaret lød: „Til Mathis Bogbinder at købe et Pund Smør!“ „Nej,“ sagde Drengen, „han er for dyr, gaa til Christian Lassen i Spekker-gaden, dér faar du det 1 Søsling bedre Køb,“ og stakkels Hans krøb et Stykke længere end ellers, fik Smørret til den billige Pris, kom jublende hjem og raabte: „Moder, jeg fik Smørret en Søsling bedre Køb hos Christian Lassen, og her er den!“ En Taare perlede i den stakkels Moders Øje over Barnets gode Vilje til at spare; men det købte Smør var saa daarligt, at det næppe kunde nydes.

Forældrene flyttede, som vi have hørt, til Bredebro og, deres Armod uagtet, holdtes Drengen flittig i Skole. Med Læsning inden- og udenad gik det godt, med Skrivning vilde det imidlertid ej rigtig lykkes, men regne kunde han godt, endog i en tidlig Alder. Der var imidlertid indtruffet et Uheld, der voldte den ømme Moder megen Bekymring. Medens de boede i Tønder, kom en gammel Ven, Christian Jacobsen, Skomager fra Højer, at besøge dem i Tønder, og da han var den lille Hans's Gudfader, glædede denne sig meget til ham; thi hver Gang han kom, gav han ham

en Skilling. Han stillede sig nu imellem Gudfaderens Knæ og saa ham venlig glad op i Ansigtet; men idet han betragtede den lille, udbrød han til den tilstedeværende Moder: „Hvad er det? Hans bliver jo skeløjet!“ Hun nærmer sig, betragter Drengen og udbryder: „O, ja, det gør han virkelig, den stakkels Dreng!“ Hans skelede med det venstre Øje, og det var man nu bleven vant til. Nu hændte det sig, da Forældrene alt et Par Aar havde boet i Bredebro, at Johanne havde syet noget Hovedtøj for Pastor Niensens Datter i Sønder Wollum, og det skulde Hans i Middagsstunden bringe hende og tage 4 Pd. Smør tilbage. Hans rendte afsted, udrettede sit Ærinde, og som han kom lidt ud paa Gaden, saa han, at en Karét med 4 Heste for kom jagende paa Landevejen, og den maatte han sé i Nærheden og absolut naa til Byen lige saa tidlig som den. Han rendte nu, barbenet som han var, rask til og naaede Maalet lige saa tidlig som den firspændige Karm. Da den var forbi, iler han til Moderen og røgter sit ham af Karen i Wollum opgivne Ærinde. Moderen betragter den glohede og pustende Dreng og udbryder: „Gud bevare os, hvor sér dit Øje ud!“ Hun tilbandt ham det højre Øje og lagde en Bog for ham, i hvilken han til Nød kunde skimte Linierne, men ikke skelne et Bogstav. Moderen sørgede, en Læge spurgtes, men han vidste intet Raad! en klog Kone tilråadede Øjets Slikning med pulveriseret Ingefær paa Tungen, men intet hjalp, og da vor stakkels Hans var 12 Aar gammel, kunde han med det venstre Øje ikke engang sé Solen paa Himlen, om den end skinnede nok saa klart. Det højre Øje stod ham derimod bi, indtil han naaede sit fir-sindstyvende Aar.

At arbejde var egentlig ikke hans Sag, men han læste gerne alt, hvad han kunde overkomme: Fabler, Romaner, Historie, Rejsebeskrivelser, Vers og Prosa, alt var ham kært; ligeledes hørte han gerne Eventyr fortælle, og naar Anders Morbroder¹ engang imellem, fornemmelig i Julen, besøgte Familien, saa gik det løs paa Fortællinger, fornemmelig af 1001 Nat, af hvilke enkelte endnu bevaredes i vor Hans' Hukommelse, da han var 80 Aar gammel. En aldrende Mand i Byen ved Navn Hans Raffsted var en ret levende og uudtømmelig Krønikebog, og Hans var en af hans opmærksomste Tilhørere, og hvad han nu hørte ham fortælle, fortalte han igen i andre Kredse i Mørkningen i de lange Vinteraftener. Saaledes engang da han, omtrent 12 Aar gammel, fortalte for en Mand ved Navn Mads Bekker et meget smukt Eventyr, der morede alle Tilhørerne, udbrød gamle Mads, da han var færdig: „Véd du hvad, lille Hans, du er for god til at blive Bonde. Hvis jeg maatte raade, da skulde du sé at komme til Jylland og blive en lille Tjener paa en Herregaard, dér kunde du maaske engang blive en lille Ridefoged, og da havde du faaet Svøben i den rette Haand.“ Men disse Mads Bekkers Ord glemte stakkels Hans aldrig.

Han skulde engang have en ny Kjole. Skrædderen, Christoffer Murmand, sad en Lørdag Morgen paa Bordet og syede, og nu sagde han: „Hans! dersom du straks gaar til Closter² (en dansk Mil) og henter Knapperne, saa kan du i Morgen faa den nye Kjole paa til Kirke.“ „Ja, ja, gerne!“ sagde Hans; „men Moder, maa jeg løbe med bare Fødder?“ Moderen

¹ Lærer og Kantor i Højer.

² Løgumkloster.

sagde ja, og Hans kastede Sko og Strømper. I samme Øjeblik kom Moderens Søskendebarn Christen Lorenzen fra Randrup og sagde, han skulde til Closter for at køre Jord til Møllepligten, som var brudt ud; thi han var dér møllepligtig. „Maa jeg køre med?“ spurgte Hans, og da hertil blev svaret ja, sprang han paa Vognen og satte sig paa et Sædeknippe. En medfulgt Karl, ligesaa dum som han var døv, havde været hos Smeden for at faa en Spade sleben, traadte bag til Vognen og sagde: „Staa op!“ og Hans rejste sig; men i samme Øjeblik satte Karlen Spadekrykken for Maven og rendte Spaden ind under Sædeknippet og hug et dybt Hul i Hans's Hæl. Denne gav et højt Skrig og sank tilbage, Blodet flød ud af den 3 Tommer store Aabning, og man maatte bære ham ind, satte ham paa Knæ paa en Stol, og medens man søgte Forbinding, randt Blodet langs en Fjæl i Gulvet lige ned til Døren. Det varede længe, før Saaret lægedes, og i den Tid morede den stakkels Dreng sig ved Læsning, dels i Bibelen og dels i en historisk Bog, en Foliant, kaldet „Schauplatz der Zeit“ af Ziegler og Münchhausen, og et lille Vers, vel ikke just det første af ham forfattede, vidner om et gudfrygtigt Sind og lød saaledes:

Haab paa Herren, bed af Hjerte,
 At han ud af al din Smerte
 Naadelig forløser dig,
 Salig tager dig til sig.
 Al din Sag sæt i hans Haand,
 Naar du skal din Aand udgive,
 Da maa du i Tro forblive
 Rolig ved din Frelsermand.
 Er du fattig i din Tro

Suk til Gud, saa faar du Ro.
Efter Længsel, Vé og Plage
Naaes evig Glædens Dage.

Begyndelsesbogstaverne til hver Strofe sammenlagt giver hans da førende Navn: Hans Andresen. — Men ej altid skrev han gudelige Vers. Laust Svarrers Kone i Nabolaget var en arrig Sladderske, der talte ilde om alle og gav dem Øgenavne. Hende vilde vor unge Ven tugte og skrev en Pasqvil,¹ i hvilken hun blev skildret med grelle Farver, og den Gravskrift, hun engang skulde have, var tillige indført heri. Han skrev flere Afskrifter af det hele med fordrejet Haand og hæftede dem i Midnatstimen paa adskillige Gadedøre; men selve Gravskriften klistrede han fast paa Konens egen Dør. Da Skolebørnene Morgenen derefter gik Huset forbi, bleve de Plakaten var, læste den og lo. Dette blev Kjesten Svarrers var, begyndte at bande, greb Kisteskaftet og ilede ud af Døren for at prygle Drengene bort; disse vege, men pegede op over Døren og raabte: „Se, Kjesten, se, hvad dér sidder!“ At hun blev gruelig arrig, lader sig tænke; men at vor Hans svævede i en gruelig Angst for at blive opdaget, er lige saa vist. Dog slap han godt derfra, men kunde længere hen i Tiden godt mærke, at Kjesten havde ham mistænkt.

Da han var 12 Aar gammel, sejlede han med sin Fader til Hamborg, men den arme Dreng var saa fjollet undselig, at han ej engang turde gaa ind til en Bager at købe sig en Kage, naar Faderen paa dette Vilkaar bød ham Skillingen dertil. Men da han kom tilbage, vidste han dog at fortælle en hel Del om, hvad han paa denne sin første lange Rejse havde set.

¹ Smædeskrift, Nidvise.

Kniplingshandler Anders Outzen i Brede havde 3 Døtre, omtrent 7, 6 og 5 Aar gamle. Sommeren over gik de til Sognets Skole i Bredebro; men i Vintertiden kunde dette ej lade sig gøre. Vor Hans havde fyldt sit 13. Aar, og man ønskede at faa ham Vinteren over for at læse med de 3 smaa Piger. Hans Forældre samtykkede med Glæde i Forlangendet, og han blev nu Skolemester, læste baade Dansk og Tysk med Børnene, skrev Bogstaver og fortalte dem Krøniker i ledige Timer, saa han der levede en meget behagelig Vinter. Da Foraaret kom, forlod han Familien og gik nu en Del af Sommeren selv i Skole; men der gaves Mellemlum, som ej var ham behagelige; thi dels maatte han følge sin Fader, af og til huserende med Kramvarer og Silketøj, og undertiden maatte han gaa paa egen Haand med sin lille Krampakke til et Nabsogn, og dette var for ham sure Æbler at bide i. ....

... Til Nytaar skrev han et tysk Gratulationsvers til Sognepræsten, Pastor Overbeck, som derfor forærede ham Gellerts Fabler, som han opbevarede, saa længe han levede.

Proprietær og Procurator Schmidt fra Herregaarden Tirstrup¹ i Jylland førte for Mølleren i Brede en Proces, og da han havde Børn, som han gerne vide give nogen Kundskab til det tyske Sprog, spurgte han, om man ej kunde anvise ham et ungt Menneske, som kunde være tjenlig hertil; og da den før omtalte Anders Outzen var til Stede, i hvis Hus jeg havde været en Vinter, henviste han Manden til mig, og da Budskabet herom bragtes, tænkte jeg paa Mads Bekkers Ord, og

¹ Maa bero paa en Fejlhuskning hos Forf., da der ikke kendes nogen jysk Herregaard af dette Navn. (Red. Anm.)

den Tanke blev stedse mere levende hos mig, at hvis jeg skulde opnaa nogen Lykke i Verden, maatte jeg søge den i Jylland; men — Faderen sagde: „Nej! Hans skal blive hjemme!“

Da Efteraaret kom, forlangte man ham atter til Brede, hvor, siden han sidst var der, Manden var død og hans Enke gift med Jørgen Sørensen Jakobsen. Forældrene tillod det, og han havde dér atter en lykkelig Vinter. Jakobsen talte med ham om, hvad han egentlig havde Lyst til, men det vidste han ikke rigtig selv. „Hvis du,“ sagde den fortræffelige Mand, „havde Lyst til Kniplingshandelen, saa vilde jeg nok betro dig Varer, og du kunde da muligt derved med Tiden komme i en god Næringsvej. Tal med dine Forældre derom.“ Han gjorde saa, og Forældrene opmuntrede ham til at gaa ind paa Forslaget; thi Kniplingskræmmerne var i hin Egn og til hin Tid meget agtede Folk. Den stakkels Hans, der stedse i sin Barndom slet intet vilde være, blev saaledes en huserende Kniplingskræmmer, og hans første Udvandring var til det Øst for Aabenraa beliggende Løjt Sogn, derfra gennem Sundeved og til Øen Als, og hans første Optrædelse paa denne Ø var nær kommen ham dyrt at staa. Straks paa Skibsbroen i Sønderborg ligger et smukt Værtshus, „Skibet“ kaldet, og dette Værtshus, hvis Vært hed Andreas, var ham recommanderet. Hans hele Bagage bestod i en i Voksdug indpakket Æske, som han bar under Armen. Han spurgte i ommeldte Værtshus, om han kunde blive dér, og den venlige Værtinde svarede ja. Vor Hans forlangte et Smørrebrød og et Glas Øl, og da dette var fortæret, gik han udenfor Døren. Her stimlede Drengene omkring den fremmede og spurgte, hvad han var for én, hvortil

han svarede, at han var en Kniplingskræmmer fra Tønder-Eggen. Nu spurgte man om et og andet, hvad han besvarede, og endelig spurgte man, om han ikke vilde gøre en lille Sejltur med dem i en Baad, og da han fra et Par Farter til Hamborg var vant ogsaa til Baadsejlad, sagde han med Glæde ja. Vejret var godt, Selskabet behageligt, og vor unge Ven inorede sig i længere end en Time; men endelig vaagnede Tanken om hans Kniplingsæske, og han bød, betagen af en gruelig Angst, at man øjeblikkelig vilde sætte ham i Land. Dette skete, og han ilede nu over Skibbropladsen til sit Logis, kastede, da han traadte indenfor Stuedøren, sit Øje til Krogen bag Skænkebordet, hvor han paa Bænken havde sat sin Æske, men — den var der ikke mere. „O Gud! O Gud!“ udbrød han med et Angstskrig. „Hvad fejler dig, min Dreng?“ sagde den venlige Værtinde. „O, min Æske, min Æskel“ sagde han. „Hvor har du ladet den staa?“ spurgte Konen. „Dér, dér paa Bænken i Hjørnet!“ „Ja,“ sagde hun, „det var meget ubetænksomt, her gaar mange Folk ud og ind, og jeg kan ikke lægge Mærke til, hvad man enten bringer med eller tager tilbage; jeg kan ikke svare til den Æske, thi du gav mig den jo ikke i Forvaring.“ „O!“ skreg han, „saa springer jeg i Stranden!“ „Ja, bi da lidt,“ sagde Konen, „saa vil jeg se at hjælpe dig ud af din Forlegenhed; men vær mere forsigtig en anden Gang!“

Den stakkels Fyr huserede nu, solgte lidt, fortjente mindre, og gjorde sig det til Regel, at paa den Dag, hvor han ej tjente til fuld Fortæring, maatte han til Middag hjælpe sig med et Smørrebrød og et Glas Øl. Brændevin drak han til den Tid aldrig. Paa denne sin første Rejse vankede han omkring i 14 Dage og

havde ikkun solgt for lidt over 100 Mk. Courant. Han gjorde nu en lille Rejse til Husum og Eidersted, men Afsætningen var kummerlig; thi dels huserede mange med den Slags Varer, og dels holdt han dem temmelig dyre. I Husum kom han i et Hus, hvor man købte for 1 Rdl., men ved at lægge den i sin lille Tegnebog fandt han, at Seddelen var dobbelt, og sagde straks: „Nej, Herre, det er ikke rigtigt,“ og rakte ham den dobbelte Seddel. Manden saa nu, at der var to, og sagde straks: „Naa, du er dog ærlig!“ og sagde dernæst til sin Kone: „Køb nu for en Daler mere!“ og stakkels Hans blev glad.

Længere hen foretoges atter en Tur til Als. Han kom op paa Slottet Augustenborg og fik Tilladelse til at komme ind i Prinsessernes Værelse med sit Kram. Man besaa hans Kniplinger, men købte intet, tildels fordi de vare for dyre. Man underholdt sig lidt med Purken, og den tilstedeværende Hofdame fik Befaling til at skænke ham en Kop The og præsentere ham dertil en Tallerken med Sukkertvebakker, og Staklen var glad; men da han forlod Værelserne, søgte han ud i Parken hen i en afsides Krog, kastede sig paa en Bænk og bad under stride, rindende Taarer, at Forsynet vilde forhjælpe ham til at betræde en anden Bane; thi han var for det første ingen Elsker af det omflakkende Liv, og dernæst var Fortjenesten saa ubetydelig, at Modet aldeles forlod ham. I Middagsstunden kom han i den tæt ved Slottet liggende Flække i Hofraad Mathiesens Hus og falbød sine Kniplinger. Hofraaden sagde: „Nu skulle vi spise; læg din Æske fra dig og kom og faa noget med!“ Med Glæde blev Tilbudet modtaget, og efter Bordet solgtes lidt til Fruen, saa han glad og vel til Mode

forlod Huset. . . . Han vandrede Landet igennem og kom til den lille Købstad Nordborg. Vi kende hans Sparsommelighed fra en tidligere Tid, og denne bragte ham til i den varme Aarstid at tage Støvlerne paa Nakken og gaa med bare Ben. Saaledes vandrede den stakkels koparrede nu som en barbenet Dreng fra Hus til Hus og kom ind i et Hus, falbydende der som andet Steds sine Kniplinger. Konen i Huset, Madam Thomsen, som var Enke, købte for nogle Skillinger og spurgte om hans Hjemstavn samt ellers om et og andet. Omsider sagde hun: „Hør, min Dreng, min salig Mand var fra samme Egn som du, og for hans Skyld holder jeg af denne Egns Mennesker. Du lader til at være en skikkelig Dreng, nu vil jeg først give dig noget at spise, gaa derefter ud i Byen med dine Kniplinger og kom mod Aften tilbage og tag Logis hos mig for næste Nat, og det skal intet koste dig.“ Hans tog med Glæde mod Tilbudet, og da han mange Aar derefter fortalte denne Anekdote til sin Nabo, Proprietær Thomsen paa Nygaard,¹ sagde denne: „Herregud, det var saamænd min Bedstemoder.“

Næste Aar skulde en længere Rejse foretages, og skønt vor Hans var i sit 18. Aar, var han dog en lille Purk. Hans Fader foretog sig derfor at ledsage ham paa hans første Tur gennem Holsten, og Turen gik over Flensborg, Slesvig, Eckernførde, Kiel, Pretz, Eutin og Lübeck, derfra over Rendsborg, Mølln, Lauenborg og Ratzeborg, derfra tilbage til Hamborg, og Udbyttet var maadeligt. Fra Hamborg vilde man gaa til Søs hjem, fornemmelig fordi Faderen havde en Del Varer om Bord i det Fartøj, paa hvilket de indskibede sig. For Modvind maatte de kaste Anker ved Cuxhafen,

¹ Starup Sogn i Kolding.

og man prøvede paa at falbyde sit Kram, hvilket havde et saa heldigt Udfald, at man dér næsten solgte lige saa meget som paa den hele øvrige Rejse. Efter Hjemkomsten var Hans paa Gaarden Taargaard hos Birkedommer Outzen, og da denne havde talt noget med ham, gjorde han ham Forslag om tage til ham, og det i en tredobbelt Egenskab, nemlig som Lærer for hans smaa Børn, som Skriver, naar det behøvedes, og som Tjener, naar man fik fornemme fremmede; men Benævnelsen Tjener skræmmede ham, og han afslog Tilbudet.

Han fortsatte nu sine Vandringer: til Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg, Lübeck og Hamborg, samt til Land Hadeln og Land Wursten i det hannoveranske, men bragte det aldrig videre end til at holde Klæderne paa Kroppen. En Købmand og Sæbefabrikant Garrich tilbød ham at tage ham paa sit Kontor; men da dette var Faderen imod, blev der intet af. Han forlod engang sit Hjem, da hans Moder, som han inderlig elskede, var frugtsommelig med det 8. Barn og var yderst svag; hun tog en øm Afsked med sin kære førstefødte, og i Taarer forlod han det kære Hjem. Han vandrede kummerfuld igennem den vestlige Del af Hertugdømmerne, men stedse fulgt af den kvælende Tanke: „Du ser aldrig din kære Moder mere!“ Han blev syg; men før han var nødt til at søge Sengen, gik han til Jacob Fink og nedlagde hos ham efter Sædvane de faa Penge, han til Dato havde solgt for. Nu blev han meget daarlig, en Læge blev kaldet, en Del Medicin anvendt, og endelig forvandlede den hidsige Sygdom til Koldfeber. Naar han ingen Feber havde, underholdt han sig med at læse i Bibelen, af hvilken han under denne Syg-

dom fik mange Bøger gennemlæst. En Dag, da Feberen nylig havde forladt ham, bankede det paa hans Kammerdør (han havde taget Nøglen ind til sig) og paa Spørgsmaalet: „Hvem banker?“ siger en Stemme: „Hans, Hans, luk op! Din Moder har gjort Barsel og befinder sig vel. Jørgen Møller (det var ham, hvis Kniplinger var mig betroet, og hos hvem jeg havde læst med Børnene) tilligemed sin Kone er her, og de have Brev til dig.“ Patienten fløj fra Sengen, aabnede Døren, kom snart i Klæderne og ilede nu til Fiske-markedet, hvor de logerede hos Tank, og modtog Bekræftelse paa den glædelige Efterretning. De venlige Mennesker trøstede vor stakkels Hans og tilbød at tage ham med til Hjemmet, da de kørte med egen Befordring. Man drak The, og den venlige Mand sagde: „Hør! du skal min Sandten have en lille Thevandspunsch, den kan maaske fordrive din Feber.“ Hans drak den lille Thepunsch, og Feberen rystede ham ikke oftere, men da han var meget svag, vilde han dog tiltræde Hjemrejsen, gik til Fink og bad om de faa hos ham nedlagte Penge. Denne spurgte, hvorfor han vilde hjem, før han havde gjort nogen Handel, og paa Svaret: fordi han var syg og havde Feber, svarede den gæve Mand: „Nej, min Søn, den Sorg maa du ikke gøre dine gode Forældre at komme hjem med uforrettet Sag. Hør!“ sagde han til en af Kontorbetjentene, „gaa med det unge Menneske til Dr. Sommer i Pelmell, og bed ham fra mig at ordinere ham noget. Naar saa dette er sket, saa følg med til Svane Apothek og sig dem dér, at jeg betaler, hvad af ham maatte forlanges.“ Hans turde ej sætte sig herimod, og kort efter vandrede han til det saakaldte Vierlanden med Ben saa tykke som Stolper,

fortalte dem gamle Krøniker, hvor han havde Nattekvartér; men glad var det stakkels Menneske ikke.

Saaledes svandt fire lange, kedsommelige Aar hen, uden at han fortjente noget, der var værd at tale om. Hvor han fandt en Bog, blev han hængende i den, og al Læsning var ham kjær, enten det var Historie, Geografi, Rejsebeskrivelser eller Romaner, alt var ham ligeært. Han øvede sig lidt i at tegne, at spille paa Fløjte og Klarinet; men alt var i Grunden kun Fuskeri og tjente kun til at more ham selv, og saaledes opnaaede han sit 20. Aar, der blev hans Livs og Lykkes Vendepunkt. I Begyndelsen af Aaret 1785 var han af sin Fader sendt til Hovedgaarden Trøjborg i et Ærinde til dennes Fætter Forvalter Hemmark. Da han havde røgtet sit Ærinde, spurgte Forvalteren: „Nu, Hans! hvorledes gaar det med din Kniplingshandel?“ „Slet!“ svarede denne. „Hvad kan dertil være Aarsag?“ spurgtes atter, og Svaret lød: „Fordi jeg hverken har Lyst eller Lykke til denne Handel.“ Saa sagde Forvalteren: „Der falder mig en Ting ind. Jeg har i Kommission fra Prokurator Kaalhauge i Ribe at forskaffe Proprietær Lautrup paa Estrup i Jylland et ungt Menneske, der som Huslærer kunde paatage sig at undervise hans eneste Søn og var det tyske Sprog mægtig. Kunde du ej have Lyst til denne Kondition? Du kan dog Tysk og regner og skriver vel ogsaa skikkelig godt?“ „Tysk kan jeg“ lød Svaret, „tale og skrive, regne kan jeg dygtig; men min Skrift er just ej at rose.“ „Hør!“ sagde han, „tal med din Fader herom, og giver han sin Tilbedelse, skal jeg nok forskaffe dig Pladsen.“ Gamle Mads Bekkers Ord om Jylland randt ham her i Tanke, og han ilede til Hjemmet. Ankommen her fortalte han

det passerede, saavel som sin Lyst til at overtage Konditionen; men Faderen svarede med Bestemthed nej og sagde, at han skulde vedblive, hvad han havde begyndt, det andet var kun Narrestreger, der aldrig vilde føre til nogen Selvstændighed, og vor unge Ven forlod Værelset med taarevædet Øje. Et Par Dage senere var han i Tønder for at sortere sig med Knip-linger til en snart forestaaende Rejse og mødte paa Gaden en vis Hr. Zoega, der kendte ham og fortalte, at han havde været i Clixbøl hos Hans's Onkel Jensen, at han havde talt med denne om et ungt Menneske, der var det tyske Sprog mægtig og kunde overtage en Huslærerpost paa en Herregaard i Jylland, samt at Jensen havde ment, at hans Søstersøn saavel kunde have Lyst som Duelighed til at overtage denne Post. „Jeg har“, sagde han endvidere, „denne Kommission fra Forvalter Hemmark paa Trøjborg, til hvem du i saa Fald kan henvende dig.“ „Ja saa“, svarede Hans, „Hemmark har selv talt med mig herom; men jeg maa ikke for min Fader.“ „Ja, saa er din Fader en Nar,“ sagde Zoega og gik sin Vej. Hjemkommen fortalte Hans sin kære Moder det passerede; men hun raadede ham at tie dermed, da det ellers vilde volde Fortræd for hende som for ham, og stakkels Hans tav og græmmede sig over det fejlslagne Haab. Efter nogle Dages Forløb havde Faderen atter et Hverv til Trøjborg, som udførtes ved ham selv. Hvorledes nu Ordene m. H. t. vor unge Ven ere faldne, véd man ej, men saa meget er vist, at da han var hjemkommen, gik han straks til Sønnen, der allerede var gaaet til Sengs, og sagde: „Hør, Hans! naar du endelig har saa stor Lyst til at forlade Handelen og gaa til Jylland, saa rejs i Guds Navn, jeg vil nu intet

have derimod." Og hvem der blev glad, var vor stakkels Hans. Næste Dag ilede han til Trøjborg, bad den gæve Hemmark om at forskaffe ham Konditionen, medbragte en Skriftprøve, et tysk, af ham selv forfattet Lejlighedsvers, hvad dog ej blev afsendt, og lovede at skikke sig saaledes, at han ej skulde fortryde sin Anbefaling. Da nu vor unge Ven havde nogle Kniplinger, som han absolut vilde have solgt, og nogle udestaaende Smaasummer i Udlandet opkrævet, saa blev en sidste Rejse nødvendig, og denne blev i Begyndelsen af Marts Maaned 1785 tiltraadt. Der indfaldt i denne Maaned en usædvanlig haard Vinter, og endnu den 8. April passerede vor Ven over Isen fra en af Elbøerne. I den første Halvdel af Maj Maaned 1785 naaede han Hjemmet, gjorde Afregning med dem, der havde betroet ham Varer, og den 26. Maj bestemtes til hans Afrejse for i en fremmed Egn at betræde en ny Bane, forsynet af hans Moder med gode Formaninger og 16 Sk. i Pungen. Ligesom den 26. Septbr. var vor Vens Fødselsdag, saaledes blev den 26. Maj hans Genfødselsdag.

Han kom benævnte Dags Aften over Ribe til Estrup, og næste Dags Morgen vilde hans Principal, Kammer-assessor Lautrup,¹ bringe i Erfaring, hvad den unge Mentor vel kunde præstere. Ved at se hans Haandskrift rystede han betænkelig paa Hovedet og sagde: „Det ser s'gu temmelig tysk ud; men hvis han ikke

¹ Kammerassessor Henrik Hans Kristian Lautrup, f. 1751, † 1802; gift med Karen, f. Bolvig († 1804), Datter af Assessor Bolvig til Nebbegaard. Jfr. O. Nielsen: Hist. Efterretn. om Malt Herred S. 15 i.

Af dette Ægtepar hid sættes her Portræter efter Oliemalerier, der ejes af nuvær. Propr. O. Lautrup paa Estrup.

er selvklog og intet har imod, at min Søn faar Forskrifter fra en Mand, der skriver en smuk Haand, hvorefter han da ogsaa selv kunde danne og forbedre sin Haand, saa faar vi jo at se, hvorledes det kan gaa.“ Han erkjendte sig nu om, hvad ellers mere jeg kunde, og spurgte derefter, hvor meget der for-

• Kammerassessor H. H. K. LAURRUP.

langtes i Løn, hvortil vor unge Ven meget fornuftig svarede, at naar et Aar var omme, maatte Assessoren give ham, hvad han mente, han maatte have fortjent. „Nu“, sagde Assessoren, „det maa jeg lide! Her er nu for det første en Specie som Fæstepenge.“

Han begyndte nu at informere sin syvaarige Elev,¹

¹ Laurids Frederik Laurrup, f. 1778, † 1838, Ejer af Estrup til 1830.

en lille godmodig Dreng, fik Forskrifter fra en Fortids Foged paa Gaarden, skrev selv efter samme for at forandre sin Haand til det bedre, underviste i Religion, Historie og Geografi saa godt, han kunde, samt Tysk og Regning. Hvad der tjente som Spore til Flid, var Fortællinger af Eventyr og Krøniker af

Fru KAREN LAUTRUP, f. BOLVIG.

„1001 Nat“ og andet lignende, af hvilke vor unge Vens Hukommelse besad et uudtømmeligt Forraad, og snart var han yndet og afholdt i Familien. Assessor Lautrup var en hjertensgod Mand og fremfor mange Datids Herremænd en Fader for sine Bønder. Han havde haft det Uheld ved Væltning at faa sin Fod knust i Ankelen, hvorved han blev halt for sin

Levetid. Konen var ogsaa god, men meget svagelig, og havde til den Tid kun én eneste Søn, der ligeledes var et godt Barn, og saaledes tegnede alt til et heldigt Udfald. Med forandret Stilling og Opholdssted forandrede ogsaa vor unge Vens Navn. I Hjemmet var hans Navn sædvanlig Hans (ad Johans), men her benævntes han først Wulff.

Men Monsieur Wulff kunde let i den første Maa-
ned af sit Ophold her have forskærtset sin hele Lykke. Ridefogden Monsieur Faaborg anmodede ham om at gøre en lille Tur med ham til en af Godsets Byer, samt at jeg gerne kunde tage Husbondens Hoppe, der dog intet bestilte, at ride paa. Min Elev var med sin Moder paa Nebbegaard hos Fruens Broder, Principalen var i Ribe, og jeg indvilgede. Vi kom til Vejen, og her blev skænket Snaps, som jeg ikke var vant til; men Fogeden satte paa det første Glas et „Død og Pine“, paa det andet sin Salighed og paa tredje „Fanden ta' mig“, at jeg skulde drikke, og jeg drak for ej at gøre ham ménsvoren. Værten Terman-
sens Søn hørte mig gerne fortælle om mine Vandringer, kom frem med en Flaske Vin, og nu gik alting herligt. Mod Aften toge vi til Vorup, og her blev igen drukken meget. Det blev Midnat, vi vare fulde og begav os paa Hjemrejsen, men da vi havde redet omtrent en Fjerdingsvej, faldt Ladefogden(!) af Hesten, rullede ned i den høje Vejgrøft og sov sødelig. Jeg sprang af Hesten, ruskede ham vaagen, og vi fortsatte Rejsen. Det blev nu Dag, og i Nærheden af Gaarden havde Fogeden sine Løjer af at slaa min Hest over Næsen med sin Stok. Dette undveg jeg ved at sætte Hesten i Galop. Han vilde følge, men hans Hest styrtede, kom derefter løbende ledig ind i Gaarden;

men Fogeden laa livløs udenfor paa Stenbroen. Min kolde Haand lagde jeg ham i Hjertekulen, han aandede, men en Blodstrøm styrtede ham ud af Halsen. Vi bare ham ind i det nære Staldkammer, og da der blev tyttet lidt Eddike og koldt Vand i ham, standsedes Blodstrømmen, men i Hovedet havde han et Par slemme Huller. Nu — man tænke sig min fortvivlede Stilling ved denne Affære! Henimod Middag kom Assessoren fra Ribe. Man undveg ham hele Eftermiddagen; men næste Formiddag kom han ind i vor Vens Kammer med de Ord: „Ja, Farlil! jeg véd, hvad der er passeret, og kender det Selskab, han er kommen i. Lad dette være en Lærestreg for en anden Gang, denne Gang skal det være glemt!“ Vor stakkels Ven blev sjæleglad og vogtede sig for et da capo.

Pastor Høstmark¹ var Præst i Andst og boede i Gamst, han var Fætter saavel til Herren som til Fruen. Han havde en Søn² og en Datter,³ og snart gjordes Bekendtskab baade med Faderen og Børnene, som alle viste ham Tillid, Venskab og Fortrolighed, hvilket vedvarede, saa længe Fader og Søn levede, og vedvarer, hvad Datteren angaar, i en uafbrudt Række af 60 Aar.

Da Gaarden havde en Del Tiende, saa gjorde vor Ven sig allerede næste Høst bekendt med dette Væsen, som var temmelig vidtløftigt at finde Rede i, da den største Del af Bøndergodsets Marker endnu vare uudskiftede. Og da det første Aar var til Ende, gav

¹ Om ham se „Fra Ribe Amt“ 1907, Side 95 Anm., og Kirkehist. Saml. Fjerde Række VI., 624 f. — Assessor Lautrupps Moder var hans Faster. (Red. Anm.)

² Niels Høstmark (f. 1765), død som Kaptajn og Postmester i Vejle 1805. (Red. Anm.)

³ Cathrine Dorthea Høstmark (f. 1767), ægtede Landvæsenkommissær H. M. Ammitzbøll († 1831), Ejer af Faarupgaard i Jelling Sogn, og døde 1847. (Red. Anm.)

Principalen ham 24 Rdl. i Løn, foruden adskillige Presenter, han i Aarets Løb havde faaet, der beløb sig til mer end det halve af den nævnte Sum, og 16 Rdl. af Lønnen sendte han hjem til sine Forældre.

Hollænderiet¹ var bortforpagtet; men til 1. Maj 1786 overtog Ejeren det selv, og Huslæreren blev ansat som en Slags Bogfører herover, og fik ogsaa det Hverv, at aflevere solgte Partier af Smør og Ost til Kolding og Varde; og da han nu ved slige Lejligheder gjorde adskillige Rejser, sædvanligvis til Hest, saa havde han Lejlighed til at gøre adskillige Bekendtskaber. I benævnte Aars Juletid fik han Tilladelse til for første Gang at besøge sine Forældre; men før han rejste bort, sagde Assessor Lautrup: „Min Sadel er gammel, og da jeg véd, at man i Tønder kan faa gode og smukke Sadler, saa køb en til mig — her er Penge.“ Han glædede sig til denne lille Kommission, rejste til Tønder, besøgte sine derværende Søskendebørn og købte en saakaldt halv engelsk Sadel, som i Sædet var overtrukken med grønt Klæde i Figurer afstukken med gul Silke. Da han nu var kommen hjem, bragte han Sadelen op til sin Principal og glædede sig inderlig, da denne var saa vel fornøjet med det gjorte Køb; men hans Glæde blev endnu større, da han hørte de Ord: „Slid den nu med Helsen! Den gamle Sadel er god nok til mig.“

Der blev paa Gaarden aldrig spillet Kort, men Assessoren spillede gerne et Slags nu af Mode gaaet Brætspil, Tocadille kaldet. Dette lærte han Huslæreren, der hver Aften spillede med ham, naar der ej var fremmede.

I Begyndelsen af Aaret 1787 blev der antaget en

¹ 3: Mejeriet.

Danselærer for den unge Lautrup, som ogsaa for Proprietær Hvass' Børn paa Melbygaard,¹ hvoraf Huslæreren da ogsaa profiterede og fik tillige en Smule Undervisning i at spille paa Violin, men han bragte det ej synderlig vidt. Paa Klarinet og Fløjte blæste han derimod temmelig færdig, men dog alene efter Gehør.

Fru Lautrup havde en Broder, Ritmester Bolvig paa Herregaarden Bøgsted i Vendsyssel. Denne var paa Estrup i 1786, fornøjede sig over den Fremgang, min Elev havde gjort, og da han havde en ligealdrende Søn, saa var det hans Ønske, at denne maatte komme til Estrup for at nyde en lignende Undervisning. Jeg hentede ham i Klode Mølle ved Viborg og fik saaledes to at undervise i Stedet for én; men den stakkels Dreng havde intet Nemme og lærte intet.

Der blev talt meget om min Fremtid, og da den unge Lautrup skulde studere, saa var det nødvendigt, at han fik en anden Lærer; men mit Ønske var ligefuldt at blive paa Estrup, hvis den daværende Ridefoged Kaalhaage entledigedes, naar min Information ophørte; og for at danne mig til denne ny Stilling lærte jeg nu saavel juridiske som til Landhusholdning hørende Skrifter, der fandtes i Ass'. Bogsamling. Han forærede mig Christian V's Lov samt Hesselbergs juridiske Collegium. Man kan sige, at den herlige Mands Godhed mod mig trættedes aldrig. I Aaret 1787 blev bestilt et nyt Egechatol til mig, saa smukt og godt, som Datiden kunde tilvejebringe det, med dirkefri Laas og pletteret Beslag. Han forærede mig desuden samme Aar en meget fin Klædes Klædning, og saaledes svandt Tiden til 1788, den første Maj, da Principalen forærede mig en smuk sort 6-aarig Hoppe, da jeg

¹ Her menes rimeligvis Nielsbygaard (Føvling Sogn), som fra 1778 til 1795 ejedes af Propr. Peter Wass († 1814). (Red. Anm.)

dog som *Ridefoged* burde ride min egen Hest, og kort efter et Par Sølvsporer, der vejede 13 Lod, som Herren havde anskaffet sig i sine Frierdage, men nu ej brugte mere, da han ingensinde red videre end omkring paa Marken.

Da vor Fyr endnu var hjemme, bar han afskaaret Haar, og de tilbagekæmmede Forhaar holdtes fast paa Baghovedet med en saakaldt Krumkam; men da enhver, der holdt sig for et skikkeligt Menneske i hans nyere Omgivelser, bar Nakkepisk med Topper og Ørebukler, saa blev sligt af ham snart efterabet. Da han nu selv kunde gøre sit eget Haar tilrette, saa blev han bestattet Friseur for sin Principal, der ogsaa bar Paryk med Topper og Bukler. Da han nu var paa Veje til at blive Ridefoged eller egentlig Godsforvalter, ansaa han sig selv for en ej ubetydelig Person.

.... Estrup Gods var ikke ubetydeligt. Hovedgaarden havde 28 Tdr. fri og 5 Tdr. ufri Hartkorn med Areal af Ager, Eng, Skov, Hede og Mose 1300 Tdr. Land. Godset bestod af 4 Kirkesogne, paa enkelte Gaarde nær, med 234 Tdr. contribuabelt Htk., desuden Konge- og Kirketiende af hele Malt Sogn, do. af rigelig det halve Brørup Sogn, samt Kirketiende af Holsted, Læborg og Vejen Sogne. Der havdes 33 Hoveri gjørende Plove, samt 31 saakaldt fri Gaarde, der blot forrettede bestemt Arbejde og hver forrettede 3 Ægter aarlig. Paa Hovedgaardens Mark var 250 Tdr. Land bevokset med god Ege- og Bøgeskov, og paa Godset over 100 Tdr. ringere do., og af Raadyr og Harer gaves en stor Mængde. — Gaardens Besætning bestod af 110 Køer samt rigelig 40 Stkr. Ungkvæg. Til det egentlige Avlsbrug holdtes ingen Heste, da samme

blev dreven af Bønderne; men saasom Ass. Lautrup paa Vestervig Kloster havde lært at kjende Mergelbrug, saa var han i det sydlige Jylland den første, som der indførte samme; saa holdtes hertil sædvanlig 6 Heste tilligemed de fornødne Folk, saasom Mergelen alene brugtes paa forhen udyrkede Jorder, men ej paa de af Hovbønderne drevne.

Det, hvormed jeg nu skulde sysselsætte mig, var Skatteopkrævning paa hele Godset, Skiftehold, naar nogen døde, Bogholderi over Avl og Mejeri samt undertiden smaa Forretninger ved Tinget. Disse Forretninger vare mig jo fremmede, men ved den gode Kaalhauges Hjælp havde jeg i det sidste halve Aar saa temmelig gjort mig bekendt med samme. Tilsyn med Avlingen og Hovfolks Tilsigelse var Ladefogedens Sag; men jeg gik dog med i Marken, naar jeg havde Tid dertil.

Da jeg tiltraadte mit Fogderi, havde Herremanden saa at sige Hals og Haand over Bonden, men Forløsningens Time stundede til. I Aaret 1788 blev Stavnsbaandet løst, og dette var et stort Gode; thi ingen Bonde, være sig Mand, Karl eller Dreng, turde søge eller tage Bopæl eller Tjeneste udenfor Godset, med mindre man i Forvejen havde kjøbt sit Fripas, og dette Baand var paalagt Bonden, fordi det var Herremandens Pligt stedse at holde et Nummer i Arméen besat af hver 21 Tdr. Htk., han ejede. Nu overtog Kongen selv at lade udskrive Soldater og fritog Herremanden herfor, men fratog ham da tillige Raadighed over Bondens Person, og dette smertede Herremanden dybt. Men snart skete noget, som saarede endnu dybere. Herremanden kunde tilsige Bonden at møde til Hoveri hver Dag, hvis han saa vilde, og herved

spildtes jo for ham saare megen Tid til Unytte; thi Hovtiden henslentrede for en stor Del i Lediggang. Men for nu at hæve dette Onde udkom en Anordning, ifølge hvilken Hoveriet skulde bestemmes, saaledes at saavel Pløjeland, der af ham skulde drives, som Enge, der skulde bjerges og hjemkjøres, efter Maal blev ham tildelt, ligesom Dagene for det øvrige Hoveri bleve bestemte. Disse vare de Svøber, som drev Herremændene til at sælge deres Godser, fornemmelig da hertil kom en Smule Lokkemad, som bestod deri. at det lovedes den Godsejer, der solgte sine Bønder med Rettighed og Herlighed, herefter som hidtil skulde beholde sin Hovedgaard skattefri, og nu kappedes man i mange af Landets Egne næsten om at skille sig ved sine Bønder, ja, for en Del ogsaa ved Gaardene, til en ubetalelig Lykke for Bondestanden, da herved for største Delen fremstod en velhavende Middelstand, hvor forhen ikkun fandtes Herrer og Trælle.

Ass. Lautrup var en meget god Mand mod sine Bønder som imod alle, der havde med ham at bestille. Hele Godset laa, da han modtog samme, i Fællesskab. I Aarene mellem 1779 og 1785 bleve de alle udskiftede, naturligvis paa hans Bekostning, og over 40 Gaarde og Huse bleve for at tilvejebringe gode Lodder flyttede til Udmarkerne, ikke ved Tvang, men ved at tilstaa enhver, som frivillig vilde flytte, en betydelig Del Bygningstømmer at Gaardens egne Skove. Da nu Kongen, som sagt, havde klippet Herremændens Vinger lidt, hvorved man vel kan antage, at Bonden blev en Smule storsnudet, saa bleve denne Egns Herremænd paa Noderupholm¹, Sneumgaard,

¹ Skal forméntlign være Nørholm (Torstrup Sogn). (Red. Anm.)

Kjærgaard, Sønderskov, Estrup og flere Tid efter anden til Sinds at gjøre deres Fæstere til Selvejere, og mer end Halvparten af Estrup Gods's Bønder vare solgte, da jeg i Aaret 1794 forlod Gaarden.

M. H. t. Hoveriets Bestemmelse gav det en Del at bestille, og da jeg ikke ganske var disse Arbejder voxen, saa tilkaldte Ass. L. Sognefogden Elbæk fra Bobøl, en duelig Mand, der forhen havde været Ridefoged paa Sønderskov; men selv fik jeg bagefter en Del at bestille med at opmaale Vejene saavel til Byen som til Udflyttere paa hele Godset.

Med Skatteoprævning gik det, som det bedst kunde, og jeg havde ondt nok ved at præstere præstanda paa Amtstuen. Blev det for galt med Restancerne, saa havde jeg Magt og Myndighed til at sende dem Execution paa Halsen, hvortil jeg dog ikkun greb i yderst Nødsfald; thi jeg fandt en lille Hjælpkilde i Pastor Høstmarks Vennesind imod mig. Min Principal havde sjælden liggende Penge, og da jeg et Par Gange forgjæves havde anmodet ham om et lille Laan for at klarere paa Amtstuen, henviste han mig stedse til Peter Tveraad, en aftakket Underofficer, hvem jeg brugte som Executant. Nu var jeg to Dage før Juleaften ét af Aarene i Gamst Præstegaard, fortalte, at jeg før Nytaar skulde have Skatterne betalt paa Amtstuen, men at Bønderne vare altfor forsømmelige, og jeg altfor skaansom til ved Execution at fremskynde Betalingen. „Hvor meget mangler De?“ spurgte Præsten. „100 Daler“, svarede jeg. „Naar kan De betale dem?“ sagde han. „Den 1. Februar“, svarede jeg, og nu rejste han sig, fremtog af sit Chatol 100 Rdl., og nu kunde jeg klarere paa Amtstuen. Den 1. Februar havde vi en Storm, at det blæste Huse om-

kuld; jeg satte mig imidlertid til Hest og red, som jeg kunde bedst, til den Gamster Præst. „Gud bevare os!“ sagde Pastor Høstmark, „hvad tænker De paa i et saadant Vejr?“ — „Det er“, svarede jeg, „den 1. Februar, og her er de 100 Rdl., De var saa god at laane mig“. — „Naa“, sagde Præsten, „fra i Dag af ligger stedse ét eller to Hundrede Rdl. i mit Chatol til Deres Tjeneste.“ — Jeg afbenyttede hans Godhed kun sjælden; thi de Skillinger, jeg Tid efter anden opsarede, bleve anvendte til Skattebetaling for de efterladende; men Rente bare de aldrig, ja, næppe engang Tak. Blandt andre efterladende var en vis Poul Hansen i Tusbøl, hos hvem jeg paa én Gang havde 7 Kvartaler til Gode, og som gav knubbede Ord, da jeg truede med Udpantning. Jeg spurgte nu, om dette var den Tak, jeg skulde have, fordi jeg havde betalt hans Skatter paa Amtstuen med mine Penge? Han svarede ja; thi jeg kunde jo vel begribe, at naar han ikke kunde betale 1 Kvartal, kunde han mindre betale 7. — Knud Vestesens Kone i Vejen tænkte anderledes: hun betalte sine Skatter til rette Tid og forærede mig desuagtet engang $\frac{3}{4}$ $\overline{18}$ Uld, hvoraf jeg i Kolding lod mig forfærdige en Hat; og dette var alt, hvad jeg erholdt i Foræring af Bønderne i de 6 Aar, jeg var Foged.

Amtmændene vare til hin Tid Skifteforvaltere paa paa det saakaldte Strøgods eller med andre Ord: hos Selvejerne. Med daværende Amtsfuldmægtig Lund, som var fra Daler, havde jeg gjort Bekjendtskab, og af ham overdroges jeg Skiftehold, naar Dødsfald paa slige Steder i min Omegn indtraf. Min Fordel var herved kun liden, da jeg maatte betale Salair til Amtsfuldmægtigen, og erholdt for min Umage kun 2

Rdl. under Navn af Douceur til Skifteforvalterens Tjener.

Dage, Uger og Aar hensvandt nu uden nogen Forandring i min Stilling. I Løn erholdt jeg kun 30 Rdl. aarlig. I det første Aar skrev jeg nogle Fripasser og erholdt for hvert i Skriverpenge 1 Rdl.; naar en Bonde fæstede en Gaard, fik jeg et Fæstebrev at skrive og derfor 2 Rdl., men sædvanlig sidenefter sagde min Principal: „Ja, Farlil! Per Madsen har betalt sin Indfæstning med 50 Rdl. — her er 10 Rdl. til hans Part af samme“. Men uagtet jeg aarlig, trods al min Sparommelighed, havde i Udgift til Klæder, Hestebeslag og Sadeltøj m. m. omtrent 60 Rdl., saa sammensparede jeg dog i 6 Aar 500 Rdl. Courant.

Jeg gjorde undertiden Rejser til Thingstedet, som laa tæt ved Endrupholms Mølle, hvor jeg gjorde Bekjendtskab med Tranbergs og senere med Svigersønnen Friis' Familie, hvor jeg ved Lejlighed havde mange Fornøjelser. I Aaret 1793 havde jeg Forretninger at afgøre med Herredsfogden Kammerraad Varthoe i Roest Mølle, hvor jeg var til Sinds at blive om Natten. Paa Henvejen holdt jeg an i Enderup Mølle, og da Jomfru Tranberg hørte, hvor jeg vilde hen, bad hun mig om at komme dertil om Aftenen og blive dér om Natten; hun troede, at Jomfru Poulsen kom derned. „Dem kender jeg ikke“, var mit Svar, „og har intet med dem at bestille; men Kammerraaden har jeg lovet, det første jeg kom til ham, at blive der om Natten.“ „Aa!“ sagde Søster Ane, „dér vil du kede dig; thi Jomfru Poulsen er ret en kjøn Pige.“ Jeg rejste, forrettede mine Ærinder hos Kammerraaden og ventede, man vilde erindre mig om mit givne Løfte: at blive der om Natten; men det skete ikke.

Nøde mig paa dem vilde jeg ingenlunde og fornemmelig, da Jomfru Tranbergs Invitation randt mig i Hu, og da der endnu var en halv Times Tid til Aften, lod jeg Hesten trække frem og kom, da man nylig havde tændt Lys, til Enderup Mølle, hvor da den omtalte Jomfru Poulsen virkelig befandt sig. Vi morede os Aftenen igjennem paa bedste Maade ved Krønikefortælling, Visesang og anden Spøg, og Dagen efter rejste jeg hjem. Jeg kom kort efter igjen til Enderup, gik op til Gaarden til derværende Ridefoged eller Forvalter Sørensen, som jeg alt længere havde kendt, besøgte tillige Fru Teilmann, og paa Tilbageturen aflagdes ogsaa et Øjeblik Besøg hos Forpagter Poulsen, og saaledes knyttedes et selskabeligt Baand, der senere fik en saa stor Indflydelse paa mine Fremtids Dages Skæbne. Caroline Poulsen var i mine Øjne en meget smuk Pige, var dertil blid og godmodig, og vi lærte at forstaa hinanden. Hun lovede at knytte sin Skæbne til min, og hendes Forældre² gav hertil deres Samtykke.

Min Forlovelse tilkjendegav jeg mit Herskab, der jo ej kunde have noget derimod, men vistnok ansaa samme som en Ubesindighed. Dog gik alting, Gud ske Lov, godt. Fra nu af vendte Hu og Tanke sig til at vinde et eget Hjem, og da min Principal da allerede havde solgt en Del af Godset og vilde sælge det hele, saa tilbød han mig et lidet Sted, Holsted Møllehus kaldet, hvor der holdtes 2 Heste og 6 Køer, naar jeg selv vilde udleje Fæsteren eller oppebie hans Død; men med et saadant lidet Sted vilde jeg dog ej

¹ Hun var Datter af den daværende Forpagter paa Endrupholm Asmus Anton Poulsen (f. i Angeln 1732, død i Rovst Mølle, Grimstrup Sogn, 1804). Et her indskudt Stykke om samme A. A. Poulsen er udeladt.

gerne begynde, uagtet den gode Husbond sagde: „Man maatte krybe, til man kunde lære at gaa“. En Gaard paa Godset, Egeris¹ eller Faarehuset kaldet, som var Hovedgaardstakst, og til hvis Mark stødte en ved Kongeaaen beliggende Eng, der aarlig afgav 30 Læs Hø, havde jeg Lyst til; men man troede, at dette vilde overstige mine Kræfter, og talte om Sikkerhed ved Kaution, hvilket fornærmede mig i den Grad, at jeg frasagde mig alt Kjøb paa Estrup Gods. At jeg besøgte Enderupholm ved enhver mulig Lejlighed, vil man let forestille sig; men engang havde et saadant Besøg ubehagelige Følger. Jeg havde Ærinde til Ribe og vilde vende tilbage over Enderupholm, hvilket gjorde Vejen 2 Mil længere. Jeg red bort i Tide og tog et Stykke Brød i Lommen, som jeg undervejs vilde give min Hest; men da jeg vidste, at den ej vilde have Brødet, naar den blev varm, da det blæste stærkt og Vinden var imod, steg jeg af i den saakaldte Langeskov for at give Hesten Brødet. Jeg tog Bidselet af og holdt med den højre Haand i Grimen; men en opflagrende Fugl skræmmede den muntre Hest, saa den gav en Sats fremad. Jeg holdt vel i Grimen, men snart tog den Magten fra mig, og da jeg vel holdt i Grimen, men ej kunde standse Hesten, saa maatte jeg efter at have løbet et Par hundrede Skridt give slip, styrtede selv til Jorden; og da jeg igen rejste mig, hang den venstre Arm dinglende ved min Side, saa jeg maatte antage, den var brækket mellem Skulder og Albue. Hesten blev staaende et Stykke fra mig og vendte sig for at sé, hvor jeg var bleven af; men da jeg nærmede mig, satte den i Galop efter Hjeimmet. Min Hat havde jeg tabt, Ridekappen kastede jeg af og stlytrede efter det bortløbne Dyr saa

¹ i Malt Sogn.

godt jeg formaede; og hvor Gaardens Mark begyndte, var der Hegn med et lukket Led, som hindrede Dyret i at komme videre. Et Hus laa noget foran Ledet; men ikkun Konen og nogle smaa Børn vare hjemme. Jeg bad Konen gribe Hesten, om det var muligt, hvilket lykkedes. Hun trak den til Huset, lagde Tøjlen paa samme, og det største Barn holdt nu Hesten, medens Konen fulgte ind med mig, tog Listen af sit lille Svøbelsebarn, bandt mig samme om Halsen, hængte deri min smertefulde Arm, fandt en gammel trekantet, hendes Fader tilhørende Hat, og med denne paa Hovedet kom jeg med megen Møje i Sadelen og kom saaledes som Ridder af den bedrøvelige Skikkelse tilbage til Gaarden. Assessoren var just i Gaarden, jeg fortalte ham mit Uheld, og straks befalede han Kusken at køre til Ribe og hente Lægen. Kofod, som senere blev Biskop i Ribe, var da Præst i Præstkjær,¹ og denne havde fortalt mig, at han havde lagt sig efter at chirurgere samt kunde kurere Benbrud. Saa bad jeg, at Vognen maatte køre mig derhen i Stedet for at køre til Ribe, og dette skete. Ankomsten til Præstkjær fortalte jeg Pastor K. mit Uheld. Jeg blev bragt fra Vognen, ført ind i en Stue, og Præsten gjorde nu Anstalter for at faa Skinner og Bandage til den brækkede Arm. Da dette var samlet, blev Ærmet opsprættet og Armen blottet, men da Præsten havde befølt samme, udbrød han: „Nej, den er ikke brækket, men af Led i Skulderen, og dette er værre, her formaar jeg ikke at hjælpe.“ Jeg sagde da, at Ærmet maatte bindes til Armen saa godt som muligt, og jeg vilde da prøve paa at lade mig kjøre til Ribe; men hertil svaredes nej, det maatte jeg ikke, thi det

¹ Om denne se „Fra Ribe Amt“ 1906, S. 2 ff.

kunde jeg ikke holde ud — og Vognen kørte da til Ribe for at hente Petri. Denne kom henimod Aften, og en halv Time derefter var Armen i Led og blev det indtil denne Dag; men i en 14 Dages Tid maatte jeg bære den i et Bind, som dog ej havde stort at betyde.

Kort efter modtog jeg Brev fra min tilkommende Svigerfader, at Nebel Mølle¹ var averteret i Aviserne, at han kjendte den fra den Tid, han havde boet der i Egnen, som en skikkelig god Ejendom, og at han ønskede, at jeg vilde følge med ham derhen for om mulig at slutte Kjøb om samme. Et Par Dage senere gik Rejsen for sig. Mølleværket fandtes daarligt, Bygningerne smaa og tildels forfaldne, Jorderne af temmelig Udstrækning, men for en stor Del magre og omtrent 40 Tdr. Land bevoxet med Lyng. Dog var Gaardens nærmeste Omgivelse ganske tiltrækkende, og en smuk Dal, igjennem hvilken flød en Aa, havde en Mængde Træer og især en Bakke paa omtrent 2 Tdr. Land med en Mængde skjønne Ege- og Bøgetræer. Besætningen bestod af 4 Heste, 12 Køer, noget Opdræt og nogle Faar, og for denne Ejendom forlangtes intet mindre end 5,500 Rdl. Cour. Vi fandt Prisen for høj og toge til Dons Mølle, hvor Poulsen fra Fortiden var kendt, for at raadslaa med Ejeren, Drejer, om denne Sag, der ligeledes fandt den forlangte Pris altfor høj og henviste os til Nygaard eller Gudsø Mølle, hvilke efter hans Mening vare tilfals. Vi toge til Gudsø Mølle, men Ejeren vilde ikke sælge. Vi vendte tilbage og forsøgte vor Lykke paa Nygaard, der havde 11 Tdr. Hrtk., Hovedgaardstakst, gode Jorder af betydelig Udstrækning, store og gode Enge samt en meget god

¹ I Vester Nebel Sogn ved Kolding.

Skov, og vare næsten enige med Ejeren, Trane, om 6,000 Rdl. Cour., hvad i Grunden ej var for meget. Min tilkommende Svigerfader kom i Disput om Fortids Tildragelser, der opirrede ham saaledes, at han afbrød Handelen, og Trane beholdt selv sin Gaard. Vi vendte os nu atter til Nebel Mølle, som efter lang Ventilation købtes for 4,000 Specier, og i Aftægt 24 Sp. aarlig, saa længe Sælgeren levede. I Kjøbet fulgte 2 gamle Heste, 8 Køer, en Vogn og en Plov og en Harve, og af Kjøbesummen behøvedes kun udbetalt 800 Specier, og det øvrige kunde mod 1. Prioritet blive indestaaende i Ejendommen. Jeg maa herved bemærke, at Nebel Mølle var forholdsvis langt dyrere i 5,000 Rdl., end Nygaard havde været i 6,000 Rdl. Og hvad havde vel jeg at købe Ejendomme for? Jeg havde sammensparet omtrent 500 Rdl., min Principal gav mig 200 Rdl., Poulsen gav sin Datter 500 Rdl. og af Etatsraad Teilmann paa Nørholm havde hun en Faddergave paa 200 Rdl., altsaa ialt 1400 Rdl. Cour. Men Mølløværket, som vort Haab fornemmelig beroede paa, maatte fra Grunden opføres paany, og for at faa denne Sag sat i Gang var Lorenzen i Vejen Mølle min Raadgiver. Der blev skrevet til en Møllebygger i Langenhorn¹ ved Navn Thomas Boisen, som kom herved for at efterse Stedet, give Tegning og slutte Akkord, og vi bleve enige om, at den nye Møllebygning skulde opføres paa den østlige Side af Strømmen, 14 Alen lang og 14 Alen dyb med en Rugkværn, en Skalkværn og en Boghvedekværn. Mesterens Dagløn akkorderedes til 24 Lybskskilling daglig, Mestersvenden 20, den næstefter 18, den tredje 16 og en Dreng 12 Lybskskilling, foruden Kost, Logis og Vask, virkelig haarde Vilkaar for en fattig Be-

¹ Mellem Tønder og Husum.

gynder, og hvor skulde Pengene komme fra? Af min Principal kunde jeg intet Laan vente, den gode Pastor Høstmark i Gamst var, kort efter at jeg havde købt Møllen, død; men jeg henvendte mig til hans Datter, min saa trofaste og kjære Veninde, og hun gav mig Løfte om et Laan paa 700 Rdl., uden hvilket jeg aldeles ikke kunde have tænkt paa Byggeri. Jeg købte i Vinterens Løb til Knaghjul, Stjernejul og Drev. Fyrrebjælker saa svære, som jeg behøvede dem, vare ej at erholde i Kolding, min Mester rejste fra Langenhorn til Flensborg og gjorde der Indkjøb af Fyrretømmer og tykke Brædder til Kælderloftet, hvilket alt til hin Tid var temmelig kostbart, saa hver af de 12 à 14 Alens Bjælker kostede 6 Rdl. foruden Skibsfragt fra Flensborg til Kolding. Bygningen vilde jeg opføre af Brandmur, og Murstenene dertil kunde faas fra Provst Kastbjerg i Lejrskov, en Mil borte, eller fra Stalderupgaard, kun $1\frac{1}{2}$ Fjerdingsvej fra Møllen. Hen paa Vinteren var jeg engang i Nebel Mølle og lod Jens Jepsen, som skulde udføre Markarbejdet, hente for at tage ham med til Stalderupgaard og med mig undersøge de derværende Stens Godhed, der dog ej fandtes til Tilfredshed. Jeg vilde nu ride fra Stalderupgaard lige over til Lejrskov for at tale med Provst Kastbjerg om Stenkjøb hos ham. Imellem Stubdrup og Ferup løber den fra Nebel Mølle kommende Aa. Det var Tøbrud og Vandet meget højt. I et lidet Hus i Stubdrup spurgte jeg en Kone, om hun mente, jeg kunde ride over Aaen, hvortil hun svarede: det gik jo vel an. Der faldt netop en blandet Regn- og Snebyge, det blæste stærkt, og Vinden var lige imod, saa jeg næppe kunde se for mig. Jeg kjendte ikke Vejen og mærkede ikke, at den, da jeg var kom-

men lidt ud i Vandet, drejede til højre, red altsaa lige frem med Hatten lige i Øjnene, og et Øjeblik efter svømmede Hesten med den rasende Strøm. Jeg troede nu, at det var Vejen, der var saa dyb, og svømmede et Par hundrede Skridt lige frem i den Tanke, at Vejen maatte vise sig, naar jeg naaede Ferup-Siden; men det fejlede. Aaen drejede nu mod Syd langs en stejl Brink, til højre stod en Busk ud i Vandet. og jeg styrede til dens indre Kant, fordi jeg troede, Hesten der kunde naa Bund; men det fejlede ogsaa. Dyret forviklede sine Forben i Grenene, og jeg sank et Øjeblik i op til Hofterne, idet jeg vilde dreje ud fra Busken. Da den var kommen løs, vilde jeg prøve den modsatte Bred, men forgjæves, thi Brinken var for stejl. Nu vendte jeg Hesten imod Strømmen, og den kæmpede imod samme, og da jeg . . . . .“

Paa dette spændende Sted ender Wulffs Optegnelser, men ikke hans Liv, tvertimod: der kom nu for ham en mere end 50-aarig Virketid, der har sat sine Spor paa mange Omraader, navnlig da paa Landbrugets, idet han her blev en Foregangsmand.

„Een af Marti Maanedes sidste Dage (1794) — blomsterklædt alt Mark og Enge stod — da jeg med min valgte Ægtemage traadte frem for Brude-skamlens Fod. — Vi paa Endrupholm da viede bleve — i en Kreds af Slægt og Venner gjæve“ — skriver han selv i en rimet Levnedstegning, der gaar fra 1767 helt ned til 1846. Men hans Virke oplyses vist bedst ved følgende Brev, som en unavngiven, der besøgte ham 2 Gange med 38 Aars Mellemlum, fik optaget i „Landøkonomisk Tidsskrift“ for 1832 „som Eksempel

paa, hvad Dygtighed og fornuftig Sparsommelighed kan udrette ved Landvæsenet“. Han fortæller: „Som ungt Menneske paa henved 22 Aar blev jeg i Handelsforretning af min Fader sendt til Jylland. Jeg tog over Ribe til Vejle og Horsens, kom over Foldingbro og Aandst, hvorfra man rejste meget nærmere efter Vejle, over Lejrskov, Ferup og Nebel. Fra Ferup kom jeg over et Slags Fæled, hvor der løb vel 20 Vejspor ved Siden af hinanden, kom over en sort med Tuer besat Hede til en dyb Dal, omgiven af høje Lyngbakker, og i Dalen den saakaldte Nebel Mølle. Det var henimod Aften og Vejen ikke let at finde for en fremmed; jeg bad derfor om Nattekvarter. Beboerne var en ung Mand, som med sin endnu yngre Hustru først nylig havde etableret sig. Lejligheden var meget indskrænket og Beværtningen tarvelig; men jeg saa fornøjede Ansigter, og man kom mig med Venlighed i Møde. Manden, som jeg mærkede, gerne vilde underholde med Fortællinger, fortalte mig, at han var Sønderjyde, at han i 5 Aar havde gaaet omkring i sydlige Egne med Kniplinger, at han 20 Aar gammel var kommen til Jylland som Informator paa en Herregaard og var senere bleven Godsforvalter sammesteds, at han nu 30 Aar gl. havde giftet sig og købt denne Ejendom, og var nu i Færd med at bygge en ny Kornmølle, som nok vilde medtage alt, hvad han ejede. Han udbredte sig over Planer med Avlsbruget, hvorover jeg i Stilhed smaalo. Mandens Planer forekom mig lidt luftige. Jeg var om Morgenen før min Afrejse lidt udenfor Gaarden, men saa kun til 3 Sider sort Hede, i Dalen nogle Elletræer, og de nærmeste Omgivelser bestod i nøgne, vel 100 Fod høje Lyngbakker. Jeg fortsatte min Rejse og kom

efter nogle Dages Forløb tilbage og fandt mit unge Par beskæftiget med at række Sten til Murarbejdet, der allerede var naaet et godt Stykke over Jorden. Jeg fandt dette Arbejde mindre passende for Husherren og hans Hustru, der dog saa tilfredse ud ved den Sysselsættelse, og tog bort kort efter. I 30 Aar tænkte jeg ikke paa det gjorte Bekendtskab. — — For faa Aar siden kom jeg i Bekendtskab med en Kniplingshandler fra en By ved Tønder, som hedder Brede. Han hed Jens Wulff og fører en meget betydelig Handel med det Fabrikat, ved hvis Forfærdigelse denne Mand beskæftiger 10—1200 Mennesker, og er det beklageligt, at denne Industri ved Englændernes Maskiner saa ganske er kommen i Forfald. Fornævnte Wulff har betydelig Afsætning til Meklenborg, Pommern, Hannover, men mest til fjerne Egne, til Bahia, Havanna, Mexico, og bringer mange Penge ind i Landet. Han opofrer sig meget for sine Medmennesker, men er ogsaa en meget formuende Mand. Det randt mig da i Sinde om den Mand i Nebel Mølle, jeg engang havde lært at kende af samme Navn, og erfarede, det var en ældre Broder, og at han levede og boede endnu i Nebel Mølle. Indeværende Aar (1832) havde jeg i Kommission at købe et Parti jydsk Uld til et Handelshus i Amsterdam og fandt det derfor fornødent at tale med Jens Wulff, der gjorde betydelige Indkøb i den Artikel. Jeg gjorde i den Anledning en Rejse til Jylland og lovede at besøge hans Broder i Nebel Mølle. Jeg kom over Foldingbro til Lejrskov og fandt nu en ypperlig fast Chaussé, let og behagelig at køre paa. Jeg ventede nu paa højre Side Ferup den omtalte sorte Lynghede, men den var forsvunden. Indkommen paa en aaben Mark fandt

jeg rig Afgrøde af Hør, Kartofler, Rug og Byg samt en dejlig Græsmark. Foran mig saa jeg en liden ung Skov, og af dens Midte rejste sig en lille Bygning med Altan og Fløjspir. Jeg kom til Bunden af Dalen, og paa en temmelig god Vej, opført paa Bakkens Rand, øjnede jeg en stor Mængde Træer og teglhængte Huse. Billedet af Nebel Mølle fra hin Tid stod for mig og lignede det slet ikke. Ved Bakkens Fod en pyntelig Bro over Bækken, til den ene Side Træplantning, til den anden Side en Humlehave, og oven over dem en stor Mængde frodige, unge Træer. Paa Toppen skimtedes saa det oven omtalte Hus med Altan. Over en smuk Bro kørte man saa ind i Gaarden, der var rummelig og omgivet af 3 teglhængte og 4 straatækte Huse.¹ Jeg syntes næsten ikke, det kunde være den samme Nebel Mølle, jeg havde set for 38 Aar siden. Jeg traadte saa ind til et Par aldrende Mennesker, hilste dem fra Broderen og fortalte, jeg havde besøgt dem for 38 Aar siden. De mindedes mig, og jeg var dem velkommen. Jeg mærkede snart, den aldrende Wulff havde den unges Fortællelyst, og snart fik jeg at vide, hvorledes han 2 Gange havde maattet opbygge Ejendommen paa Grund af Ildebrand og det straks efter, at han havde nedsat sin Assurance en $\frac{2}{3}$, at han nu havde udmærket Møllværk, Klædevalkeri,² Hørmaskine, og at han nu besad en Ejendom paa 400 Tdr. Land, havde Udsæd af ca. 100 Tdr. Korn, kunde have 100 Kvæghoveder, 25 Faar, 13 til 16 Heste, at han havde indvundet 2 Søer til Eng og fik 150 Læs Hø der, hvor-

¹ Alt i alt havde han opbygget 148 Fag Hus.

² Der modtog Vadmel fra Farverne i Haderslev, Christiansfeldt og Hjerting, foruden naturligvis fra Omegnen.

for var gravet' en Afledning for Vandet paa 4000 Alens Længde, 12 Alens Bredde og 4 Alens Dybde. Ved Ejendommens Tiltrædelse² kunde der kun holdes 12 Køer, 4 Heste og 4 Faar. W. førte mig nu om i de nærmeste Omgivelser. Til Vest gik vi op ad den 100 Fod høje Bakke, han kaldte Bloksbjerg,³ helt beplantet med Træer til Bakkens Top. Her laa det før omtalte Hus: en yndig Bolig, 5 Fag, med Stue, Sovekammer, Køkken og et Pulterkammer. Huset var beboet af en hjælpeløs Familie (Abel), der var sat ud af deres Virksomhed. Paa Husets Altan havde man flere Miles Udsigt, men Hovedsagen var dog, at Ejeren havde Udsigt over hele sin Mark. Vesten for Huset var en Fyrreskov, der langtfra stod saa frodig som Granerne, der aarlig gav Skud paa 5 à 6 Kvartér og havde en Højde af 10 à 12 Alen. At en brun, tør, nøgen Lyngbakke saaledes kunde omskabes, havde jeg aldrig troet; men det havde ogsaa efter Ejeren's Forsikring kostet ham megen Møje. Det plantede tog først ved Grøde, da det i 3 Aar forgæves hvert Aar var forsøgt. Nord for Hovedbygningen var en stor Have med mange Frugttræer. Sonden for Bygningen findes en Indhegning, som vel maa kaldes en Park, gennemskaaren af 2 Strømme, som var forsynet med simple Broer. Her findes Køkkenhaven, Græs til Staldfoder, en Planteskole, som Ejeren har anlagt efter Rentekammerets Anmodning. Naar man traadte ind i Haven, stod paa en Bue:

¹ Til Dels af holstenske Arbejdere.

² Da var der rigtignok ogsaa kun 150 Tdr. Land til Gaarden, og af dem var kun 50 Tdr. opdyrkede, Resten havde han Tid efter anden indkøbt.

³ Til Minde om en Rejse, han 1817 foretog til Harzen.

„Du Livets Vej kun stedse vandrer frem,
Men aldrig du den vandre kan tilbage.“

Man finder paa den skovklædte Bakke en Grotte og i samme en Mindestøtte, hvorpaa staar: „Danerkongens og Fædrelandets gjæve Mand Jonas Collin til taknemmelig Erindring“. Højere oppe en Slags Schweitzer-Hytte med Indskrift: „Endrægtighed bygger Huset“. Jeg ytrede noget om, hvor en ellers sparsommelig Mand havde kunnet anvende saa meget¹ paa Forskønnelse, men han svarede mig: „Mere end 50 Mennesker faa dagligt Brød og Underhold fra min Haand, saa skønt jeg ikke er rig, kan jeg jo dog ofre noget paa min egen og mines Fornøjelse paa denne Maade. Gæstebud gør jeg aldrig, min Kone er sparsommelig og mine Børn nøjsomme.“ Vi skiltes saa og ses maaske aldrig mere.“

Saavidt den unavngivne Brevskriver. Her skal tilføjes enkelte Ting: 1808 købte W. Halvdelen af Nebel Kirkes Tiende for 1100 Rdl., senere erhvervede han den anden Halvdel (noget dyrere) og $\frac{1}{3}$ af Sognets Kongetiende. 1811 gjorde Kong Frederik VI. ham til Dannebrogsmænd. 1812, da „Bankosedlers Kurs var saare ringe — faste Ejendomme havde Værd“, greb Spekulationen ham: en Køber bød ham for hans „hele Væsen“ den svimlende Sum af 120,000 Daler (man erindre, at han selv i 1793 havde givet 5,000 Dl. for Møllen). Efter det Øjeblik Kurs gjaldt dette Beløb dog kun 20,000 Rdl. D. Courant. Straks efter Salget dalede Kursen til det halve, saa han nødtes til at søge

¹ Der var i Haven foruden de alt nævnte en Mængde Indskrifter, nogle paa Sten, andre paa Skjolde. En mindede om Pastor Høstmark, en anden om Assessor Lautrup, en tredie om „Gud og Kongen“, en fjerde om G. H. Treschow (Amtmand i Vejle Amt 1820—26. Red. Anm)

at faa Handelen til at gaa tilbage, hvilket ogsaa lykkedes ham imod en Udbetaling af 1,000 Rdl. D. C. til Køberen. Kalsbøl Hovedgaard i Bjerre Herred og Brændevinsbrænderiet i Vejle, som han i Mellemtiden havde købt (den første for 100,000 Rdl.) pr. Spekulation, lykkedes det ham at komme af med i gode Maader i Løbet af det følgende Aar. Da Kosakkerne var i Landet, gik han i Fællig med en Ven og leverede med stor Fordel Kvæg til dem i Itzehoe. 1818 byggede han det omtalte Hus „Blokbjerg“, hvor han senere tog Bolig som Enke- og Aftægtsmand og, skønt næsten fuldstændig blind, skrev sine Erindringer. Han siger i sit rimede Levnedsløb: „Det kaldes Blokbjerg, thi det spøger der, — mest naar den gamle er i godt Humør“. — 1824 holdt han i Vejle et Foredrag for Kong Frederik den Sjette, og Følgen deraf var, at Kvægtolden ved Grænsen blev ophævet, at Kongen gav Tilladelse til Brændevinsbrænderi paa Landet imod tilbørlig Afgift og endelig, at Kongen lovede at hjælpe Vejle Amt til Anlæg af forædlet Schæferi“. 1828 fik han af Landhusholdningsselskabets Præsident¹ overdraget det Hverv at foretage en Rejse til Tyskland for at faa Ideer til en forbedret Høavl. Sin Rejses Resultater nedlagde han i et Skrift, der foreligger i Trykken. Da der i 1831 var Kolera i flere Nabolande, sendtes der Opsynsvagter til Kysterne, og W. blev en af Kystbefalingsmændene. 1835 valgtes han ind i Stænderforsamlingen i Viborg. Det første Vers i den bekendte „Stændervise“² er helliget

¹ Han fik 3 Gange dette Selskabs Præmie, et sølvforyldt Bæger.

² Se „Samlinger til jydsk Hist. og Topografi“ 3. Række V., 137 f.

ham som Alderspræsident. Han var da 71. Da han i 1845 blev blind, maatte han opgive sit Sæde i „Stænderne“. I 1836 døde hans Kone. 1837 blev han Landvæsenskommissær og Kammerraad, 1840 R. af Dbg. Sammen med Major Ingwersen, Justitsraad With og Oberst Rosenberg dannede han i 1840 en Komité, der indsamlede Bidrag til et Minde for Kong Frederik den VI.; der indkom 14,000 Rdl. Paa Skanderborg Slotsbakke fandt man en heldig Plads for Mindesmærket. 1842 solgte han Nebel Mølle eller Elkærholm, som det ogsaa kaldtes, til en Svigersøn,¹ idet han dog forbeholdt sig Bloksbjerg og en aarlig Rente af 320 Rdl. Kort efter skiftede han, og det er med en vis Stolthed, han nævner den Sum, han kunde dele mellem sine Børn, af hvilke en Søn var bleven holdt til Studeringerne og blev Præst i Grønland.² „Den lybske Mark, jeg en Gang fik af Moder — jeg regnede især blandt Skæbnens Goder. — Det var den Kilde, hvorfra Bækken flød, — der rislede som Arv i Børneskød“. Den var i Aarenes Løb bleven til 18,000 Rdl. Da han i 1845 forlod „Stænderne“, udnævntes han til virkelig Justitsraad. Om en anden Begivenhed i dette Aar skriver han: „Da Fredriks Mindestøtte man afslørte — vor milde Christian (d. 8.) selv tilstede var. — Et Mindevers min Tanke da udførte, — som at fremsige jeg dog Mod ej har. — Men til vor gode Konge jeg det rakte, — som det modtog, det læste, naadigst takte — og mig derefter til sit Taffel drog, — hvor jeg en Flaske Vin da sønder slog.“ Dette Uheld pinte ham længe efter: „Hvad mig i Sind og Hu aldeles trykker: — en

¹ C. G. Campen.

² Carl Vilh. W., død 1880 som Præst i Falslev ved Mariager. (Red. Anm.)

Flaske, fuld af Vin, jeg slog i Stykker. — En Strøm Madeira langs ad Bordet flød, — hvad mig min brune Kind fast maled' rød.“ Hans Blindhed var dog ellers Undskyldning nok.

„Da Krigen udbrød 1848,“ skriver hans Datterdatter, Enkepastorinde Eulalia Aagaard, „fandt hans Børn det for uhyggeligt for ham at bo saa afsides paa Bloksbjerg, og han rejste da i sidste Øjeblik inden Fjenden kom, til mine Forældre i Aarhus. Hvem der kunde, flygtede til Øerne, og samme Aften, da han uventet kom til os, skulde vi Børn være sendte med Dampskibet til København med hvad vi ejede af Værdier og Vaaben. Nu bestemte vore Forældre sig til at beholde os og deres Sager hjemme tillige med vor gamle, blinde Gæst. Vi boede paa et af de mest udsatte Steder i Aarhus, ved Skolebakken, hvorfra Tyskerne beskød vore Krigsskibe, som laa i Bugten. Fjenderne stod tæt pakkede om Huset med Heste, Kanoner, Brandraketter osv., da en Officer underrettede os om, at Vinduerne skulde løftes af og Børnene føres ud af Huset. Moder med Bedstefader under Armen og fulgt af en Flok Børn maatte da ud i alt dette Virvar; men det maa man sige til Fjendens Ære: da de saa dette Tog, gjorde de sig al mulig Umage for at skaffe os Plads, saa vi lykkelig og vel kom hen til Bedstefaders gamle Venner Finsens, som var Herredsfoged i Aarhus. Det blev ved Skrækken, Huset blev ikke skudt ned, og Fjenden forlod snart igen Byen. Bedstefader rejste saa efter nogen Tids Forløb hjem igen, men kom aldrig mere til Bloksbjerg, men blev nede i Gaarden i de følgende urolige Krigsaar. I Slutningen af Aaret 1849 blev han syg, og i Begyndelsen af 1850¹ døde han, plejet af sin kærlige yngste Datter Eulalia.“

¹ 16. Januar. (Red. Anm.)

En gammel Bryllupsvisе.

Meddelt af Postekspedient C. Klitgaard, Aalborg.

De levende Recepters

Prærogativer

*frem for de døde betragtet, da Brudgommen,
Velædle og Velvise Sr. Hieronymus Carstensen,
Apothequer udi Ribe, lod sig med een af de Levendes,
Ædle og Dydsirede Jomfru Elisabeth Fog
udi et kjærligt Ægteskab forene
udi Hvidding Præstegaard, d. 6. Dec. 1748,*

af

Brudeparrets forbundne Ven.*

Det Bryllupsdigt, hvoraf her meddeles et Brudstykke, findes i Afskrift blandt nogle ukatalogiserede Papirer i Aalborg Stiftsbibliotek, og har vist tilhørt Biskop Fogtmann.** Det her meddelte Afsnit af Digtet synes mig ikke at være uden Interesse, idet det paa en revuagtig Maade skæmter over Forholdene i Ribe under det 18. Aarhundredes Nedgangsperiode. Anm. 1, 2 og 3 er af den ubekendte Afskriver og vist fra det 19. Aarhundredes 1. Trediedel. De med Bogstaver betegnede Anm. er derimod af mig.

C. Kl.

*) Han hed Wellejus, og han siger et Sted i Digtet, at han er af Præsteslægt; det ligger da nær at antage, at han var Brudens Morbroder eller Søskendebarn. Bruden (f. 1728, † 1761) var nemlig Datter af Provst Klemens Jørgensen Fog († 1763) og Magdalene Hansdatter Wellejus († 1737). Brudgommen Sr. Hieronymus Carstensen fik Apoteker-Privilegium i Ribe 1746 og havde det til 1772.

**) Nik. Fogtmann var Biskop i Ribe 1831—33, i Aalborg fra 1833 til sin Død 1851.

Herbis non verbis corde virescit homo.

Ei Snak og Pral, men Urter skal et Menneske
oplive.

Jeg denne Opskrift saae
og læste her i Staden,^a
da jeg forleden vilde gaee
igennem Østergaden,
hvor Salomon afmalet er
paa Apotheker-Brettet,
at hver kan see og mærke: dér
er Apothek anrettet.

∴ Mon Salomon, hans Majestæt,
har kunnet sig indbilde,
man paa et Apotheker-Bret
ham saa ophøie vilde?
I Herrer Apothekere
nok ogsaa kunde hænge
en mindre Mand til Spot og Spee
for Piger og for Dreng,
dog ej saa just en Tremarksmand,
thi denne ingenlunde
til Apotheker-Stat og Stand
sig ret beqvemme kunde. ∴∴
Da jeg fik dette læst og seet,
jeg tænkte, det kan tjene
mig, naar jeg skal som en Poet
to Negliker forene,
som i et Apothek skal staae,
skal voxee, groee og være,
og siden derpaa andre smaa
og spæde Blomster bæere.

— — — — —
— — — — —

Før skal Ribe blive nye,
 som den gamle Riber-Bye;
 man skal Spiir oprejse
 før paa store Kirke Taarn,
 som man haver seet tilforn,^b
 op i Skye at kneise;
 før skal samme Kirke faae
 for glassered' Stene blaa
 Blye paa søndre Side;^c
 Før og St. Christopher skal
 med den Munk anrette Bal
 og paa Dragen ride;¹

¹ St. Christoffer, hvis Billede findes i Terpagers Ripæ Cimbr., stod i en Udbygning af Domkirken, men blev hugget itu, da Kirken blev repareret 1792. Munken i Domkirken er Dem (o: Fogtmann?) vel bekendt fra Deres Skolegang. Den gamle Bispekaabe, som Klokkerens Dreng viste sig med ved Markedsdagene, og deri forestillede den saakaldte Munk, blev endelig, men post festum, tagen under Laas og Lukke, da denne Levning fra den katolske Tid var næsten ødelagt.* Anledningen dertil gav Stiftamtmand Moltkes Svoger,** som en Markedsdag kom ind i Kirken og saa de skandaløse Optrin, Pøbelen foretog derved, hvorover han dolerede djærvælgigen.

* Se „Fra Ribe Amt“ V 189 f.

** Maa vist være Kammerherre Poul Rosenørn til Ulriksholm († 1829), med hvis Søster Stiftamtmand Moltke var gift (se „Fra Ribe Amt“ V 162). (Red. Anm.)

b. Spiret paa Domkirkens Taarn var vistnok allerede nedstyrtet i det 15. Aarhundrede.

c. Ved Reparationen 1738—1743 skulde Taget udbedres, men da Blyet ikke vilde slaa til, maatte en Del af Tagets søndre Side belægges med glasserede Sten. (C. E. Secher: Danmark II, 707.)

før bli'r Handelen i Stand; ^d
 før ved Ribe fattes Vand;
 før skal Flod ophøre;
 før man ingen Vahre meer
 over Aae paa Baade seer
 Folk om Nat at føre; ^e
 før ei Stude gennemgaar;
 før skal Heste, Køer og Faar
 ikke overstjæles;
 før en Rytter dem opspør,
 før man ikke Vod-Mænd smør,
 før af dem ei hæles; ^f
 før skal Bondens Koe ei faae,
 som bor langs med Kongens Aae,
 hvert Aar femten Kalve; ^g
 før faar Gredstedbro sit Syn,
 som er pantsat udi Fyen, ^g

^g I de Landsbyer, som ligge i en vis Afstand langs med Kongeaaens søndre Side, fik Kreaturerne et Brændemærke paa Hornene, og dermed fulgte med Hensyn til Tolden aldeles Fritagelse. Følgen deraf var, at man praktiserede did en Mængde Kalve, som foregaves at være fødte der, saa at en Koe i den Egn let kunde faae 15 Kalve om Aaret.

d. Byens Handel, der i forrige Tider havde været saa blomstrende, var paa denne Tid kun ringe, jvf. Anm. j. I en Beretning fra 1736 skrives om den store Skibsfart og Handel, som forhen havde været dreven i Ribe. (A. St. 702.)

e. Smugleri.

f. Fiskernes Tavshed med Hensyn til Oversmugling af Kreaturer blev altsaa betalt med klingende Mønt.

g Der findes i Fyns Bispearkiv en udateret Indberetning, vistnok fra Præsten i Bjergby paa Taasinge, om et Syn, som en Mand fra Helløv mente at have haft, og som han mente at have givet

dog det har det halve; ^h
 før skal Flensborg ikke flye
 Klæde hen til Riber-Bye;
 før ei al Slags Vine;
 før ei gamle Specier
 i Commerce-Raads Gjemme er
 og udi hans Skrine; ⁱ
 før skal Farv'rens Mølle gaae, ^j
 før udtømmes skal Nibs-Aae
 og ei Fiske give;
 før paa Holmen og Koebroe
 skal ei komme Hest og Koe;
 før ei Græs skal blive;
 før skal Slottet bygges op
 og i Sky opreise Top,
 som i fordums Dage;
 før skal mand i alt det Guld,
 som er der lagt ned i Muld,
 komme til at rage;

ham en Aabenbaring om, at København skulde forgaa om 40 Dage, hvis Indbyggerne ikke omvendte sig og Kongen ikke afstod den halve Told paa Købstæderne og den halve Skat paa Landsbyerne (Sunds Herred Nr. 47, se Kirkehist. Saml. 5 R. III 284) — Det var jo muligt, at der sigtedes hertil: men i saa Fald kan den nævnte Præsteindberetning næppe være fra omtr. 1680, som der formodes paa anf. St. i Kirkehist. Saml., da det vilde være for lang Tid før Brylluppet til, at Begivenheden da kunde være almindelig bekendt.

h. ?

i. Her sigtes vistnok til den velhavende Kommerceraad Christen Siegfried Eenholm, der 1725 tog Borgerskab som Købmand i Ribe, efter at han 1723 havde ægtet Enken efter Raadmand Mads Pedersen Fridsk.

j. Ribe var ved Midten af det 18. Aarhundrede nedsunken i Fattigdom, og Næringslivet stagnerede (se C. E. Secher: Danmark II, 702 f.).

før skal Skolen brækkes ned,
 før skal Rector ^k blive kjed
 af en Stiil at rette;
 før Disciplene forsmaaer
 de sædvanlig trende Kaar,
 som enhver kan gjætte; ^l
 før skal ei i Kirkens Gang
 og ved Aftens-Bøn og Sang
 spilles Mariage; ³
 før og udi Hospital
 Pigerne, som der er, skal
 paa der' Mødom passe: ^m
Før vor Brudgom og vor Brud,
som nu samlet er i Gud,
skal af Vanheld trykkes;
før det engle-yndig Par,
som i Ribe Bolig har,
nogen Tid ulykkes.

³ Medens Disciplene forrettede Chorsangen i Domkirken om Aftenen Kl. 5, var der et almindeligt Stævne-møde af Byens unge Karle og Piger. Længere tilbage i Tiden stod Kirken bestandig aaben om Dagen, f. Eks. i min Faders Skolegang, og da skal megen Uterlighed være bedreven i Kirken.

k. Christian Falster († 1752), bekendt som en ihærdig og dygtig Skolemand.

l. ?

m. De sædelige Forhold i Hospitalet det gamle Sortebrødre-kloster — var vel paa den Tid mindre gode.

Fra Fæste til Selveje.

Et Træk af Vamdrup Sogns Historie. — Af Lærer
J. H. Byriel, Øster-Vamdrup.

HOVEDGAARDEN Østerbygaard har lige indtil 1772 haft Ejere til fælles med Trøjborg i Sønderjylland, hvis „Jagtslot og Lystgaard“ den var. Da Danske Atlas udkom 1769, tilhørte begge Gaarde Overhofmarskal Chr. Frederik Moltke, men Østerbygaard blev 1772 af dennes Enke Ide Hedevig Buchwald (dagift med C.A. v. Plessen til Gunderslevholm), afhændet til Kancelliraad Frederik Vilhelm Hansen, der var Inspektør paa Trøjborg, og som Aaret efter tillige købte Vamdrupgaard. Han forlangte, at de under Gaarden hørende Fæstere skulde gøre Hoveritjeneste paa Østerbygaard, hvad de aldrig tidligere havde gjort. Fæsterne klagede til Kongen, der gav dem Medhold og paabød, at Kancelliraad Hansen skulde overlade dem Gaardene for den samme Pris, som han selv havde givet for dem, saafremt da Fæsterne var villige dertil. 37 af disse gjorde da Fordring paa at blive Selvejere, hvorfor der d. 31. Marts 1785 blev affattet en Kontrakt mellem begge Parter, og denne, hvoraf en Afskrift, ejes af Bolsmand Peder Holm i Øster-Vamdrup, lyder saaledes:

Købekontrakt.

Undertegnede Dato er mellem os underskrevne, mig*Frederik Vilhelm Hansen til Østerby- og Vamdrup-Gaarde, Deres Kongl. Majestæts virkelige Kancelliraad, som Sælger paa den ene Side, og os hidtilværende Fæstebønder og Fæstelandbolsmænd under Østerbygaard Gods paa den anden Side indgaaet følgende Købekontrakt paa efterfølgende Vilkaar, nemlig:

Jeg, Frederik Vilhelm Hansen, som deres Husbond, sælger og overlader herved i Kraft af dette

- 1) enhver sin paaboende Fæstegaard, Hus og Landbol, med dertil hørende Bygninger, Besætning, Ager og Eng, Fællede og Overdrev, Skov, Mose og Krat, alt lige som nu dertil ligger, og med Rette ligger, at han kan benytte og bruge dette, som Loven tillader en Selvejer det, frit for Ægte, Hoveri, Landgilde og alle Afgifter, de Kongelige undtagne, som er eller herefter vorder paabudte, imod,
- 2) at jeg mig og efterkommende Ejere af Østerbygaard eller Vamdrupgaard ellers i Følge Forordningen af 13. Maj 1769 forbeholder Herligheden over samme Gods, som ellers skal bestaa i Sigt og Sagefald, Skifte, Bøder, Jagt- og Fiskerirettigheder, hvilke Rettigheder ellers i ingen Maade skal kunne extendere mod anførte, og renunceres ganske og aldeles paa Lovens 3. Bogs 12. Kapitel, 4 Artikel, som ansætter Herligheden for et Behold af Fjerdedelen udi en Selvejergaard. Skulde jeg eller Efterkommere ville afhænde denne reservede Herlighed, skal Bønderne selv være den nærmest, naar de derfor betaler, hvad en anden vil give.
- 3) Paa Mandskabet under dette Gods skal eller kan

Herlighedsejeren aldeles ingen videre Præsention¹ gøre end til Hans Kongelige Majestæts Tjeneste, saa at naar hver Lægd svarer det allerunderdanigst paabudte Mandskab, har den videre sig dermed ej at befatte. Men hvad de til Dato udgivne frie Poster anlanger, da bliver samme i deres Kraft, som ogsaa de for nærværende Tid staaende Landsoldater og Ryttere gør den første Mønstring i dette Aar; men siden besørger hver Lægd sin Soldat eller Rytter.

- 4) Under Gaardens Køb følger de paa Gaardens Grund staaende saa vel som blivende Huse, saavel med Mandskab som med Grundskat, til Gaardens Ejer, mod at saadanne, som selv er Ejere af deres Huse, svarer som sædvanlig her til Gaarden eller Herlighedsejeren 24 Skilling udi Husbondhold.
- 5) Som Hans Majestæt udi dette Gods har den halve Købesum indestaaende, nemlig i *Søgaard* Nr. 4 hos Christian Hansen i hver Tønde Hartkorn 80 Rigsdaler 3 Mark, Nr. 5 hos Laurids Ross i hver Tønde Hartkorn 80 Rigsdaler, i Nr. 6 hos Lars Jepsen i hver Td. Hartkorn 83 Rigsdaler 3 Mark; i *Horskær* Nr. 1 hos Peter Hansen 101 Rigsd. i hver Td. Htk., Nr. 2 hos Søren Petersen 100 Rigsd. i hver Td. Htk., i *Vamdrup* 56 Rigsd. 3 Mark i hver Td. Htk., i *Ø. Vamdrup* 60 Rigsd. i hver Td. Htk., *Hafdrup* Nr. 1 hos Daniel Andersen 57 Rigsd. 3 Mark, i Nr. do. 55 Rigsd. og hos Nr. 2, Rasmus Hansen, 50 Rigsd. 3 Mark i hver Td. Htk., og af hvilke Penge som en Afgift af Gaarden ifølge de Kongelige Allernaadigste Anordninger og det Allernaadigst meddelte Skøde skal betaales efter 4°/₁₀₀ til

¹ Præscription?

Hans Majestæts Kasse, — saa paatager Køberen sig denne aarlige Afgift af Gaarden selv lige som de Kongelige Skatter at betale, og ere samme ganske udenfor den af hver belovede forneden under specificerede Købesumma, som enhver for sig har udlovet at betale.

- 6) Indtil næstkommende 4. Juni afbetaler jeg alt paa Amtsstuen forfaldne for dem, mod at de ligesom forhen her til den Tid betaler de forfaldne Kongeskatter, den halve Kongelige aarlige Afgift af hver Mands Gaard samt halvaarlig Rente af Købesummen, da de fra 11. Decbr. sidst afvigte anses at være Selvejere; siden betaler de selv deres Kongeskatter og Afgifter paa Amtsstuen.
- 7) Den til mig udlovede Købesum betales først til September 1786 mod et Aars Rente efter 4 $\frac{1}{2}$ %, imod at jeg til den Tid meddeler dem Skødet paa stærkt og fuldkomment, som de selv vil lade det concipere, naar det ellers ikke afviger fra denne Købekontrakt. Skulde nogen forlange Pengene længere staaende hos mig, leveres dem til den Tid, naar de et halvt Aar forud aftaler det med mig, ligeledes Skøde mod Panteforskrivning paa 1. Prioritet i deres Ejendomme paa, hvad de da maatte være eller blive skyldige af den udlovede Købesum; det forstaar sig ogsaa af sig selv, at jeg til den Tid leverer dem Skødet frit for nogen Paahæftelse, de Kongelige Afgifter og Kongeskatter undtagne, som forhen meldt. Vil nogen før den Tid afbetale noget af sin udlovede Købesum, kan samme og imod behørig Kvittering modtages, naar det til behørig Tid meldes og afgøres.
- 8) Da en Del af Køberne har anlagt Sag imod mig og

frygter, at de efter en given Forskrivelse om at holde Sagen ud, skulde kunne nødes til at betale noget videre til Sagens Omkostninger, saa paatager jeg mig fra den 1. April som den Dag, de tilsagte Kommissarier den sidste Gang møder i denne Sag, at holde dem fri for videre Omkostninger i den mod mig anlagte Sag.

- 9) De ved dette Køb paagaende Omkostninger med stempelt Papir med videre afholder Køberne selv pro quota, som det og staar dem frit, som ovenanført, selv at concipere eller forfatte Skøderne, saa stærke som de forlanger, som ogsaa at lade alt tinglæse og protokollere uden at give mig noget Varsel dertil.

Hvorimod vi her opregnede Bønder og Landbolsmænd paa foranførte Maade og Conditioner udlover hver især og for sig selv at betale, foruden at svare de Kongelige Afgifter, efterfølgende Summer.

Søgaard: Christian Hansen 260 Rdl. $5\frac{1}{4}$ Skilling, Lars Jepsen 997 Rdl. $10\frac{1}{4}$ Skilling, Laurids Ross 225 Rdl. 6 Sk.

Horskær: Peter Hansen 528 Rdl. 19 Skilling, Søren Petersen 533 Rdl. 8 Sk.

V. Vamdrup: Gyde Petersen 110 Rdl. 18 Sk., Søren Nielsen 630 Rdl. $23\frac{5}{8}$ Sk., Claus Nissen 414 Rdl. 46 Sk., Bertel Vind 550 Rdl. $44\frac{11}{10}$ Sk., Jens Iversen Smed 408 Rdl. $6\frac{13}{10}$ Sk., Niels Lauridsen 556 Rdl. $34\frac{3}{4}$ Sk., Laue Petersen 227 Rdl. $35\frac{1}{8}$ Sk., Nis Hansen 416 Rdl. 4 Sk., Peter Ross 503 Rdl. 94 Sk., Kristen Buck 403 Rdl. $86\frac{15}{10}$ Sk., Peter Petersen 69 Rdl. $19\frac{3}{4}$ Sk., Christen Madsen 123 Rdl. $39\frac{1}{2}$ Sk., Rasmus Hansen 122 Rdl. 31 Sk., Anders Jørgensen 87 Rdl. $2\frac{3}{4}$ Sk.

Ø. Vamdrup: Jens Pedersen 428 Rdl., $24\frac{3}{4}$ Sk., Niels Andersen 476 Rdl. $45\frac{3}{4}$ Sk., Hans Christensen 216 Rdl. $19\frac{1}{2}$ Sk., Peder Ravn 216 Rdl. $19\frac{1}{2}$ Sk., Peder Matthiesen 214 Rdl. $21\frac{3}{4}$ Sk., Rasmus Andersen 351 Rdl. $8\frac{1}{4}$ Sk., Marcus Rasmussen 226 Rdl. 27 Sk., Jens Krag 103 Rdl. $15\frac{3}{8}$ Sk., Hans Hendriksen 419 Rdl. $34\frac{7}{8}$ Sk., Nis Jensen 210 Rdl. $7\frac{1}{2}$ Sk., Søren Hendriksen 200 Rdl. $37\frac{1}{2}$ Sk., Anders Hansen 100 Rdl. $18\frac{3}{4}$ Sk., Christen Smed 118 Rdl. 36 Sk., Nis Hansen 133 Rdl. 36 Sk., Morten Nielsen 106 Rdl. 12 Sk., Jes Lærke 60 Rdl.

Hafdrup: Daniel Andersen 381 Rdl. 2 Sk., Rasmus Hansen 368 Rdl. 6 Sk.

Til des ydermere Bekræftelse og uryggelig Holdelse for os og vore Arvinger har vi samtlige contraherende under Begivelse af alle mulige Udflugter, da Herligheds-Ejeren den reservede Herlighed ej videre end anført kan extendere, os ej heller andet end den anførte Betaling skal kunne fri, denne Contrakt som in duplo udfærdiges og Sælgeren originalis leveres, under Pantsættelse af havendes og fangendes Gods egenhændig underskreven og tildels beseglet.

Østerbygaard, d. 31. Marts 1785.

F. V. Hansen.

Kancelliraad Hansen ejede Gaarden til sin Død 12. Marts 1793. 4 Aar senere solgte hans Enke baade den og Vamdrupgaard til Kammerherre General Ernst Fred. Düring; han byggede Møllen 1801 og døde 20. Oktbr. 1809. Medens Vamdrupgaard gik over til den ene af hans Sønner, solgtes Østerbygaard til en Tysker ved Navn Trummer, som gav 32000

Kurant-Daler for den. Den næste Ejer hed Wittrock og var ligeledes en Tysker. Dengang laa Øst og Nord for Gaarden en Del Skov, for største Delen bestaaende af Bøge. Da Wittrock lod Træerne rydde, idømtes han en Bøde, som dog paa visse Vilkaar blev ham eftergivet; han flyttede siden til Tyskland og bortforpagtede Gaarden til en anden Tysker ved Navn Schlüter, som skal have været en særdeles dygtig Landmand. Den følgende Ejer var C. W. Wolfhagen, en Broder til den slesvigske Minister af samme Navn, og fra ham kom Gaarden 1853 til Barin C. Fr. Düring-Rosenkrantz († 1876) der betalte 117000 Rigsdaler for den; han solgte den 1855 til Kammerherre J. C. E. Berling for 140,000 Rdl. Berling lod bygge den store Kornlade Nord for Gaarden; han boede der aldrig, men holdt en Bestyrer og bortforpagtede den tilsidst. I hans Tid nedlagdes Kroholdet i det saakaldte Møllehus 1860. Efter Berlings Død 1871 købte Vilh. Madelung Gaarden for 144000 Rdl.; hans Søn L. Madelung er siden 1901 Gaardens Ejer.

Et middelalderligt Signet,

fundet ved Læborg.

Meddelt af Højskolelærer Dr. phil **Marius Kristensen**,
Askov.

I Forsommeren 1906 blev til Nationalmuseet indsendt et Blysignet, som var fundet af et Skolebarn i en Grusgrav ved Læborg. Overfladen var helt iltet, saa det saa ud som Gips, men ellers var det udmærket bevaret, og baade Billedet, en Fyrste siddende paa en Foldestol, med Kappe om Skulderen, Sværd i højre og Spyd i venstre Haand, og Overskriften + BALDWINVS. DVX. FLANDRENSIV. var paa intet Punkt beskadiget. Nationalmuseets 2den Afdeling sendte et Aftryk af Signetet til det belgiske Biblioteks Rigsarkiv med Fore-

spørgsel om dets Alder, og Underarkivar J. Cuvelier har nu behandlet det i en Afhandling i det belgiske Biblioteks- og Arkiv-Tidskrift.¹

Efter hele sit Udseende maa Signetet høre hjemme i det 11. Aarhundrede eller Tiden nærmest før eller efter dette. I denne Tid har Flandern imidlertid ikke mindre end fire Grever af Navnet Baldvin (B. IV, den skæggede 988—1035, B. V af Lille 1035—1067, B. VI af Mons 1067—1070, og Baldvin VII med Øksen 1111—1119). Imidlertid kender man Baldvin Vs og Baldvin VIs Segl, og begge disse har *Rytterbillede* af Fyrsten, medens *Tronbillede* ikke kendes i Segl fra deres eller den mellemliggende Tid. Derimod har man Tronbillede paa Arnold den Gamles Segl fra 941. Endvidere har Billedet paa Læborg-Signetet tydeligt Skæg, medens Baldvin V og VII fremstilles skægløse. Begge disse Omstændigheder peger hen til Baldvin IV, som ikke blot kaldes, men nævner sig selv *den skæggede* (*honesta barba*). Dragten og Tronstolens Form tyder ogsaa paa gammel Tid, og intet taler imod at henhøre det til Baldvin IV.

Derimod er der andre Mærkelgheder ved det fundne Signet. Der er først Titelen *dux* (Hertug), medens Herrerne af Flandern ellers kaldes *Grever* (*comes*). Men man har enkelte Eksempler paa Brugen af den anden Titel, saa den kan ikke gøre Ægtheden tvivlsom.

Mærkeligere er det, at Signetet er af *Bly*, men ogsaa herpaa har man andre Eksempler; saaledes lod Grev Vilhelm af Henegouw og Holland i 1344 paa en Rejse i Prøjsen lave sig et Signet af Bly.

¹) Revue des Bibliothèques et Archives de Belgique IV. 372 og V 25 (Bruxelles 1906—07).

Hvad endelig Findestedet angaar, kan man jo minde om, at Danmark og Flandern havde stærke Forbindelser med hinanden; Knud den Hellige var gift med en flandersk Grevedatter, og hans Søn Karl fulgte efter Baldvin VII som Greve i Flandern.

Noget absolut sikkert kan jo ikke siges, men det er ganske rimeligt, at en af de flanderske Grever Baldvin (snarest Baldvin IV) har foretaget en Rejse i Danmark (vi véd dog intet om en saadan Rejse, men der er i Jylland fundet en Del flanderske Mønter netop fra Baldvin IV.s Tid), og at han paa Rejsen har ladet sig skære et midlertidigt Signet af Bly, som saa er bleven tabt (Læborg ligger nær ved den gamle Landevej fra Viborg til Ribe og Slesvig). Det maa være bortkommet, medens dets Ejer levede, da man ved Ejerens Død sønderbrød hans Signet for at hindre senere Dokumentforfalskninger. Under alle Omstændigheder er det gamle Signet endnu et Vidnesbyrd om middelalderlige Forbindelser mellem Danmark og Flandern.

For øvrigt har dette Fund iflg. Hr. Cuvelier endnu den Betydning, at det er det eneste Blysignet fra Middelalderen, man overhovedet har opbevaret til vore Dage, og at det er det ældste kendte Signet med Tronbillede (det ældste kendte *Segl* med Tronbillede er ogsaa flandersk, nl. Arnold den Gamles fra 941).

Regnskab

for

„Historisk Samfund for Ribe Amt“ 1. Marts 1906—28. Februar 1907.

<i>Indtægt:</i>	<i>Udgift:</i>
Kassebeholdning f. i. Aar	Aarskriftet .....
Efterbetaling f. i. Aar	Festskriftet „Ribe Domkirke“ .....
526 Medlemmer à 2 Kr.	Møderne .....
Solgt i Aarets Løb	Medlemskort, Porto o. l. ....
33 Subskribenter à 1 Kr.	Andre Udgifter .....
Statsunderstøttelsen	Til Grundfonden .....
Fire livsvarige Medlemmer ..	Kassebeholdning .....
Indvundne Renter	
Kr. 672,59	Kr. 1252,13
46,00	368,37
1052,00	223,85
225,71	108,08
33,00	21,75
300,00	100,00
100,00	394,30
39,18	
Kr. 2468,48	Kr. 2468,48

Samfundet har en Grundfond Kr. 375,00.

Bakkehus, Vejen, den 15. Marts 1907.

POUL BJERGE.

Undertegnede Revisorer have gennemgaaet Regnskabet for „Historisk Samfund for Ribe Amt“ med tilhørende Bilag, uden at vi have fundet noget at bemærke.
Ribe, den 19. Marts 1907.

P. ABELL.

C. N. TERMANSEN.

Regnskabet fremlagt paa Generalforsamlingen i Bramminge den 20. Marts 1907 og godkendt.
STEMANN.

Tilgang og Afgang af Medlemmer af „Historisk Samfund for Ribe Amt“ i 1907.

(Sluttet 22. November 1907; Hovedfortegnelsen se II Bd.)

Tilgang.

Livsvarige Medlemmer.

Bjerge, Poul, Højskolelærer, Bakkehus, Askov.
Godskesen, S., Etatsraadinde, København.
Schousboe-Jensen, G., Præst, Buerup.

Ordinære Medlemmer.

Amorsen, K., Frøken, Esbjerg.
Andersen, Knud, Elektriker, Askov.
Birch, A., Stationsforstander, Ølgod.
Bjerre, J., Ingeniør, Askov.
Blanch, Marie, Sygeplejerske, Horne.
Borg, Andreas, Gmdl., Ølgod.
Brandt, J. N., Skoleforstander, Bramminge.
Breinholt, B. V., Ingeniør, København (siden død).
Christensen, G., Herredsfoged, Holsted.
Eriksen, Sofus, Købmand, Esbjerg.
Finsen, Ingeborg, Professorinde, København.
Fogtmann, Cathr. Nic., Frk., Varde.
Graversen, Mads, Aftægtsmand, Ølgod.
Hansen, H. N., Gaardmand, Sejstrup.
Hansen, Jan., Gaardmand, Ovtrup.
Hansen, H. P., Provst, Bryndum.

Hansen, Peder, Sognefoged, Jerne.
 Hinkbøl, P. Cl., Læge, Ølgod.
 Iversen, Johs., Lærer, Anst.
 Jørgensen, Mikkell, Glarmester, Lunderskov.
 Knudsen, Knud, Gaardmand, Hjarup.
 Konradi, E., Landbrugslærer, Ladelund.
 Kristensen, R. K., Assistent, Askov.
 Kristiansen, Lars, Gaardmand, Ølgod.
 Lassen, O., Hotelejer, Lunderskov.
 Ludvigsen, C., Ingeniør, Vejen.
 Læseforeningen i Vestkær, Ølgod.
 Mortensen, Kjeld, Mejeribestyrer, Højrup.
 Mourier, Ch. A. D., Læge, København.
 Nielsen, Mejeribestyrer, Aalbæk.
 Nielsen, L., Portør, Ølgod.
 Nielsen, Peder, Gaardmand, Ølgod.
 Nordland, H., Direktør, Esbjerg.
 Notrild, J., Forstander f. Aandssvageanst., Ribe.
 Pedersen, Hans, Gaardmand, Ferup Nyvang.
 Petersen, C. A., pens. Kordegn, Jerne.
 Petersen, Tandlæge, Aalborg.
 Petersen, L. P., Smed, Vejen.
 Pontoppidan, Hans, Gaardmand, Ølgod.
 Rasmussen, R., Branddirektør, Højrupgaard.
 Roed, Hans, Gaardmand, Ferup.
 Schmidt, F. O., Lærer, Sest.
 Sillasen jun., N. P., Esbjerg.
 Sort, Th. J., Redaktør, Bramminge.
 Søgaard, P., Vognmand, Lunderskov.
 Sørensen, Rasmus, Gaardmand, Ferup.
 Thulesen, K., Frk., Ferup.
 Varde og Omegns Folkebogsamling.
 Wissing, H., Møllejer, Sest.

Afgang.

Busk, J., fhv. Folketingsmand, Horsens.
 Dissing, S. C., Lærer, Gejsing.
 Gesner, Anna, Lærerinde, Esbjerg.
 Habekost, H., Gaardmand, Gesten.
 Hassing, V. V., Toldforvalter, Esbjerg.

Holst, J., Lærer, Jebjerg.
 Ludvigsen, Nic., Gaardmand, Københoved.
 Lund, Chr., Gaardmand, Københoved.
 Mathiesen, Chr., Mejerist, Aagaard.
 Nielsen, Vald., Lærer, Bryndum.
 Oldenburg, Poul, Præst, København.
 Pallesen, Jørgen, Husmand, Ølgod.
 Schrøder, V., Frk., Ribe.
 Sørensen, Svend, Bager, Varde.

Medlemstal 1. Novbr. 1906	543
Tilgang indtil 22. Novbr. 1907	51
	594
Afgang indtil 22. Novbr. 1907	14
Medlemstal 22. Novbr. 1907	580

Desuden er 2 ordinære Medlemmer bleven livsvarige.

Ved Henvendelse til Samfundets Sekretær, Højskolelærer Poul Bjerge, Bakkehus v. Vejen, kan Medlemmerne mod Betaling af 1 Kr. aarlig subscribere paa de af „Vejle Amts historiske Samfund“ udgivne Aarbøger og ligeledes for 1 Kr. aarlig (halvt Medlemsbidrag) blive Medlemmer af et af de historiske Samfund for Frederiksborg, Holbæk, Thisted, Randers og Ringkøbing Amter.

I Aaret 1907 har Samfundet afholdt følgende Foredragsmøder: 30. Januar paa *Askov Højskole* (Kammerherre *Stemann*, Ribe: De danske Helligaandsklostre; Forstander *J. Appel*, Askov: „Kloster“politikken i Nordslesvig i Begyndelsen af 1860'erne); 20. Marts i *Bramminge* (Bankdirektør *J. Madsen*, Jerne: *Kærgaards Historie*; Sognepræst *J. Richter*, Vejen: Stiftamtmand C. C. Gabel til *Brammingegaard*); 19. September i *Esbjerg* (Sognepræst *M. H. Nielsen*, Kvong: Vestjyske Skoleforhold i det 18 Aarhundrede; Sognepræst *C. Hjortkjær*, Malt: Moderne jysk Literatur, særlig *J. Skjoldborg* og *J. Aakjær*); 18 November i *Ferup* (Sognepræst *J.*

Richter, Vejen: Af Lejrskov Sogns ældre Præstehistorie; Højskolelærer Poul Bjerge, Askov: Om Bondestanden).

I det nye Aar er der paatænkt et Fællesmøde med „Vejle Amts historiske Samfund“, ligesom Samfundet selv venter at kunne holde Møder i Sest, paa Ladelund Landbrugsskole o. fl. St.

Rettelser:

Side 10, Lin. 7 f. n.: 1808, læs: 1818,

— 141, — 5 f. n.: 1765, læs: 1766.

INDHOLD:

	Side
Spansk og fransk Indkvartering i Ribe 1808. Af Kammerherre <i>G. Stemann</i> , Ribe.....	3
Præsten C. F. Junghans og hans Optegnelser 1793—1829 (Fortsættelse). Ved Pastor <i>G. Schousboe-Jensen</i> , Buerup	39
Kærgaard. Af Bankdirektør <i>J. Madsen</i> , Jerne.....	71
Minder fra Darum Sogn. Af fhv. Amdsraadsmedlem <i>P. K. Pedersen</i> , Frøsiggaard.....	108
Justitsraad, Stænderdeputeret Hans Wulff til Elkærholm. Ved Pastor <i>G. Schousboe-Jensen</i> , Buerup.....	119
En gammel Bryllupsvis. Ved Postekspedient <i>C. Klitgaard</i> , Aalborg.....	165
Fra Fæste til Selveje. Et Træk af Vamdrup Sogns Historie. Af Lærer <i>J. H. Byriel</i> , Øster Vamdrup.....	171
Et middelalderligt Signet, fundet ved Læborg. Af Højskolelærer Dr. phil. <i>Marius Kristensen</i> , Askov.....	178
Regnskab for „Hist. Samf. f. Ribe Amt“ indt. 31. Marts 1907	181
Tilgang og Afgang af Samfundets Medlemmer i 1907.....	182
